

HAASTE

Haastattelussa Kaarlo Simojoki **s.4**

Huumeiden käyttö Suomessa **s.7**

Kannabis ja Pohjoismaat **s.12**

Huumehoito vankilassa **s.21**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana huumeet

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Huumehoidon resurssit eivät vastaa tarvetta
Riikka Kostainen

Haastateltavana on A-klinikka Oy:n toimitusjohtaja **Kaarlo Simojoki**. Hän painottaa huumehoidon resurssien olevan riittämättömät tarpeeseen nähden. Muitakin ongelmia päihdehoitojärjestelmässä on. Huumeepoliittinen keskustelu kaippaa hänen mielestään moniulotteisuutta.

7 Huumeiden käyttö ja huumeepoliittiset mielipiteet
K. Karjalainen & P. Hakkarainen

Suomalaisen aikuisväestön huumeiden käyttöä, huumeasenteita sekä huumeepoliittisia mielipiteitä on seurattu kyselytutkimuksin vuodesta 1992 lähtien. Tiedot kertovat huumeekokeilujen ja käytön jatkuvasta lisääntymisestä ja asenteiden samanaikaisesta lientymisestä.

10 Kriminalisointikeskustelu – Oli jo aikakin!

Pekka Hakkarainen & Tuukka Tammi
 Artikkelissa käydään läpi suomalaisen huumeainepoliittisen keskustelun eri vaiheita.

12 Kannabikseen suhtautumisessa eroja Pohjoismaissa
Yaira Obstbaum

Kaksi tuoretta julkaisua kertovat, että Pohjoismaiden välillä on eroja suhtautumisessa kannabikseen niin kontrollijärjestelmien kuin hoitojärjestelmienkin osalta.

14 Huumerattijuopumukset liikenneturvallisuuden riskinä
Mika Sutela

Huumerattijuopumukset ovat kasvaneet tilastojen perusteella dramaattisesti viime vuosien aikana. Pitääkö meidän olla huolissamme huumerattijuopumustilanteesta Suomessa?

16 Järjestäytyneet rikollisuus ja huumeaineet EU:ssa
Jari Liukku & Risto Lohi

Artikkelissa kerrotaan Europolin järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arviosta. Järjestäytyneiden rikollisryhmien keskeisin toimiala on huumeaineriikollisuus.

19 Kuriiri osana huumeaineen välitysorganisaatiota
Matti Tolvanen

Huumeaineriikoksille on tyypillistä ketjutus. Artikkelissa pohditaan eri roolien vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen.

21 Huume- ja päihdehoito Suomen vankiloissa
Soili Lamminen

Artikkelissa kuvataan päihdehoitojen ehkäisyä sekä huumehoidon, erityisesti korvaushoidon, toteuttamista vankilassa.

24 Päihteet ja nais erityisyys
Ulla Salovaara

Käyttäessään päihteitä, ollessaan niistä riippuvainen tai tultuaan tuomituksi vankeusrangaistukseen nainen ei ole kuin mies, eikä häntä tulisi sellaisena kohdella. Näin kuitenkin usein vääjäämättä käy.

26 Lähiyhteisöt ehkäisevän päihdetyön voimavarana
Hanna Heikkilä

Artikkelissa arvioidaan nuorten päihteiden käytön ehkäisytyötä Suomessa ja pohditaan, mitä voisimme oppia Islannin kokemuksista.

28 Päihteiden "sekakäyttö" puhuttaa – mitä se oikein on?
Jenni Savonen

"Sekakäyttö" on enemmän mielikuva kuin tietynlaista päihteiden käyttöä tarkoittava käsite. Mielikuvaan liittyy ajatus eri huumeiden kontrolloimattomasta käytöstä ja varsin paljon moraalista ja ideologista latautuneisuutta.

30 Suomen huumealan tutkimustiedon valossa
Teemu Kaskela

Artikkelissa esitellään huumeainesten käyttöä koskevan tutkimustiedon lähteitä.

32 Nuorten toiminta asiakkaiden silmin

Seppo Lampela & Sofia Pekkarinen

Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toiminnassa, Toimarilla, tarjotaan yksilöllistä apua 15–29-vuotiaille rikostaustaisille nuorille.

34 Venkuloiden slangisanasto

Kriminaalihuollon tukisäätiön Vertaistuki Rediksessä on tehty sanasto asiakkaiden ja harjoittelijoiden käyttöön.

35 Mielentilatutkimus vakavien väkivaltarikosten estämisessä

Koskelainen, Stenberg & Heiskanen

Mielentilatutkimukseen voidaan määrätä myös osana esitutkintaa. Sen avulla voidaan mm. saada tietoa henkilön avuntarpeesta.

38 RIKOKSENTORJUNTA

Saija Sambou: Hyvä hanke on arvioitu eikä aiheuta haittoja

40 KRIMINOLOGIA

Chris Carling: Hoidollisen työn vaikutukset väkivallasta irtautumiseen

42 AJASSA

46 KYBERRIKOKSET

Mikael Albrecht: Silk Road – huume-kaupan mullistaja

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Elsa Saarikkomäki
Turun yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Eteläesplanadi 10,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Minna Kimpimäki (pj.)
Lapin yliopisto

Jyrki Aho
Poliisihallitus

Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos

Mikael Albrecht
Svenska Handelshögskolan

Juha-Mikko Hämäläinen
Helsingin syyttäjänvirasto

Teemu Kaskela
A-klinikkasäätiö

Satu Laukkanen
Espoon kaupunki

Anna Liakka
Kymsote

Jussi Matikkala
Oikeusministeriö

Minna Piispa
Rikoksentorjuntaneuvosto

Sanna Sunikka
Kriminaalihuollon tukisäätiö

Karoliina Suonpää
KRIMO / Helsingin yliopisto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Tero Sivula / Lehtikuva

Osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Painotalo Plus Digital

19. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ E L S A S A A R I K K O M Ä K I

Huumeiden käyttö ja kontrolli

Huumeet ja huume politiikka puhuttavat ympäri maailmaa. Suomessa kansalaisaloite kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamisesta etenee eduskunnan käsittelyyn. On vaikea keksiä toista ilmiötä, jossa mielipiteet ja eri maiden käytännöt vaihtelisivat yhtä paljon – kovista tuomioista lailliseen toimintaan.

Huumeisiin liittyvä keskustelu on usein yksipuolista ja stigmatisoivaa. Huumeiden käyttäjä voidaan nähdä eri positioissa: viihdekäyttäjänä, kuluttajana, riippuvaisena, sairaana tai rikollisena. Tässä numerossa keskustelua pyritään monipuolistamaan. Asiantuntijat kartoittavat huumeiden käytön ja kontrollin muutoksia ja nykytilannetta Suomessa. Käytön yleistyessä pohditaan ennaltaehkäisyä ja hoitoa. Artikkeleissa tehdään erotteluja käyttötapojen välillä ja huomioidaan eri ryhmien, kuten nuorten ja naisten, tarpeita.

Kriminaalipolitiikassa painotetaan ennaltaehkäisyä ja yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä, huumeiden kohdalla kontrollilla on kuitenkin vahva asema. Muiden päihteiden käytöstä ei rangaista, vaan haittojen ehkäisyssä toteutetaan muita sääntelykeinoja kuin rikosoikeudellista sääntelyä. Alun perin käytön kriminalisoinnista ei vallinnut yksimielisyyttä, mikä käy ilmi **Pekka Hakkaraisen** ja **Tuukka Tammen** artikkelista. Heidän mukaan kaikkien huumeiden käytön rangaistavuudesta pitäisi luopua, sillä se voisi rohkaista varhaisempaan hoitoon hakeutumiseen ja vähentää leimautumista. Etenkin nuorten kohdalla kontrolli voi aiheuttaa pitkäaikaista haittaa vaikeuttaessaan töihin pääsyä tai terveysalan opintoja.

Huumehaittojen vähentämiseen ei ole ihmekeinoja. Maissa, joissa päihteiden käyttö on vähentynyt, on tehty moninaisia ratkaisuja eri toimijoiden kesken. **Kaarlo Simojoen** asiantuntijahaastattelussa nostetaan esiin Portugalin, jossa panostettiin hoitojärjestelmään, eli dekriminisaation ei ajateltu yksin riittävän. Simojoki huomauttaa, että maailman muuttuessa myös huume politiikan on muututtava, mutta suunnan pitää olla hallittu, suunniteltu ja hoitojärjestelmään panostava. Tärkeää on huomioida heikoimmassa asemassa olevat.

Käyttäjien kohdistuu rikosoikeudellista kontrollia, mutta samaan aikaan keskitytään haittojen vähentämiseen. **Soili Lamminen** esittelee päihdehoitoa vankiloissa ja huomioi, että korvaushoitoa toivovia vankeja on enemmän kuin hoitoa on saatavilla. Uusintarikollisuuden ehkäisyn kannalta olisi tärkeää keskittyä hoitoon ja sen jatkuvuuteen vankilan jälkeen.

Eri asiantuntijat ovat samoilla linjoilla vaikutuksista, eroja on siinä, painotetaanko päihteistä aiheutuvia haittoja vai kriminalisoinnin haittoja. Huume politiikassa on uskallettava kuunnella asiantuntijoita ja tehdä tutkimustietoon nojavia ratkaisuja. Mikäli käytön dekriminisaation aletaan tosissaan keskustella, on mietittävä, miten panostaa ennaltaehkäisyyn ja hoitoon yhtenä osana päihdepolitiikkaa. Haittoja vähentäviä toimia olisi hyvä tehostaa joka tapauksessa käyttötapojen muuttuessa.

Huumehoidon resurssit eivät vastaa tarvetta

A-klinikka Oy:n toimitusjohtaja ja johtava ylilääkäri Kaarlo Simojoki painottaa huumeoidon resurssien olevan riittämättömät tarpeeseen nähden. Muitakin ongelmia päihdehoitojärjestelmässä on. Huumeepoliittinen keskustelu kaipaa hänen mielestään moniulotteisuutta.

Johtava ylilääkäri Kaarlo Simojoki taustoittaa huumeoidon tilannetta THL:n tuoreen huumeekyselyn tuloksilla: suomalaisten huumeiden käyttö ja kokeilu on lisääntynyt edelleen. Kokeilijoiden ja satunnaiskäyttäjien määrän kasvun myötä yhä useammalle kehittyä ajan kanssa huumeista ongelma, joten myös ongelmakäyttäjien määrä on viiveellä kasvussa. Myös rekisteritutkimukset kertovat amfetamiini- ja opioidiriippuvaisten määrän kasvusta. Vuonna 2012 heidän määräkseen arvioitiin vähintään 18 000, mikä oli kolminkertainen määrä 2005 tutkimukseen verrattuna, ja määrä on olettavasti yhä kasvanut.

– Huumeoidon resurssien sijaan eivät ole moninkertaistuneet vuodesta 2005.

Hoitojärjestelmän perushaaste on se, että kunnat ovat järjestämisvastuussa, mutta suurimmat kustannukset kohdentuvat järjestykseen ja turvallisuuteen sekä oikeusjärjestelmään, joista vastaa mm. valtiovalta. Järjestelmä ei siten tue hoidon lisäämistä. Ehkä sote harvempine toimijoinen tuo aikanaan jotain muutosta, mutta toistaiseksi nämä asiat eivät ole olleet suunnitelmissa paljon esillä.

Simojoki harmittelee tilannetta, koska tehokkaita hoitoja huumeriippuvuuteen on olemassa ja päihdehoidosta on hyvä käypä hoito -suositus, jota tosin noudatetaan melko huonosti. Eri huumeet ovat eri asemassa hoidon suhteen. Kannabikseen, stimulantteihin ja muuntohuumeisiin ei ole erityistä suunnattua lääke-

hoitoa, vaan hoito perustuu pääosin psykososiaaliseen tukeen. Opioidiriippuvuuteen on puolestaan olemassa spesifi hoito, lääkkeellisesti tuettu korvaushoito, jolla on selkeät kriteerit.

– Korvaushoidon väitetään syövän muiden hoitojen resurssia, mutta tämä on tilastollinen harha. Kun korvaushoito kasvaa koko ajan hitaasti, se syö isomman osuuden pienistä päihdehoidon voimavaroista. Koska vastuu on kunnilla tai kuntayhtymillä, hoidon saatavuudessa on valtavat alueelliset erot. Kunnalla ja myös yksittäisellä työntekijällä on suuri ohjausvalta. Jossain kunnassa voi saada hyvinkin hoitoa amfetamiinin käyttöön, mutta on vaikea päästä korvaushoitoon. Josakin taas pääsee korvaus-

hoitoon, mutta ei oikeastaan muuhun, Simojoki kertoo.

– Näin ollen hoitopalveluita voi olla sinänsä tarjolla, mutta oikea potilas ei välttämättä pääse oikeaan hoitoon. Joku haluaisi lääkkeetöntä hoitoa ja toinen taas hyötyisi intensiivisestä lääkkein tuesta hoidosta, mutta heille tarjotaan jotain muuta. Väärä hoito myös vääristää kuvaa hoitojen tuloksellisuudesta.

Simojoen mukaan huumeoidossa on myös asenne-osaamis- ja stigmaongelmia. Suomalainen päihdekulttuuri ja hoitojärjestelmä ovat edelleen alkoholiperustaisia, mikä näkyy myös päätöksenteossa ja ohjaa resurssia tarpeiden sijaan. Niin monen ammattilaisen kuin päättäjän ennakoluulot huumeidenkäyttöä kohtaan ovat suuret.

A-kliniikka Oy:n toimitusjohtaja Kaarlo Simojoki näkee, että huumehoitoon panostaminen on kannattavaa pitkällä aikavälillä.

NUORET JA NAISET TARVITSEVAT UUDENLAISIA PALVELUITA

Kaarlo Simojoki on erityisen huolissaan kahdesta ryhmästä: naisista ja nuorista. Nuorten osalta ennaltaehkäisyssä voitaisiin tehdä enemmän.

Hän korostaa, ettei puhu sellaisesta vanhanaikaisesta valistuksesta, että ”jos poltat tänään kannabista, huomenna olet narkkari”. Suomessa täytyy laajemmin ja uudella tavalla päästä mukaan digitaaliseen maailmaan. Hyviä pilotteja on ollut, mutta toiminta ei oikein ole muuttunut.

– Erityisesti nuorten ja aikuistuvien kohdalla näen organisaatorajojen haasteen. Huumehoitoihin tulevat ihmiset ovat aloittaneet päihteidenkäytön alkoholilla keskimäärin 13-vuotiaana ja suonensisäinen käyttö on alkanut noin 18-vuotiaana. Näin ollen olisi monta vuotta aikaa päästä kiinni päihteidenkäyttöön, mutta silti niiden määrä kasvaa, jotka kulkevat huumesairausten opioidien piikittämiseen

asti. Meillä on palveluja niin lapsille, nuorille kuin aikuisille sekä psykiatrian, somatiikan että sosiaalihuollon puolella. Tässä kohtaa ei välttämättä ole aitoa yhteistyötä. Ehkäpä myöskään kaikki eivät koe tehtäväkseen toteuttaa ennaltaehkäisyä.

Hän painottaa, että yhdenkin sukupolven pelastaminen on tärkeää, koska nyt näemme kolmannen ja neljännen polven päihdeongelmaisia. Tämä suuntaus pitää pysäyttää.

Naisista ja erityisesti nuorista naisista Simojoki on huolissaan sen takia, että päihdekulttuurin muutoksen myötä on näkyvissä, että joissakin nuorissa ikäryhmässä naisten huumeidenkäyttö on kasvussa.

– Huumeita käyttävä nuori nainen on aivan eri asemassa ja tilanteessa kuin huumeita käyttävä nuori mies. Naisten asema huume maailmassa on todella kova ja he voivat kohdata monenlaista, vakavaakin hyväksikäyttöä ja väkivaltaa. Monissa maissa on nuorille

naisille suunnattuja yksiköitä, joissa heidän erityisyyttään voidaan ottaa huomioon. Pääkaupunkiseudulla oli aikaisemmin pelkästään naisille suunnattu korvaushoito-ohjelma, mutta se lopetettiin. Siinä meillä on selvä aukko järjestelmässä.

RIIPPUVUUTTA EI NÄHDÄ SAIRAUDEKSI

Suomessa on yhä hyvin tiukka linja ja huumeaineet nähdään enemmän oikeusjärjestelmän kuin hoidon haasteena. Kaarlo Simojoen mukaan valvova ulottuvuus näkyy turhan paljon myös hoitopuolella.

– Huumehoidossa korostuu esimerkiksi se, miten voidaan huolehtia, ettei lääkkeitä valu katukauppaan tai niitä väärinkäytetä ja annettuja aikatauluja noudatetaan säntillisesti. Alkoholinkäytön osalta löytyy enemmän joustoa retkahtamisen kohdalla, mutta huume puolella se johtaa herkästi hoidon katkaisemiseen, hän kertoo.

– Olen tutustunut Yhdys-

valtain oikeusjärjestelmän ja hoitojärjestelmän rajapintoihin ja yhteistyöhön. Siellä tuomareilla on yllättävän vahvana ajatus, että hoito on tavallaan palkinto ja että huumeriippuvaiset on parempi laittaa vankilaan lukkojen taakse vierottautumaan. Se kuvastaa ymmärryksen puutetta sairauden luonteesta. Luulen, ettei meidänkään yhteiskuntamme ole vapaa tällaisista ajatuksista.

Simojoki korostaa, ettei ole uransa aikana nähnyt yhtään päihdeongelmaista, joka haluaa olla sellainen. Riippuvuus ei ole enää päihtymyksen hakemista vaan elimistöllä on kaiken ohittava pakko saada ainetta. WHO:n mukaan päihderiippuvuus on yksi eniten kärsimyksiä aiheuttavista sairauksista maailmassa, koska sillä niin laajat sosiaaliset, terveydelliset ja psyykkiset ulottuvuudet verrattuna pahimpiinkin somaattisiin sairauksiin.

– Joskus esitetään, että hoitojärjestelmämme on vahvasti haittojen vähentämiseen orientoitunut, mutta oikeastaan se on jopa liiaksi kuntoutusorientoinut. Meillä on kuitenkin ryhmä huumeidenkäyttäjää, joilla kuntoutus ei ole sillä hetkellä ajankohtainen. Silloin pitää pyrkiä estämään yksilön ja yhteiskunnan haittoja mahdollisimman tehokkaasti. Potilaiden ei pidä ottaa kuntoutumisesta liikaa paineita, koska he muutenkin häpeävät sairauttaan ja tekemisiään eivätkä pidä itseään hoidon arvoisena. Voimavarat ovat monella myös vähäiset ja he tarvitsevat paljon tukea selvitäkseen edes arjesta. Silti heille on pidettävä aina portti auki tiiviimpään kuntoutukseen ja lisättävä heidän valmiuksia kyetä siihen.

Kaarlo Simojoen mukaan jossain vaiheessa huume politiikassamme on ison muutoksen paikka, koska maailma ympärillä muuttuu niin paljon.

KORVAUSHOITO VÄHEN- TÄÄ RIKOLLISUUTTA

Simojoen mukaan Yhdysvalloissa kuitenkin ymmärretään ja hyödynnetään sitä, että oikeusjärjestelmä ja päivystys ovat keskeisimpiä pisteitä yhteiskunnassa, jossa seulotaan, arvioidaan ja ohjataan huumeriippuvaisia palveluiden piiriin. Suomessa yli 80 prosenttia vangeista kärsii jonkinlaisesta päihdehäiriöstä.

– Toivoisin päihdehoidon järjestämisessä paljon suurempaa integraatiota vankiloiden ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Kaikki osapuolet menevät vähän sen taakse, että kuntia on paljon ja yhteistyö ei onnistu. Muut maat ovat löytäneet ratkaisuja siihen. Monessa maassa esimerkiksi opioidiriippuvuuden korvaushoito on laajentunut vahvasti, koska on laskeutu päihdehoidon tuomia säästöjä pitkällä aikavälillä. Meillä pitäisi satsata paljon enemmän vankiloiden ja muiden rikosseuraamusten eri vaiheissa olevien hoitopolkuun. Kunnat eikä valtiokaan ota siitä riittävästi vastuuta.

Suomalaistakin tutkimusnäyttöä on siitä, että asianmukaisen korvaushoidon ansiosta uuden rikoksen ja vankilaan joutumisen riski pienee. Joidenkin tutkimusten mukaan huumesidonnainen rikollisuus vähenee jopa 95 prosenttia korvaushoidon ansiosta. Lisäksi viikon vankilareissu maksaa saman verran kuin kuukauden korvaushoito, Simojoki vertaa.

– Meilläkin on hyviä yksit-

täisiä yhteistyökokemuksia, joiden perusteella Suomessa olisi paljon saavutettavissa. Uusin, lähiaikoina käynnistytävä pilotti on, että A-klinikka Oy tarjoaa vankiloihin verkkoterapiaa. Se liittyy Rikosseuraamuslaitoksen uuteen älykäs vankila -konseptiin.

HUUMEPOLIITTISTA KESKUSTELUA PITÄÄ NYT KÄYDÄ

Kuluneen syksyn aikana huume poliittinen keskustelu on pyörinyt kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamista esittäneen kansalaisaloitteen ympärillä. Kaarlo Simojoki pitää keskustelua yleisellä tasolla tervetulleena.

– Jossain vaiheessa huume poliitikassamme on ison muutoksen paikka, koska maailma ympärillä muuttuu niin paljon. Suhtautuminen muuttuu ensinnäkin sen kautta, että nuoret sukupolvet äänestävät ja ottavat kantaa. Esimerkiksi kymmenen vuotta sitten Yhdysvalloissa vain 30 prosenttia kannatti kannabiksen dekriminialisatiota, nyt kannatus on jo 60 prosenttia. Ja jos Norja päättää aloittaa dekriminisoinnin, meillä on myös lähimaa, joka niin tekee.

Simojoen huoli on, että jos Suomessa jatketaan tiukkaa linjaa samalla kun suhtautuminen kannabikseen muuttuu koko ajan myönteisemmäksi, syntyy niin iso ristiriita ja paine poliittiseen järjestelmään, että saattaa tulla äkillinen muutos. Näin kävi Kanadassa, jossa laillistaminen oli yksi

nykyisen pääministerin vaalilupauksia. Hän ei haluaisi nähdä, että Suomessa mentäisiin muutokseen, johon ei ole valmistauduttu, koska silloin yleensä kärsivät heikossa asemassa olevat.

– Yhdysvalloissa ei enää niin paljon kiistellä siitä, olisiko kannabiksen laillistaminen hyvä asia, koska se on jo eriasteisesti tapahtunut 11 osavaltiossa. Nyt näissä osavaltioissa pohditaan, miten korjataan nopean muutoksen seurauksia. Etukäteen ei ollut paljon mietitty, mitä laillistaminen tarkoittaa mm. terveydenhuollon, oikeusjärjestelmän, työelämän ja koulun näkökulmasta, hän kertoo.

Sen vuoksi Simojoen mukaan Suomessa olisi hyvä aika tehdä viisivuotis- tai kymmenvuotissuunnitelma siitä, miten dekriminisointi tehdään, jos siinä edetään. Pitää miettiä, miten valitaan oma tie, joka olisi mahdollisimman tasapuolinen huomioiden niin yksilön kuin yhteiskunnan tarpeet ja oikeudet ja toisaalta pyrkiä mahdollisimman suureen haittojen ehkäisyyn.

– Minua häiritsee se, miten Portugalin esimerkkiä Suomessa käytetään. Pääasiallan mallissa ei ollut dekriminisaatio vaan toimivan hoitonojhaus- ja hoitojärjestelmän rakentaminen. Sillä muutos saatiin aikaan; dekriminisaatiolla vain poistettiin syy olla hakeutumatta hoitoon rangaistuksen pelon vuoksi. Pelkkä dekriminisaatio ilman muuta muutosta olisi mielestäni huono ratkaisu.

On käytävä keskustelua, paljonko olemme valmiita muutokseen satsaamaan. Ei Portugalikaan ilmaiseksi selvinnyt, mutta kun esimerkiksi heroiinin käyttäjien määrä ja Hiv-kuolemat tippuivat merkittävästi, uudistus alkoi mak-
saa itsensä takaisin.

Simojoen toivoo kannabiskeskustelussa myös erotettavan, puhutaanko dekriminisaation tai vastaavan hyödyistä ja haitoista nuorille, aikuisille, satunnaiskäyttäjille vai jo valmiiksi syrjäytyneille. Esimerkiksi täytyy muistaa, että ihmisen neurologinen järjestelmä kehittyy jopa 26-vuotiaaksi asti, jolloin päihteen vaikutukset nuoreen ovat erilaiset. Myös heikossa asemassa olevien ääni jää kuulumatta, kun keskustelu painottuu sosiaalisesti pärjäävien satunnaiskäyttäjien näkökulmaan. Lisäksi keskustelua käydään yhä viime vuosisadan argumentein syvistä poteroista käsin – joko kaikki on sallittua ja turvallista tai kaikki on kiellettyä ja vahingollista.

– On myös muistettava, että muutokset päihdekulttuurissa voivat olla isoja ja nopeita. Tupakkaa käytettiin yhteen aikaan paljon enemmän kuin nykyään tai esimerkiksi 60-luvulla käytettiin paljon LSD:tä ja nykyään sitä nähdään harvoin. Voihan olla, että 15 vuoden kuluttua cannabis ei enää kiinnosta. Kysymys on hyvin moniulotteinen ja huume politiikan tien valinnassa on otettava monenlaisia asioita huomioon, Simojoki pohtii. ■

■ KAROLIINA KARJALAINEN & PEKKA HAKKARAINEN

Huumeiden käyttö ja huumeepoliittiset mielipiteet muutoksessa

Suomalaisen aikuisväestön huumeiden käyttöä, huumeasenteita sekä huumeepoliittisia mielipiteitä on seurattu kyselytutkimuksin vuodesta 1992 lähtien noin neljän vuoden välein. Kahdeksas Huumekyselyn aineisto kerättiin syksyllä 2018, joten tietoa 15–69-vuotiaiden suomalaisten huumeiden käytöstä ja huumeasenteista on kertynyt jo 26 vuoden ajalta. Tiedot kertovat huumekekeilujen ja käytön jatkuvasta lisääntymisestä ja asenteiden samanaikaisesta lientymisestä.

Vuoden 2018 Huume-
kyselyyn vastanneista
24 prosenttia raportoi
kokeilleensa jotain huumetta
joskus elämänsä aikana. Kun
vastaava osuus vuonna 1992
oli kuusi prosenttia, tämä tar-
koittaa, että huumekeoilujen
määrä on nelinkertaistunut
sitten 90-luvun. Useimmiten
kyse kuitenkin on muutamista
kokeilukerroista tai jo taakse
jääneestä käyttäjaksosta. Vii-
meaikaisesta huumeiden koi-
keilusta tai käytöstä raportoi-
kin huomattavasti harvempi
suomalainen: vuonna 2018
kahdeksan prosenttia kertoi
käyttäneensä huumeita viimei-
sen vuoden ja kolme prosenttia
viimeisen kuukauden aikana.

Kuviosta 1 nähdään, että
huumeiden kokeilu ja käyttö
on lisääntynyt sekä miehillä
että naisilla, joskin se on mie-
hillä naisia yleisempää. Ikä-
ryhmittäiset erot ovat merkit-
täviä. Eniten huumekeoiluja
on 25–34-vuotiailla nuorilla
aikuisilla, joista lähes puo-
let raportoi kokeilleensa tai
käyttäneensä huumeita jos-
kus elämänsä aikana. Vastaa-
vasti 35–44-vuotiaista noin
kolmasosalla, 15–24-vuo-
tiasta noin neljäsosalla ja
45–69-vuotiaista noin kym-
menesosalla on omakohtaisia
kokemuksia huumeista.

Nuorista aikuisista on tullut
aktiivisin huumeiden käyttäjä-
ryhmä. Tätä ilmentävät myös
tiedot viimeaikaisesta huu-
meiden käytöstä. Viimeisen
vuoden aikaiset huumekeoi-
lut ovat noin kahdeksanker-
taistuneet 25–34-vuotiailla
miehillä (3 % vuonna 1992,

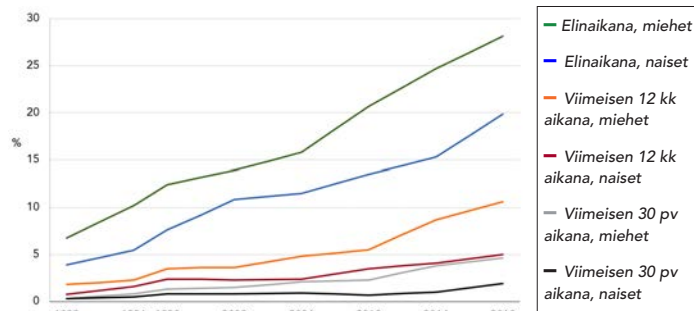
23 % vuonna 2018) ja lä-
hes kaksitoistakertaistuneet
25–34-vuotiailla naisilla (1 %
vuonna 1992, 12 % vuonna
2018) seurantajakson aikana.
Vuonna 2018 nuorista aikui-
sista miehistä 10 prosenttia
ja naisista viisi prosenttia ra-
portoi viimeisen kuukauden
aikaisesta huumeiden käytös-
tä. Vanhemmissa ikäryhmis-
sä (yli 35-vuotiailla) tämä
jäi alle neljään prosenttiin ja
15–24-vuotiaillakin nuoria
aikuisia matalammalle tasolle.

HUUMEKOEILUT PAINOTTUVAT KANNABIKSEEN

Lähes kaikki huumeita kokei-
leet tai käyttäneet suomalaiset
ovat käyttäneet kannabista.
Siksi sen yleisyysluvut ovat lä-
hes samalla tasolla jotain huu-
metta käyttäneiden kanssa.
Vuoden 2018 Huume-
kyselyssä 24 prosenttia vastaajista
raportoi käyttäneensä kannabista
joskus, seitsemän prosenttia
viimeisen vuoden aikana ja
kolme prosenttia viimeisen
kuukauden aikana. Ikä- ja su-
kupuolijakaumat kannabiksen
kokeilussa ja käytössä ovat hy-
vin edellä kuvatun kaltaisia.

STIMULANTTIEN KOEI- LUT OVAT YLEISTYNEET

Muun muassa jätevesitutki-
musten ja poliisin tilastojen
perusteella näyttää siltä, että
stimulanttien käyttö on viime
vuosina yleistynyt Suomes-
sa. Huume-
kyselyn tulokset
tukevat tätä havaintoa, sillä
sekä ekstaasin, amfetamiinin,
kokaiinin että metamfetamiin-
in kokeilut ovat yleistyneet

Kuvio 1. Jotain huumausainetta joskus elämän aikana, viimeisen 12 kuukauden aikana ja viimeisen 30 päivän aikana käyttäneiden osuudet suomalaisessa 15–69-vuotiaassa väestössä vuosina 1992–2018, prosenttia.

vuoden 2014 jälkeen. Vuon-
na 2018 ekstaasia raportoi
kokeilleensa viisi prosenttia,
amfetamiinia neljä prosenttia,
kokaiinia kolme prosenttia ja
metamfetamiinia kaksi pro-
senttia 15–69-vuotiaasta vä-
estöstä.

Yleisimpiä stimulanttien
kokeilut ovat 25–34-vuotiailla
nuorilla aikuisilla, joista 11
prosenttia oli joskus elämänsä
aikana kokeillut ekstaasia, yh-
deksän prosenttia amfetamiinia,
kuusi prosenttia kokaiinia ja
neljä prosenttia metamfetamiinia,
miehet naisia useammin.

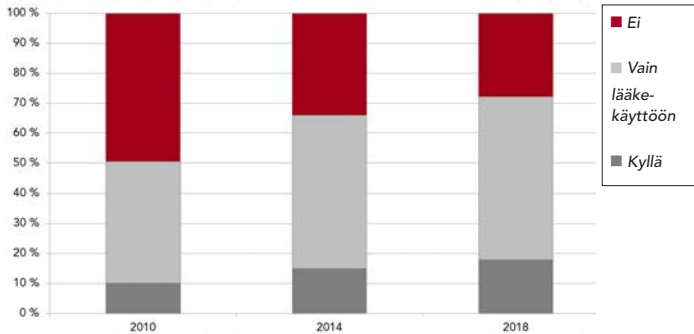
LÄÄKEOPIOIDIEN KÄYTÖN SUUNTAA ON SYYTÄ SEURATA

Vaikka huumeiden ongelma-
käytössä korostuvat opioidien
(erityisesti buprenorfiinin)
sekä amfetamiinien käyttö,
koko väestön tasolla näiden
aineiden kokeilut ja käyttö
jäävät varsin alhaiselle tasolle.
Omakohtaista kokemusta
heroiinista, buprenorfiinista

tai metadonista on hyvin har-
voilla (0,5–1 %) suomalaisilla
eikä tässä osuudessa ole seu-
rantajakson aikana tapahtunut
merkittäviä muutoksia. Tämä
on todennäköisesti kuitenkin
aliarvio, sillä Huume-
kyselyn otantamenettely rajaa laitok-
sissa asuvan väestön sekä vailla
vakinaista asuntoa olevat kyse-
lyn ulkopuolelle.

Eriyksen huomionarvoista
on se, että lääkeoppioidien
(esim. tramadoli, fentanyl-
li, kodeiini, oksikodoni tai
morfiini) käyttö huumeena
näyttäisi 2010-luvulla noin
kaksinkertaistuneen. Edelleen
toki puhutaan varsin pienistä
väestöosuuksista, sillä joskus
elämänsä aikana näitä lääke-
keitä huumeena käyttäneiden
osuus on lisääntynyt vuoden
2010 yhdestä prosentista noin
kahteen prosenttiin vuonna
2018. Tätä ilmiötä ja sen ke-
hittymistä on kuitenkin syytä
pitää silmällä muun muassa
Pohjois-Amerikan opioidikrii-
sin valossa.

Kuvio 2. Mielenpitoet siitä, pitäisikö kannabista voida hankkia laillisesti suomalaisessa 15–69-vuotiaassa väestössä vuosina 2010–2018, prosenttia.

KIINNOSTUS PSYKEDEE-LEIHIN LISÄÄNTYMÄSSÄ

LSD:n ja huumaavien sienten käyttö on rajoittunut suhteellisen pieneen vähemmistöön. Vuoden 2018 Huumeekyselyssä niitä ilmoitti kokeilleensa noin 3 prosenttia vastaajista. Kiinnostus niiden kokeiluun näyttäisi silti olevan yleistyneessä, huumaavien sienten kokeilujen osalta trendi on ollut nouseva koko 2000-luvun ja LSD:llä erityisesti vuoden 2014 jälkeen. Tässä voi olla yhtymäkohtia siihen, että tutkimuksellinen kiinnostus näiden aineiden mahdollisista terapeuttisista hyödyistä on taas noussut enemmän esille ja asian tiimoilta on ollut myös kansalaisaktiivisuutta muun muassa yhdistystoiminnan myötä.

MIELIPITEET HUUMEIDEN KÄYTÖN RANGAISTAVUDESTA JAKAUTUNEITA

Vuonna 2018 kysyttiin ensimmäistä kertaa sitten vuoden

2002 suomalaisten mielipiteitä siitä, tulisiko huumeiden käytöstä rangaista ja jos tulisi, niin mikä olisi sopiva rangaistus: sakko, vankeus vai joku muu tapa. Vuonna 2018 Huumeekyselyn vastaajista 20 prosenttia oli sitä mieltä, että huumeiden käytöstä ei tulisi rangaista. Tämä on kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2002, jolloin vastaava osuus oli 14 prosenttia. Toisaalta vankeusrangaistuksen kannattajien osuus oli noussut 21 prosentista 29 prosenttiin vuosien 2002 ja 2018 välillä.

Tämä kuvaa jonkinlaista asenteiden kärjistymistä: entistä useampi haluaisi, että huumeiden käytöstä ei rangaistaisi ollenkaan samalla kun yhä useampi haluaisi kurittaa käyttäjää tuntuvalta vapausrangaistuksella. Sakkorangaistuksen kannattajien osuus oli pysynyt suhteellisen muuttumattomana ollen noin 30 prosenttia molempina vuosina. Muuta rangaistusta,

jollaisena hyvin usein mainittiin esimerkiksi hoito eri muodoissaan tai yhdistettynä erilaisiin rangaistuksiin, kannattavien osuus puolestaan oli vähentynyt vuosien 2002 ja 2018 välillä 32 prosentista 21 prosenttiin.

LIEVENTYNEET KANNABISASENTEET

Kannabispolitiikassa on tapahtunut viime vuosina muutoksia muun muassa Pohjois- ja Etelä-Amerikan lisäksi myös Euroopassa, ja niitä on käynnissä tai suunnitteilla esimerkiksi Norjassa ja Luxemburgissa. Kannabiksen ympärillä käytävällä keskustelulla ja politiikkamuutoksilla lienee jonkinlainen vaikutus siihen, että suomalaisten asenteet kannabista kohtaan ovat liberalisoituneet. Esimerkiksi 42 prosenttia suomalaisista oli vuonna 2018 sitä mieltä, että kannabiksen käytöstä ei tulisi rangaista, kun vastaava osuus oli vain 26 prosenttia vuonna 1992 ja 31 prosenttia vielä vuonna 2010. Samalla tavoin suhtautuminen kannabiksen kasvattamiseen on lieventynyt: vuoden 2018 Huumeekyselyssä 25 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kannabiskasvin kasvattamisesta ei tulisi rangaista, kun vuonna 1992 tätä mieltä oli ainoastaan 10 prosenttia. Tosin kummassakaan näistä (suhtautumisessa kannabiksen käytöstä tai kasvattamisesta rankaisemiseen) ei ollut tapahtunut muutosta sitten vuoden 2014.

Näiden rankaisemista koskevien kannabisasenteiden muutokseen voi etsiä perspektiiviä siitä, että väestön asenteet kokaiinin postittamisen rankaisemisesta ovat pysyneet hyvin tiukkoina. Vuodesta 1992 lähtien vain kahdesta neljään prosenttia kyselyyn vastanneista on ollut sitä miel-

tä, että kokaiinin lähettämistä postitse ei tulisi rangaista. Vastaavaa asenteiden liberalisointumista, mitä kannabiksen kohdalla havaitaan, ei siis ole tapahtunut kokaiiniin liittyen.

LÄÄKEKANNABIKSELLA LAAJA TUKI

Asenteiden lieventyminen näkyy myös väestön suhtautumisessa kannabiksen laillisuudesta koskevaan kysymykseen. Kuvioista 2 nähdään, että niiden osuus, joiden mielestä kannabista pitäisi voida hankkia laillisesti, on kasvanut 10 prosentista 18 prosenttiin vuosien 2010 ja 2018 välillä. Samanaikaisesti yhä useampi on sitä mieltä, että kannabista pitäisi voida hankkia laillisesti, mutta ainoastaan lääkekäyttöön. Vastaavasti niiden osuus, joiden mielestä kannabista ei pitäisi voida hankkia mihinkään tarkoitukseen, on vähentynyt 49 prosentista 28 prosenttiin.

Yhtenä heijastuksena asenteiden muutoksesta voitaneen pitää kansalaisaloitetta kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamiseksi, joka ensimmäisenä kannabista koskevana kansalaisaloitteena saavutti vaadittavan 50 000 allekirjoituksen rajan lokakuussa 2019 ja etenee siten eduskunnan käsittelyyn. ■

Karoliina Karjalainen työskentelee erikoistutkijana ja Pekka Hakkarainen tutkimusprofessorina ja yksikönpäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Päihteet ja riippuvuudet -yksikössä.

Lisätietoja:

Karjalainen K, Hakkarainen P & Salasuo M. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Tilastoraportti 2/2019, 25.2.2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. www.julkari.fi/handle/10024/137660

Kriminalisointikeskustelu – Oli jo aikakin!

Pitääkö huumeiden käytöstä rangaista? Tämä on eniten keskustelua herättänyt kysymys suomalaisessa huumausainepolitiikassa. Ajoittain siitä on käyty avointa vuoropuhelua, ajoittain kyseenalaistamista on karsastettu ja keskustelijat vaiennettu jo lähtökuoppiinsa. Tunteita keskustelusta ei ole puuttunut missään vaiheessa. Tarkastelemme tässä kirjoituksessa tämän keskustelun eri vaiheita. Tällä hetkellä näyttää siltä, että ilmapiiri on kääntynyt avoimemman vuoropuhelun suuntaan.

Huumausaineiden käyttö kriminalisoitiin Suomessa vuonna 1966 annetulla asetuksella, jolla säädettiin vuoden 1961 kansainvälisen huumausaineyleissopimuksen soveltamisesta. Huumauslain säätämiseen ryhdyttiin vuosikymmenen lopulla, kun valtioneuvosto huumeiden käytön yleistymisen seurauksena asetti Huumausainekomitean selvittämään tilanteen kehitystä ja suunnittelemaan vastatoimia (KM 1969). Komitea asettui käytön kriminalisoinnin kannalle. Kettil Bruun jätti mietintöön kuitenkin eriävän mielipiteen, missä hän ehdotti käytön rangaistavuudesta luopumista. Tälle kannalle päätyi myös lakia valmistellut huumausaineneuvottelukunta. Hallituksen esityksessä huumausainelaisi käyttöä ei määritelty rangaistavaksi. Esityksen perusteluissa huumausaineiden käyttö rinnastettiin alkoholin väärinkäyttöön:

Huumausaineiden käyttö, samoin kuin alkoholin väärinkäyttö, on seurausta muista yhteiskunnallisista ja

yksilökohtaisista ongelmista. Rikosoikeudellisilla toimenpiteillä ei yleensä pystytä vaikuttamaan jo riippuvuustilaan joutuneisiin huumausaineiden käyttäjiin. Tämän vuoksi ei huumausaineiden käyttöä olisi katsottava rangaistavaksi teoksi. Luopumalla käytön rankaisemisesta voidaan myös edistää käyttäjien hoitoon hakeutumista ja siten paremmin kuin rangaistuksella estää väärinkäytöstä aiheutuvia vahinkoja ja haittoja. (HE 128/1970.)

Eduskunnassa hallituksen esityksestä käytiin värikäs ja monivaiheinen debatti (Hakkarainen 1992). Lakivaliokunta ehdotti äänin 9–6 käyttöä rangaistavaksi, mutta talousvaliokunta palasi hallituksen linjalle äänin 11–4. Suuressa valiokunnassa äänet jakaantuivat tasan ja arvanheitto käänsi vaakakupin käytön rangaistavuuden puolelle. Ratkaisevasa äänestyksessä hallituksen esitys kaatui äänin 92–80. Äänet jakaantuivat selkeästi oikeisto–vasemmisto-ulottuvuuden mukaisesti. Poliittiseen oikeistoon ja keskustaan luettavien puolueiden edustajat kannattivat käytön rangaistavuutta, kun taas vasemmisto ryhmittyi hallituksen esityksen taakse. Vain kymmenkunta edustajaa äänesti vastoin puolueensa enemmistön linjaa.

Voittaneen kannan edustajat kantoivat huolta käytön yleistymisestä. Heidän mukaansa käytön rangaistavuuden poistaminen voitaisiin tulkita merkiksi siitä, että yhteiskunta hyväksyy huumausai-

neiden käytön. Käytön rangaistavuutta perusteltiin erityisesti nuorten suojelemisella. Huumeiden käytön yleistymisen nähtiin uhkaavan jopa 7-vuotiaita. Rikoslain avulla haluttiin osoittaa nuorisolle sallitun ja kielletyn toiminnan raja selkeästi ja tehokkaasti.

Ainakin me kaikki maaseudun edustajat tiedämme, että kirmaavat villivarsat tarvitsevat tavallista rajoittavimmat ja vahvemmat aidat pysyäkseen turvallisesti kotitahuvilla ja varjeltuakseen juoksemasta itseänsä tuhon partaalle... (VP 1971, ptk. III, 3252).

Keskustelua väritti poliittisen tilanteen epävakaus. Maaliskuussa 1970 oli käyty ”protestivaaleiksi” kutsutut eduskuntavaalit, joissa SMP sai huomattavan vaalivoiton ja edellisten valtiopäivien vasemmistoenemmistö kääntyi oikeiston eduksi. Lakiesityksen tehnyt **Ahti Karjalaisen** laajapohjainen enemmistöhallitus oli kaatunut ja sen tilalla istui **Teuvo Auran** II virkamiëshallitus. Syksyllä presidentti ilmoitti hajottavansa eduskunnan ja määräsi uudet vaalit pidettäväksi tammikuussa 1972. Lähestyvät vaalit sekä se, että tiedotusvälineet seurasivat huumausainelain käsittelyä erittäin tiiviisti, korostivat poliittisten linjausten merkitystä. Osa edustajista haki tiukoilla huume-kannoillaan irtiotta edellisten valtiopäivien sosiaaliliberaaleista uudistuksista koskien erityisesti keskiolutilakia ja aborttilakia.

Klaus Mäkelän (1977) tunnettua ja ottelua soveltaen voidaan todeta, että 1970-luvun alussa eduskunta määritteli huumeiden käytön lähinnä järjestys- ja

Taustalla on monta tekijää. Yksi on varmasti se, että kansainvälisesti viimeiset 10–15 vuotta ovat olleet huume politiikassa murrosaikaa.

turvallisuusongelmana. Päävastuu huumeongelman hallinnasta annettiin poliisille ja oikeusviranomaisille. Vaikka monet kriminalisointia kannattaneet edustajat katsoivat, että pelkästä käytöstä ei tulisi rangaista, vuonna 1972 voimaan tulleen lain soveltaminen johti vähitellen tiukkaan valvontaan, missä pieniinkin rikkeisiin puututtiin koko rikos- ja oikeusprosessin voimalla (Kainulainen 2009). Samanaikaisesti käytön kriminalisoinnin kyseenalaistavat puheenvuorot katosivat julkisesta keskustelusta. Aiheesta muodostui tabu ja sitä rikkoviin iskettiin huumeiden käytön suosijan leima. Suhtautuminen oli torjuvaa myös virallisiin aloitteisiin. Kun **P.O. Träskmanin** johtama rikoslakiprojektin työryhmä 1990-luvun alussa esitti lievennystä rangaistuksiin, mietinnön vastaanottava oikeusministeri ilmoitti suorassa tv-lähetyksessä, että hän ei tule viemään esitystä eteenpäin, koska se lähettäisi maailmalle ja nuorille viestin huume politiikan höllentämisestä.

1990-luvun jälkipuoliskolla paine huume politiikan muutoksiin kasvoi, kun huumeiden käyttö ja sen aiheuttamat haitat nousivat uudelle tasolle ja tulivat aiempaa näkyvimiksi. Tilanteen johdosta sosiaali- ja terveysministeriö asetti **K.J. Långin** johtaman poikkihallinnollisen toimikunnan laatimaan Suomelle huumeainestrategiaa (KM 1997). Toimikunta uudisti suomalaista huumeainepolitiikkaa nostamalla rikosoikeudellisen kontrollin rinnalle ehkäisevään työhön, hoitoon ja haittojen vähentämiseen tähtääviä sosiaali- ja terveyspoliittisia toimia. Näistä voitiin saavuttaa eri viranomaisten välinen konsensus, kun kiistanalaisemmat kysymykset jätettiin sivuun. Muutoksista käytön rangaistavuuteen toimikunnassa ei edes keskusteltu (Kinnunen 2008). Strategiaa voi kuvata kahden raiteen politiikaksi: yhtäältä on tehostettu rikos-

oikeudellista kontrollia ja toisaalta kehitetty haittojen vähentäviä toimia (Hakkarainen, Tigerstedt & Tammi 2007). Tällä mallilla on jatkettu tähän päivään.

Aivan viime aikoina keskusteluilmapiiri huumeainepolitiikan ympärillä on kuitenkin muuttunut. Taustalla on monta tekijää. Yksi on varmasti se, että kansainvälisesti viimeiset 10–15 vuotta ovat olleet huume politiikassa murrosaikaa. Järjestöistä ja muista kansainvälisistä toimijoista on todettu laajalti, että huume sodaksi kutsutun tiukan ja ehdottoman kieltolinjan tulokset eivät ole kehuttavia ja siksi tarvitaan vaihtoehtoja. Kanadassa, Uruguayssa ja useissa Yhdysvaltain osavaltioissa on jo tehty radikaaleja ratkaisuja kannabiksen suhteen. Muutoksia on tapahtunut myös Euroopassa. Esimerkiksi Portugali on dekriminoinut kaikkien huumeiden käytön ja Norjassa pohditaan parhaillaan samaa. Tämänkaltaiset muutokset virittävät keskustelua myös Suomessa, etenkin kun huumeiden käytöstä on tullut ennen kaikkea nuorten aikuisten toimintaa ja he kokevat nuorten suojelemiseen tähtäävät toimintatavat holhoamisena ja oman itsemääräämisoikeutensa rajoittamisena.

Saimme omakohtaisen kokemuksen keskusteluilmapiirin muutoksesta, kun helmikuussa 2018 esitimme THL-blogin, että huumeiden käytön rangaistavuudesta tulisi luopua. Perusteina esitimme, että mahdollisesti hyvinkin satunnaisesta huumekeoilusta johtuvat merkinnät poliisin tietojärjestelmässä saattavat vaikeuttaa nuorten ihmisten koulutus- tai työuria kohtuuttomasti ja pahimmissa tapauksissa johtaa syrjäytymiskiarteeseen. Toisen pääperuste oli se, että rangaistavuudesta luopuminen voisi rohkaista käyttäjiä varhaisempaan hoitoon hakeutumiseen ja tehdä myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten varhaisen puuttumisen helpommaksi.

Blogitekstiä ladattiin laitoksen verkkosivuilla parin viikon aikana yli 10 000 kertaa ja tällä hetkellä latausten määrä ylittää 25 000. Verkkosivuilta keskustelu levisi nopeasti myös muihin medioihin ja se on ollut pääosin rakentavaa. Tabu ei ole ollut enää juuri mitään jäljellä. Esimerkiksi suurimmat päivälehdet toivottivat pääkirjoituksissaan keskustelun tervetulleeksi.

Ehdotuksemme koski kaikkien huumeiden käyttöä. Sen jälkeen on julkaistu kansalaisaloite kannabiksen käytön, omaan käyttöön tarvittavan hallussapidon ja muutaman kasvin kasvattamisen dekriminisaatiosta. Aloite on saavuttanut tarvittavat 50 000 allekirjoitusta ja siten etenemässä eduskunnan käsittelyyn. Näin ollen näyttää siltä, että olemme melkein viidenkymmenen vuoden hiljaiselon jälkeen saamassa uuden laajan kriminalisointikeskustelun. Niin maailma kuin ihmisten tavat ja ajatuksetkin ovat muuttuneet suuresti tänä aikana, joten on varmasti paikallaan käydä poliittinen keskustelu aiheesta ja arvioida kysymystä tämän päivän perspektiiveistä. ■

Kirjoittajat työskentelevät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella, Hakkarainen tutkimusprofessorina ja yksikönpäällikkönä ja Tammi tutkimusohjelmajohtajana.

Lähteet saatavissa verkkolehdestä www.haaste.om.fi.

Kannabikseen suhtautumisessa eroja Pohjoismaissa

Poliisi ottaa kiinni henkilön, jolla on hallussaan pieni määrä kannabista omaan käyttöön. Missä Pohjoismaassa seuraus on ankarin? Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen (NVC) kaksi tuoretta julkaisua osoittavat, että Pohjoismaiden välillä on eroja suhtautumisessa kannabikseen niin kontrollijärjestelmien kuin hoitojärjestelmienkin osalta.

Kannabis on alkoholin jälkeen käytetyin päihde kaikissa Pohjoismaissa. Pohjoismaisessa vertailussa eniten kannabista käytetään Tanskassa ja toiseksi eniten Suomessa; Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan kannabiskokeilut ovat nelinkertaistuneet Suomessa vuoden 1992 kuudesta prosentista 24 prosenttiin vuonna 2018. Islannissa, Norjassa ja Ruotsissa dokumentoidaan Euroopan matalimpia kannabiksen käyttölukuja. Kannabiksen käyttö vaikuttaisi olevan lisääntymään päin Pohjoismaissa etenkin nuorten aikuisten keskuudessa; käyttö on yhä varsin epätavallista yli 45-vuotiaiden keskuudessa.

Kannabiksen käyttäjät ovat heterogeeninen ryhmä. Käytöstä suurin osa on ns. viihdekäyttöä muutaman kerran vuodessa, ja siihen ei liity riippuvuutta. Huomattava osa kannabiksen käyttäjistä ei käytä muita laittomia päihhteitä. Pitkäaikaisen käytön liittymisestä muihin terveyshaittoihin – joko itselääkinnällisessä tai niitä aiheuttavassa roolissa – on tänä päivänä kuitenkin yhä vahvempaa näyttöä. Muiden päihhteiden käyttö on myös tavallisempaa kannabiksen käyttäjillä kuin niillä, jotka eivät kannabista käytä. Käytön lisääntyminen aiheuttaa painetta pohjoismaiselle hoitojärjestelmälle ja myös kontrollijärjestel-

mälle. Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen kahdessa raportissa on olemassa olevan tutkimus, tilasto- ja asiantuntijatiedon perusteella selvitetty, miten Pohjoismaissa suhtaudutaan nimenomaan kannabikseen hoito- ja kontrollijärjestelmän tasolla ja miten järjestelmät toimivat kannabiksen käyttäjän näkökulmasta.

HOIDON JÄRJESTÄMISESSÄ EROJA, KEHITTÄMISTARPEET SAMOJA

Tanskassa cannabis on tällä hetkellä ylivoimaisesti tärkein syy hakeutua päihdehoitoon ensi kertaa. Suomessa cannabis on pääasiallinen hoidon syy kolmanneksella ensi kertaa hoidettavista. Luvut ovat samansuuntaisia Islannissa mutta hieman matalampia Norjassa ja Ruotsissa.

Kannabiksen käytön ongelmien vuoksi hoitoon tulleiden henkilöiden ongelmat ovat samansuuntaisia kuin muiden päihhteiden takia hoidettavien. Monilla on sekakäyttöä ja mielenterveyden ongelmia sekä sosiaalista huono-osaisuutta. Suurimmalle osalle hoidossa olevista cannabis ei ole ainoa tai edes pääasiallinen ongelma. Cannabis-hoidossa tarvitaan monien ongelmien yhtäaikaista hoitoa. Tämä hoito on Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen raportin mukaan parhaiten järjestetty Tanskassa.

Kaikkein vähiten erityisesti kannabikseen liittyvää hoitoa suhteessa tarpeeseen vaikuttaisi olevan tarjolla Suomessa.

Kaikissa Pohjoismaissa hoitojärjestelmien kehittämistarpeet ovat samansuuntaisia. Olisi satsattava ongelmakäyttäjien kattavan hoidon lisäksi preventioon ja siihen, kuinka nuorille kommunikoidaan hedelmällisellä tavalla se, ettei cannabis ole päihteenä vaaraton.

KONTROLLIJÄRJESTELMÄN ROOLI VAHVA KAIKISSA Pohjoismaissa

Pohjoismaainen cannabispolitiikka on nykyisellään vahvasti restriktiivinen; oikeusjärjestelmä toimii pääasiallisena ongelman ratkaisijana. Lainsäädännön tasolla laittomat huumeet käsitetään pääsääntöisesti yhdessä, eikä eroja eri aineiden välille tehdä. Ero tehdään huumeiden myynnin ja kuluttamisen välille, ja täten vähäisten ja vakavien rikosten välille. Vaikka rikostilastoista ei pääsääntöisesti saa irti käytettyjen huumausaineiden laatua ja tutkimustietoa aiheesta on vähäisesti, cannabisin käyttö arvioidaan näkyvän vahvasti huumausaineiden käyttöön ja hallussapitoon liittyvissä rikostilastoissa.

Siihen, miten cannabisin käyttö ja hallussapito näkyvät eri maiden rikosti-

KÄSITTEISTÖÄ

Jossain maissa kannabis on saanut lainsäädännöllisen erityisaseman. Kansainvälisen kannabiskeskustelun seuraamista helpottaa, jos käsitteistö on tuttua. *Depenalisaatiolla* tarkoitetaan yleensä, että huumeen käyttö on laitonta, mutta käytöstä ei seuraa rikossanktiota eikä merkintää rikosrekisteriin. Sen sijaan käytöstä voi seurata esimerkiksi hoitotoimenpide; käyttöä voidaan siis *reguloida*. *Dekriminalisointi* tarkoittaa yleensä, että huumeen käyttö on laillista, mutta myyminen tai tuottaminen on laitonta. Ns. Portugalin mallissa sallitaan kannabiksen pienen määrän hallussapito. *Legalisaatio* taas tarkoittaa, että niin kannabiksen käyttö kuin sen myynti ja tuottaminenkin ovat tietyn ehdoin laillista, joskus sallitaan myös markkinointi kuten Coloradossa.

lastoissa, vaikuttavat paitsi kannabiksen käytön useus myös kontrollijärjestelmän toiminta, voimassa oleva huumausaineiden käyttöä ja hallussapitoa sääntelevä laki sekä oikeuskäytäntö, poliisilaki sekä poliisityön toimintaohjeet, poliisin resurssit ja käytännöt. Pohjoismaissa voidaan löytää sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia näillä alueilla.

HALLUSSAPITO JA KÄYTTÖ – POHJOISMAISTA VAIHTELUA

Kannabiksen hallussapito on rangaistavaa kaikissa Pohjoismaissa. Pääasiallinen seuraamus vähäisen määrän hallussapidosta on sakko. Sakkojen määrä ja se, missä tilanteissa hallussa oleva kannabis voi johtaa muuhunkin rangaistukseen tai missä tilanteissa toimenpiteistä luovutaan, vaihtelevat eri Pohjoismaissa. Esimerkiksi Ruotsissa näkemys on varsin tiukka, etenkin verrattuna Tanskaan. Tästä tarvittaisiin lisää tutkimusta.

Tanska on historiallisesti kiinnittänyt vähemmän huomiota kannabiksen käyttöön ja fokus on ollut myynnin estämisessä. Kaikkien huumeiden hallussapidolle on nykyään nollatoleranssi, mutta esimerkiksi kannabissätkän polttamista ”ringissä” ei ole tulkittu hallussapidoksi. Tanskalaisesta oikeuskäytännöstä aiemmin löytynyt jako ”pehmeisiin” (kannabis) ja ”koviin” (amfetamiini, heroini) huumeisiin on kuitenkin nykyisellään poistunut ja näkemyksiä tiukennettu.

Ruotsissa on keskitytty myös pieniin huumerikkomuksiin kuten vähäisen määrän hallussapitoon; käyttö kriminalisoitiin

vuonna 1988. Vuosien 2000–2013 välillä sanktioankaruutta tiukennettiin huumausainerikoksissa ja viime aikoina Ruotsi on satsannut tuntuvasti toimenpiteisiin, joilla paljastetaan huumeiden käyttöä. Tämä on näkynyt myös rikostilastoissa. Ruotsissa tehdään vuosittain yli 40 000 veritai virtsatestiä epäiltäessä huumeen käyttöä. Käytännön on ajateltu kohdistuvan etenkin kannabiksen käyttäjiin ja nuoriin, mutta tutkimustietoa ei nykyisellään ole riittävästi.

Islantilainen huumausaineisiin liittyvä lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö on pitkään ollut restriktiivistä. Huumausainerikoksista annettavat rangaistukset ovat tiukentuneet kuluneen 15 vuoden aikana. Kannabiksen hallussapidolle on nollatoleranssi.

Suomessa suhtautuminen huumeiden käyttöön ja hallussapitoon on suhteellisen restriktiivistä ja lainsäädäntöä tulkitaan tiukasti. Myös Norjassa voimassa olevaa lainsäädäntöä on tähän mennessä tulkittu varsin tiukasti.

Pohjoismaissa tutkijat ovat nostaneet esiin nykytilanteen ongelmia: Jos käyttäjän (mielen)terveydellinen tai sosioekonominen tilanne on heikko tai jos hänellä on ongelmakäyttöä, pelkkä rikosrekisteri tai sakot eivät poista ongelmia vaan voivat lisätä niitä. Rikosrekisteri voi esimerkiksi haitata työllistymistä. Tutkijat painottavat sosiaali- ja terveydenhuollon interventioiden tarvetta. Pohjoismaiden välillä vaikuttaisi olevan eroja sen suhteen, kuinka usein sakottamisen yhteydessä käytetään esimerkiksi hoitoon ohjausta. Aihetta olisi syytä selvittää tutkimuksin.

POHJOISMAINEN NYKYKESKUSTELU

Pohjoismainen kannabiskeskustelu on tähän mennessä ollut varovaista. Norjassa parlamentti hyväksyi vuonna 2018 kaikkia päihteitä koskevan päihdereformin suunnittelun aloittamisen. Ns. Rusreformissa puuttumisvastuu laittomien huumeiden käytöstä ja hallussapidosta omaan käyttöön, on tarkoitus siirtää oikeusjärjestelmältä terveydenhoitojärjestelmälle ja päämääränä on parantaa hoidon saatavuutta. Kesken olevassa valmistelutyössä on kuitenkin painotettu, että kyse ei ole legalisaatiosta vaan haittojen vähentämisestä.

Islannin parlamentissa tehtiin muutama vuosi sitten ehdotus, jonka mukaan kannabiksen käyttö ja hallussapito omaan käyttöön dekriminalisoidaisiin tai jopa legalisoidaisiin. Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta.

Suomessa on tehty kannabiksen käytön rangaistavuutta koskeva kansalaisaloite, joka on kerännyt tarpeeksi allekirjoituksia edetäkseen eduskunnan käsiteltäväksi. Hallitus on kuitenkin alleviivannut, ettei hallitusohjelmaan ole kirjattu aiheeseen liittyviä toimenpiteitä. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopiston Kriminologian ja Oikeuspolitiikan instituutissa.

Päälähteet:

Egnell, S, Villman, S & Obstbaum, Y (2019): Cannabis policy and legislation in the Nordic countries. Nordic Welfare Centre.

Stenius, K (2019): Treatment of cannabis-related problems in the Nordic countries. Nordic Welfare Centre.

Huumerattijuopumukset liikenneturvallisuuden riskitekijänä

Huumerattijuopumukset ovat kasvaneet tilastojen perusteella dramaattisesti viime vuosien aikana. Pitäkö meidän olla huolissamme huumerattijuopumustilanteesta Suomessa?

Kuljettajan päihteiden käyttö on yksi tärkeimmistä liikenneonnettomuuksien syntyyn vaikuttavista tekijöistä. Alkoholi on Suomessa pääpäihde, joka tuottaa eniten kaikenlaisia haittoja. Päihteistä alkoholi aiheuttaa myös suurimman liikenneturvallisuusriskin.

Alkoholia nauttineet tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena ajavat kuljettajat ovat yhtä vaarallisia: heidän käytöksensä ei eroa liikenteessä ja molemmat tekevät paljon ajo- ja huomiovirheitä. Alkoholin ja huumeiden sekakäyttö aiheuttaa erityisen suuren riskin loukkaantua tai kuolla liikenneonnettomuudessa. Riski on samaa tasoa kuin jos kuljettajalla on veressään pelkästään alkoholia törkeän rattijuopumuksen rajan ylittävä määrä eli vähintään 1,2 promillea.

Alkoholia tai huumausaineita käyttäneitä kuljettajia on ollut Suomen tieliikenteessä vähemmän, mutta

ajokykyä heikentäviä lääkkeitä käyttäneitä enemmän kuin Euroopassa keskimäärin. Monet yleisetkin lääkkeet voivat aiheuttaa liikenteessä suoriutumista haittaavia sivuvaikutuksia, ja näin vaikuttaa heikentävästi ajokykyyn. Karkeasti noin neljännesmiljoonaa suomalaista on joskus elämänsä aikana kokeillut tai käyttänyt unilääkkeitä, rauhoittavia lääkkeitä tai kipulääkkeitä ei-lääkinnälliseen tarkoitukseen. Kuukausittain näin tekee noin 50 000. Toistuvasti lääkkeitä väärinkäyttäviä henkilöitä lienee Suomessa jopa noin satatuhatta.

Yhä useammalla suomalaisella on omakohtaista kokemusta huumeista. Huumeiden kokeilu ja käyttö on yleistynyt, erityisesti 25–34-vuotiailla nuorilla aikuisilla. Yleisimmin kokeiltu tai käytetty huume on kannabis. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen jätevesitutkimus osoittaa, että amfetamiinin käyttömäärät kasvoivat Suomessa vuonna 2018 ennätys-

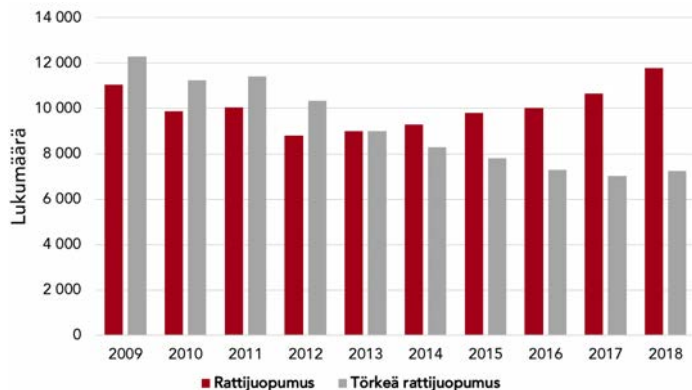
lukemiin. Kokaiinin käyttö on myös edelleen lisääntynyt. Henkilökohtaisen kosketuspinnan laajentuminen on karsinut huumeita kohtaan tunnettuja pelkoja ja johtanut asenteiden lieventymiseen.

RATTIJUOPUMUSRIKOLLI-SUUDEN KEHITYS VIIME VUOSINA

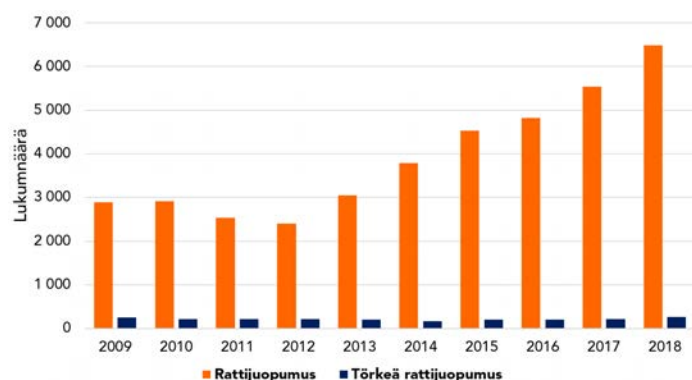
Vuosina 2016–2018 poliisin tietoon tuli vuositasolla noin 18 000 rattijuopumusrikosta, joista noin 10 800 oli perusmuotoisia rattijuopumuksia ja 7 200 törkeitä rattijuopumuksia. Viimeisen kymmenen vuoden aikana tilastoitujen rattijuopumusrikosten määrä on kokonaisuutena vähentynyt noin viidenneksen (19 %). Perusmuotoisten rattijuopumusten määrä vaikuttaa kuitenkin kasvaneen melko tasaisesti vuodesta 2012 lähtien ja törkeiden määrä on puolestaan laskenut (kuvio 1). Törkeiden rattijuopumusten osuus kaikista rattijuopumusrikoksista on pienentynyt noin 53 prosentista 38 pro-

senttiin. Selitystä törkeiden rattijuopumusten vähentymiselle on haettu muun muassa juomatapojen siistiytymisestä. Alkoholiuomien kokonaiskulutus oli 8,7 litraa sataprosenttisenä alkoholina asukasta kohti vuonna 2018. Kokonaiskulutus on vähentynyt vuodesta 2007 lähtien.

Suomi oli ensimmäisten eurooppalaisten maiden joukossa, jossa tuli voimaan huumausaineiden nollatoleranssi liikenteessä. Nollaraja tuli Suomessa rikoslakiin vuonna 2003. Tämän jälkeen huumeitaustien määrä alkoivat selvästi lisääntyä. Kaikista rattijuopumusrikoksista vuosina 2016–2018 noin 12 200 oli alkoholi- tai sekakäyttötapa-uksia ja 5 800 huumausainetapa-uksia. Viime vuosina siis noin kolmannes (32 %) kaikista kiinni jääneistä rattijuopoista on ajanut huumeiden vaikutuksen alaisena. Tilastoitujen huumerattijuopumusten määrä on lisääntynyt voimakkaasti vuodesta 2012 lähtien (kuvio 2). Vuonna

Kuvio 1. Viranomaisten tietoon tulleet rattijuopumukset ja törkeät rattijuopumukset 2009–2018 (Lähde: Tilastokeskus).

Kuvio 2. Viranomaisten tietoon tulleiden huumeperusteisten rattijuopumusrikosten lukumäärä vuosina 2009–2018.

2018 poliisin tietoon tuli yli 2,5-kertainen määrä huumerattijuopumuksia verrattuna vuoteen 2012. Alkoholitapauksia on poliisin tietoon tulleista rattijuopumuksista kuitenkin edelleen selvästi suurin osa (59 % vuonna 2018). Alkoholiperusteisia rattijuopumuksia tulee poliisin tietoon lähes kaksinkertainen määrä huumeperusteisia rattijuopumuksiin verrattuna.

Vuosina 2016–2018 poliisin tietoon tuli vuosittain noin 11 300 alkoholirattijuopumusta (4 700 perusmuotoista ja 6 600 törkeää tekemuotoa). Alkoholirattijuopumusten kokonaismäärä on pudonnut lähes puoleen (42 %) viimeisen kymmenen vuoden

aikana, mutta törkeiden tekemuotojen osuus on kuitenkin pysynyt lähes ennallaan, noin 60 prosentissa. Vaikka siis tilastollisesti vaikuttaakin siltä, että tilastoitujen törkeiden rattijuopumusten määrä olisi vähentynyt voimakkaasti, alkoholirattijuopumuksista törkeitä tekemuotoja on edelleen suurin osa.

Noin 95 prosenttia huumeuskien rattijuopumusepäilyistä kirjataan perusmuotoisina rattijuopumuksina. Tämä selittää osaltaan törkeiden rattijuopumusten määrän laskua. Huumeuskien tapauksissa luokittelu törkeäksi perustuu esimerkiksi kuljettajan ajovirheiden vakavuuteen. Huumeuskien

tapausten osuus perusmuotoisissa rattijuopumuksissa on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana noin 26 prosentista 55 prosenttiin.

Se, miten rikoksia kirjataan, millä tarkkuudella (esim. rikosnimikkeittäin tai teontarkenteittain) rikostilastoja tarkastellaan ja millaisina lukuina tilastoja esitetään (lukumäärinä vai prosentteina) vaikuttaa siihen, millaisen kuvan tilastot antavat rattijuopumusrikollisuudesta. On siis tarpeen, että tilastoja tarkastellaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti, jotta voidaan välttää harhaiset käsitykset rikollisuuden kehityksestä.

HUUMERATTIJUOPUMUSTEN KASVULLE MONIA MAHDOLLISIA SELITYKSIÄ

Huumerattijuopumusten määrän kasvua voi selittää ensinnäkin huumeaineiden kokeilun ja käytön yleistyminen sekä toisaalta huumeisiin liittyvien asenteiden lieventyminen, mikä näkyy myös liikenteessä. Lisäksi kasvua selittää voimakkaasti poliisin parantuneet kyvyt tunnistaa huumeiden vaikutuksen alaisena ajoneuvoa kuljettavat henkilöt. Poliisin testausmenetelmät ovat tulleet luotettavammiksi ja tarkemmiksi. Viime vuosina poliisi on hankkinut tasaisesti lisää sylkitestereitä. Voi myös olla toki niin, että alkoholirattijuopumukset ovat faktisesti vähentyneet.

Huumerattijuopumuksista on oltava huolissaan, mutta tilanne ei ole niin hälyttävä kuin

annetaan ymmärtää. Suomi ei ainakaan vielä ole kansainvälisellä tasolla huumerattijuopumusrikollisuudessa. Alkoholirattijuopumuksiakaan ei sovi unohtaa, sillä poliisin tietoon tulee kuitenkin tuplasti se määrä alkoholiperusteisia rattijuopumuksia kuin huumerattijuopumuksia. ■

Kirjoitus perustuu poliisissa valmisteilla olevaan raporttiin Suomen huumerattijuopumustilanteesta sekä kirjoittajan pitämään esitelmään Euroopan liikennepoliisiverkosto TISPOLin järjestämässä Prevention and Control of Drugs in Traffic -seminaarissa Belgradissa Serbiassa marraskuun alussa.

OTT Mika Sutela on tietoanalyttikko Helsingin poliisilaitoksella.

Kirjallisuutta: Karjalainen, Karoliina – Hakkarainen, Pekka – Salasuo, Mikko. (2019). Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Tilastoraportti 25.2.2019. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Lillsunde, Pirjo – Langel, Kaarina – Blencowe, Tom – Kivioja, Aarne – Karjalainen, Karoliina – Lehtonen, Lasse, Psykoaktiiviset aineet ja onnettomuusriski tieliikenteessä. Duodecim 128(18) 2012, s. 1877–1886.

Lintonen, Tomi – Karjalainen, Karoliina, Lääkkeiden päihdekäyttö on iso osa huumeongelmaa. Haaste 1/2015.

Järjestäytynyt rikollisuus ja huumausaineiden tarjonta EU:ssa

Europolin vuonna 2017 julkaiseman vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arvion sekä sen 2019 päivityksen mukaan järjestäytynyt rikollisuus muodostaa suurimman ja monialaisimman uhan EU:n sisäiselle turvallisuudelle. Jäsenmaiden keskeiset arvot ovat vaarassa. Järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät laittomassa toiminnassaan hyväkseen EU-alueen ihmisten, tavaroitten, pääomien ja palveluiden vapaata liikkuvuutta. Rajat ylittävästä vakavasta rikollisuudesta on tullut jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten ”uusi normaali” ja osa heidän päivittäistä toimintaympäristöään.

EU:n ja sen jäsenmaiden lainvalvontaviranomaisten huomio on erityisesti vuodesta 2015 alkaen painottunut terrorismin, kyberrikollisuuden ja laajamittaisen tai hallitsemattoman maahantulon aiheuttamien uhkien torjuntaan. Tämän johdosta järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on jäänyt vähemmälle huomiolle.

RIKOLLISRYHMÄT TOIMIVAT MONIALAISESTI YLI RAJOJEN

Europolin uhka-arvion mukaan EU:ssa oli vuonna 2013 lainvalvontaviranomaisten toimenpiteiden tai seurannan kohteena yli 3600 järjestäytyntä rikollisryhmää, joiden toiminta vaikutti kahteen taikka useampaan jäsenvaltioon. Vuonna 2017 vastaava määrä oli jo 5000. Rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden määrä EU:ssa on näin ollen merkittävässä kasvussa.

Yli 45 % EU:ssa tunnistetuista rikollisryhmistä toimii monialaisesti. Niiden ri-

kollinen toiminta perustuu kahteen taikka useampaan rikostyyppiin. Järjestäytyneiden rikollisryhmien keskeisin toimiala on kuitenkin huumausainerikollisuus. Tämän lisäksi niiden toiminta perustuu erityisesti laittoman maahantulon järjestämiseen, talous- ja omaisuusrikoksiin, ihmis- ja asekauppaan, rahanpesuun sekä lisääntymässä määrin myös erilaisiin ympäristörikoksiin.

Europolin vuonna 2016 laatiman arvion perusteella järjestäytyneen rikollisuuden vuosittain hankkiman rikoshyödyn vähimmäismäärä (minimi) on noin 110 miljardia euroa. Laittoman taloudellisen hyödyn määrä ei kuitenkaan ole ainoa ongelma. Merkittävämpää on se, että EU:n lainvalvontaviranomaiset onnistuvat konfiskoimaan vuosittain ainoastaan noin 1,1 % rikosten tuottamasta hyödyistä. Tämä tarjoaa järjestäytyneille rikollisryhmille merkittävät kasvumahdollisuudet. Rikoshyödyn avulla ne kykenevät laajentamaan rikollista toimintaansa. Osa varoista integroidaan myös lailliseen toimintaan, joka vääristää kilpailua, nostaa hintatasoja sekä vaikuttaa jäsenvaltioiden talouteen.

Lisääntyvä järjestäytynyt rikollisuus muodostaa EU:n sisäiselle turvallisuudelle monialaisen uhan. Se perustuu erityisesti siihen, että rikollisryhmien

■ käyttämä väkivalta on lisääntymässä ja se näkyy jäsenvaltioissa ampumistapauksina, pommi-iskuina ja muun kaltaisina väkivallantekoina;

■ saavuttaman rikoshyödyn määrä on merkittävä ja se jää lähes kokonaisuudessaan konfiskoimatta;

■ toiminta vaarantaa yleistä terveyttä jä-

senvaltioissa, joka johtuu erityisesti lisääntyvästä huumausaine- ja tuotevääreennöstarjonnasta sekä ympäristörikollisuudesta; kasvun eräs keskeisistä perusteista on korruptio, jolla rikolliset pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen sekä julkisen ja yksityisen sektorin päätöksentekoon.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta edellyttää jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisilta merkittävää resursointia ja asiantuntemusta. Tämä johtuu siitä, että erityisesti korkean riskin rikollisryhmät ovat globaalisti verkostoituneita. EU-alueella ovat viime aikoina lisääntyneet erityisesti Aasiasta, Etelä-Amerikasta, Lähi-idästä, Länsi-Balkanilta ja Pohjois-Afrikasta lähtöisin olevat ryhmät. Järjestäytynyt rikollisuus käyttää myös hyväkseen asiantuntijapalveluita sekä uutta teknologiaa, jonka avulla ne suojaavat omaa viestintäänsä ja toimintaansa, markkinoivat tuotteitaan sekä toteuttavat rahanpesua.

HUUMAUSAINEIDEN TARJONTA LISÄÄNTYY EU-ALUEELLA

Kaikenlaisten huumausaineiden tarjonta lisääntyy EU-alueella. EU muodostaa houkuttelevan markkina-alueen kokaiinille, kannabikselle ja heroiinille. Pääasiallinen syy on korkea hintataso. Nämä huumausaineet tuodaan jäsenvaltioihin pääosin kolmansista maista. Sen sijaan synteettisten huumeiden osalta EU on maailmanlaajuisesti tarkasteltuna merkittävä tuotantoalue. Tämä koskee erityisesti amfetamiinia ja ekstaasia.

Selkein muutos EU:n huumausainemarkkinoiden osalta on ollut Eurooppaan kohdistuvan kokaiinin salakuljetuksen kas-

Ekstaasitabletteja, kuva Poliisi.

vu. Kolumbialaisten viranomaisten arvion mukaan yli 60 % maassa tuotetusta kokaiinista päätyy Pohjois-Amerikan sijaan Euroopan markkinoille. Entistä useammat EU-alueen järjestäytyneet rikollisryhmät ovat muodostaneet suoria yhteyksiä kolumbialaisiin kokaiinin tuottajiin. Tuonti tapahtuu lähtökohtaisesti muutaman eurooppalaisen sataman kautta konttikuljetuksina.

Yksittäisten takavarikoitujen kokaiinierien määrä on myös kasvussa. Suurin kokaiinitakavarikko on vuoden 2019 aikana ollut 20 tonnia, jonka arvo EU:n katu-kauppaan päätyessään olisi ollut vähintään 1,2 miljardia euroa.

Heroiinin tarjonta on myös kasvussa. Markkinoiden keskeisin muutos on ollut se, että valmistukseen tarkoitettuja laittomia laboratorioita on paljastettu entistä useammin myös EU-alueelta. Jäsenmaat ovat lisäksi takavarikoineet aikaisempia suurempia eriä heroiinin valmistukseen tarkoitettua acetic anhydride- kemikaalia. Kemikaalin Afganistania edullisempi hintataso EU-alueella on yksi syy tuotannon siirtymiseen jäsenvaltioihin ainakin osittain.

Kannabis on EU-alueella edelleen laajimmin käytetty ja takavarikoitu huumausaine. Sen valmistus jäsenmaissa on myös kasvussa. Tuotanto on siirtynyt lähemmäs kuluttajia. Tämä aiheuttaa haasteita lainvalvontaviranomaisille, mutta se lisää tuotantoalueilla myös ympäristö-, turvallisuus- ja terveysriskejä. Merkittä-

vää on lisäksi se, että EU:n ulkopuolisilta kansainvälisiltä markkinoilta peräisin olevia ja etupäässä lääkeaineiksi tarkoitettuja erilaisia kannabistuotteita takavarikoidaan EU-alueella yhä useammin.

EU-alueen merkitys synteettisten huumeiden valmistuksessa on kasvussa maailmanlaajuisesti. Jäsenmaissa on paljastettu aikaisempaa suurempia laittomia laboratorioita. Tämä koskee erityisesti MDMA:n tuotantoa sekä EU:n omille että ulkopuolisille markkinoille. Synteettisten huumausaineiden laajamittainen valmistus on myös ympäristöriski. Rikolliset kätkevät tuotannossa syntyvät kemikaalijätteet suurina määrinä luontoon taikka polttavat ne aiheuttaen vaaraa ihmisten terveydelle.

Lisääntyvä huumausaineiden käyttö aiheuttaa merkittävää vaaraa yleiselle terveydelle EU:ssa. Sen vaikutukset ovat kuitenkin vaikeasti mitattavissa. Ainoa yksiselitteinen tunnusluku on yliannostukseen jäsenmaissa kuolleiden määrä, joka oli 8 238 vuonna 2017.

Terveyshaittojen lisäksi huumausainerikollisuus aiheuttaa jäsenmaille merkittäviä kustannuksia sekä haittoja erilaisten sosiaalisten ongelmien, syrjäytymisen ja rikosprosessien muodossa. Viimeaikaisista haittavaikutuksista keskeisin on kuitenkin lisääntynyt väkivaltarikollisuus. Se liittyy järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja eri ryhmien välisiin väkivaltaisuuksiin, joiden perusteena ovat kiistat paikallisista huumausainemarkkinoista. Tämä ilmiö on vakava uhka sisäiselle turvallisuudelle

MIKÄ ON EUROPOL?

Euroopan Unionin lainvalvontayhteistyövirasto eli EUROPOL on perustettu 1999 tukemaan jäsenmaiden lainvalvontaviranomaisten toimintaa vakavan, järjestäytyneen rajat ylittävän rikollisuuden sekä terrorismin torjunnassa. Europolilla ei ole itsenäistä operatiivista toimivaltaa vaan etulinjan työn rikostorjunnassa tekevät jäsenmaiden lainvalvontaviranomaiset. Europolin päämaja on Alankomaiden Haagissa.

erityisesti Ruotsissa, jossa on tänä vuonna tullut ilmi yli 265 ampumistapausta sekä yli 170 pommi-iskua (tilanne 19.11.2019). Näissä tapahtumissa on menehtynyt yli 30 ja loukkaantunut yli 90 henkilöä. Uhrit ovat etupäässä rikollisryhmien jäseniä, mutta mukana on myös sivullisia. Vastaavan tyyppisiä väkivaltaisuuksia on lisäksi Alankomaissa, Belgiassa, Isossa-Britanniassa, Itävallassa, Saksassa ja joissakin muissa jäsenvaltioissa. Väkivaltaisuuksiin syyllistyneillä rikollisryhmillä on useissa tapauksissa liittynyt myös maahanmuuttoon.

JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN JA HUUMAUSAINEIDEN TORJUMINEN

Järjestäytyneen ja myös muun tyyppisen rikollisuuden torjunnassa keskeisintä on ennalta estäminen. Se edellyttää monialaista yhteistyötä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. Tämän vuoksi viranomaisilla tulee olla riittävät voimavarat, joiden avulla ne voivat tukea ennalta estävän toiminnan suunnittelua, toteutusta ja seuranta.

Järjestäytyneen rikollisuuden kasvun taustalla olevat haasteet liittyvät syrjäytymiseen, maahanmuuttajien kotouttamiseen ja muihin yhteiskunnallisiin tekijöihin. Ennalta estävä toiminta sisältää sen vuoksi torjuntatoimia, joista suurin osa sisältyy muiden kuin lainvalvontaviranomaisten toimivaltuuksiin.

Järjestäytyneen rikollisuuden tehokas →

Järjestäytyneen rikollisuuden ja huumausaineiden tarjonnan eurooppalaiset kehityssuunnat näkyvät lähtökohtaisesti myös Suomessa.

→ tutkinta on osa ennalta estävää toimintaa. Sen laadukas toteuttaminen tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan tukea ja ohjata myös muita monialaisia toimenpiteitä. Järjestäytyneen ja siten myös huumausainerikollisuuden torjunnan kriittisinä menestystekijöinä voidaan pitää erityisesti seuraavia toimintoja:

■ EU:n tulisi laatia erillinen strategia järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Sen tulisi sisältää jäsenmaiden yksilöimät, priorisoimat ja resursoimat toimenpiteet. Niiden tavoitteena tulisi olla EU:n yhteisen vasteen varmistaminen lisääntyvän järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi;

■ EU:n jäsenmaiden tulisi käyttää kattavasti Europolin palveluita erityisesti siltä osin, kun kyse on operatiivisen tiedon vaihdosta ja käsittelystä. Tavoitteena tulisi olla erityisesti unionin laajuisen tilannekuvan laadun varmistaminen sekä yhteisten tutkintatoimien tehokas toteuttaminen;

■ EU:n jäsenvaltioiden tulisi varmistaa Europolin tuella korkean riskin järjestäytyneiden rikollisryhmien ja niiden johtajien tunnistaminen. Operatiiviset toimet olisi toteutettava koordinoitusti yhteisesti päätettyjen tutkintasuunnitelmien ja -ryhmien puitteissa. EU:n tulisi huolehtia siitä, että Europolille kohdennetaan riittävä rahoitus kyseisistä tutkintatoimista jäsenvaltioille, sekä kolmansille maille aiheutuvien kustannusten kattamiseksi;

■ EU:n kehittämää toimintapoliittista sykliä vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi tulisi kehittää siten, että se vastaisi nykyistä paremmin rajat ylittävän rikollisuuden aiheuttamiin päivittäisiin haasteisiin. Nykyisellään toimintamalli perustuu ensisijaisesti ennalta suunnittelujen toimintapäivien toteuttamiseen.

TILANNE SUOMESSA

Suomessa käytettävät huumausaineet valmistetaan pääasiallisesti ulkomailla ja kolmansista maista tapahtuvaan salakuljetukseen käytetään ensisijaisesti satamia sekä logistiikkakeskuksia, jotka sijaitsevat Kes-

ki-Euroopassa. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vaikutukset näkyvätkin tältä osin kansallisella tasolla päivittäin. Ulkomaiset rikollisryhmät käyttävät EU-alueen ihmisten, tavaroiden, pääomien ja palveluiden vapaata liikkuvuutta hyväkseen myös muunlaisessa laittomassa toiminnassa, joka kohdistuu Suomeen. Tyypillisimmin se ilmenee mm. omaisuus- ja petosrikosten, laittoman maahantulon järjestämisen sekä ihmiskaupan muodossa.

Järjestäytyneen rikollisuuden ja huumausaineiden tarjonnan eurooppalaiset kehityssuunnat näkyvät lähtökohtaisesti myös Suomessa. Näiden haitallisten ilmiöiden vaikutukset eivät kuitenkaan ole vielä kansallisesti yhtä korkealla tasolla kuin muissa jäsenvaltioissa. Sen vuoksi olisi ensisijaisen tärkeää kiinnittää erityistä huomiota ennalta estävän toiminnan sekä järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnan valmiuksien kehittämiseen. Toimenpiteiden tulisi olla monialaisia ja niiden suunnittelussa tulisi käyttää hyväksi muiden jäsenvaltioiden kokemuksia näiden ilmiöiden taustasyistä.

Rajat ylittävän kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden osalta Suomen tulisi hyödyntää Europolin palveluita matalalla kynnyksellä heti tutkintatoimien alkuvaiheessa. Siinä voidaan käyttää hyväksi viraston tietojärjestelmiä, jotka on kehitetty tukemaan jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten välistä suojattua tiedonvaihtoa sekä operatiivisten tietojen analysointia ja muuta käsittelyä. Tämän lisäksi Suomen poliisi, Tulli ja Rajavartiolaitos ovat sijoittaneet yhdyshenkilöt viraston päämajaan Alankomaiden Haagiin. Heidän tehtävänä on tukea kansallisten lainvalvontaviranomaisten toimenpiteitä kaikissa rikosasioissa, joissa on tarvetta operatiiviseen tiedonvaihtoon, yhteisten tutkintatoimien järjestämiseen ja koordinointiin, taktiseen tai tekniseen asiantuntija-apuun, tutkintatoimien taloudelliseen tukemiseen taikka muuhun kansainväliseen operatiiviseen yhteistyöhön.

Europolin palveluiden hyödyntäminen on omiaan tehostamaan rajat ylittäviä tutkintatoimia. Näin voidaan havaita tutkittavana olevien rikoskokonaisuuksien liitynnät muihin jäsenvaltioihin sekä kolmansiiin maihin. Tämä helpottaa operatiivisen yhteistoiminnan järjestämistä, tiedon hankintaa ja arviointia sen suhteen, edellyttääkö rikosprosessi syyttäjyhteistyön tehostamista Eurojustin (EU:n oikeudellisen yhteistyön yksikkö) avustuksella. Europolin palveluiden tehokas hyödyntäminen varmistaa ennen muuta sen, että Suomi osallistuu EU:n järjestäytyneeseen rikollisuutta koskevan yhteisen tilannekuvan muodostamiseen ja siihen perustuvien toimintojen suunnitteluun sekä toteuttamiseen. ■

Jari Liukku on Europolin Vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden osaston osastopäällikkö. Hän on virkavapaalla Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen poliisipäällikön tehtävästä.

Risto Lohi on rikosylikomisario Keskusrikospoliisissa ja Suomen Europol-yhdyshenkilötoimiston päällikkö. Hän on virkavapaalla KRP:n Tutkintaosaston Etelä-Suomen JR-yksikön esimiehen tehtävästä.

LISÄTIETOA:

Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017 and its Mid-Term Review 2019. Europol.

Does crime still pay. Europol 2016.

Pieter Tops: The back of Amsterdam: An exploration of drug-related Crime. 2019.

European Drug Market Report 2019. EMCD-DA and Europol 2019.

Drug-related deaths and mortality in Europe. EMCDDA 2019.

Standard Operating Procedure – Selection of High Value Targets and Establishment of Operational Task Forces within O2-ESOC. Europol 2018.

EU Policy Cycle on Serious and Organised Crime.

Kuriiri osana huumausaineen välitysorganisaatiota

Kuriirin roolin huomioon ottaminen rangaistusta mitattaessa

Huumausainerikoksille on tyypillistä ketjutus: yksi taho rahoittaa toimintaa, toinen hankkii aineen ulkomailta, kolmas huolehtii maahantuonnin järjestämisestä, neljäs taho (kuriiri) tuo huumausaineen maahan, viides taho organisoii jakelun, ylemmän tason jakelijat jakavat aineen paikallisille välittäjille, jotka myyvät aineen käyttäjille. Käyttäjätkin voivat toimia myyjinä toisille käyttäjille.

Ennen vuotta 2017 rangaistusta mitattaessa ratkaisevaa näyttää olleen lähes yksinomaan se, oliko maahantuotu huumausaine erittäin vaarallista tai oliko kyseessä suuri määrä huumausainetta. Mittaamiskäytäntö oli varsin kaavamaisista, eikä rikosketjun toimijoiden erilaiselle osuudelle tekokokonaisuudessa annettu juuri merkitystä. Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2017:9 ja sitä seurannut toinen ennakkopäätös KKO 2017:23 muuttivat rangaistus-

käytäntöä radikaalisti. Rikosten esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä on entistä tarkemmin selvitettävä sitä, miten itsenäinen osa rikossuunnitelmaa kunkin syytetyn toiminta oli ja mikä oli kunkin syytetyn rikoksella tavoittelema hyöty.

Tapauksessa KKO 2017:9 A oli tuonut laittomasti maahan 7 884 grammaa 38–45-prosenttista amfetamiinia edelleen levittämistä varten. A oli toiminut niin sanottuna kuriirina kuljettamalla saamiensa ohjeiden mukaan palkkiota vastaan huumausaine-erän sisältäneen henkilöauton Viirasta Suomeen. Teon kohteena olleen huumausaineen määrän ja laadun lisäksi Korkein oikeus otti huomioon A:n epäitsenäisen ja muita osallisia rajoitetumman aseman huumausaineiden maahantuonnissa ja tuomitsi A:n rangaistukseen, joka oli huomattavasti (ainakin kolmanneksen) alempi kuin tällaisen huumausaine-erän laittomasta maahantuonnista olisi muu-

toin tuomittu.

Samankaltaisessa tapauksessa KKO 2017:23 A oli tuonut laittomasti maahan 13,7 kilogrammaa 48-prosenttista amfetamiinia. A oli toiminut niin sanottuna kuriirina kuljettamalla saamiensa ohjeiden mukaan palkkiota vastaan huumausaine-erän sisältäneen matkailuauton Liettuasta Suomeen tarkoituksenaan jatkaa Norjaan. Teon kohteena olleen huumausaineen määrän ja laadun lisäksi KKO otti tässäkin tapauksessa huomioon A:n epäitsenäisen ja muita osallisia rajoitetumman aseman huumausaineiden maahantuonnissa ja tuomitsi A:n rangaistukseen, joka oli huomattavasti (ainakin kolmanneksen) alempi kuin tällaisen huumausaine-erän laittomasta maahantuonnista olisi muutoin tuomittu.

Kyseessä ovat mittaamisratkaisut, mutta niistä on saatavissa johtoa myös rikoksen törkeysarviointiin silloin, kun kyseessä on muutoin rajata-

paus huumausainerikoksen tavallisen ja törkeän tekemuodon välillä.

RIKOLLISRYHMÄN JÄSE- NENÄ TOIMIMINEN KO- VENTAMISPERUSTEENA

Rikoslain 50 luvun 2 §:n 3) kohdan huumausainerikos on törkeä, jos rikoksenteijä toimii sellaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Monet käyttäjät ovat itse huumausaineen vähittäismyyjiä. Yhteistoiminta huumeiden hankkimiseksi ei sellaisenaan täytä organisoitumisen kriteeriä. Lainkohdassa tarkoitettu järjestymisestä on kysymys silloin, kun toiminta on etukäteen organisoitua, työnjako on eriytynyttä ja suunniteltu rikollisuus on laajamittaista. Kvalifiointiperuste on käsillä, vaikka toiminta ei vielä olisi ollut laajamittaista, jos toiminta täyttää mainitut organisoitumisen kriteerit. Kutakin ketjun jäsentä rangaistetaan organisaation toiminnan →

Kuriirin epäitsenäisen roolin korostuminen rangaistusta alentavana perusteena ja järjestäytyntä rikollisryhmää koskevien normien soveltaminen samanaikaisesti vaikuttaa vaikealta yhtälöltä.

→ perusteella, vaikka esimerkiksi hänen välittämänsä aineen määrä ei olisi erityisen suuri. Edellytyksenä perusteen soveltumiselle on tietysti se, että tekijä tietää ainakin suurin piirtein, millaisessa toiminnassa ja organisaatiossa hän on mukana.

Varkausrikoksia koskevasa tapauksessa KKO 2018:89 Korkein oikeus pohti perusteellisesti järjestäytymisen kriteeriä. Ensinnäkään ryhmällä ei KKO:n lain esitöihin ja järjestäytyntä rikollisuutta koskevaan kansainväliseen sääntelyyn perustuvan tulkinnan mukaan tarvitse olla nimenomaisesti määriteltyjä tehtäviä eikä ryhmällä tarvitse olla kehittyntä rakennetta. Rikoksentekijöiden tavanomainen yhteistoiminta rikoksen tekemisessä ei kuitenkaan sellaisenaan osoita tekijöiden järjestäytymistä rikollisryhmäksi (KKO viittasi myös ratkaisuun KKO 2011:41, kohta 23). Korkein oikeus korosti, ettei ryhmän rakennetta koskevalle edellytykselle tule asettaa liian tiukoja vaatimuksia. Olennaista on arvioida, onko ryhmän rakenne sellainen, että ryhmä kykenee rikollista toimintaansa koskevaan päätöksentekoon ja ryhtymään päätösten toteuttamiseen. Tätä arvioitaessa voidaan KKO:n tulkinnan mukaan muun ohella ottaa huomioon ryhmän jäsenten mahdollinen työnjako sekä ryhmän toiminnassa tehtyjen ja tehtäväksi aiottujen rikosten

määrä, laatu ja tekoajankohdat.

Koventamisperusteen soveltamisen edellytyksenä ei ole se, että jokainen ryhmän toiminnassa mukana oleva osallistuu jokaisen rikoksen suunnitteluun ja toteutukseen. Riittävää on, että tekijä tietää ryhmän toimivan tarkoituksin tehdä RL 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuja vakavia rikoksia. Vaikka rikollisryhmän määritelmän kriteerinä on, että ryhmän tulee toimia tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, estettä ei ole soveltaa koventamisperustetta edellytykset muutoin täyttävään muuhunkin rikokseen, joka on tehty osana rikollisryhmän toimintaa (HE 263/2014 vp s. 30 ja LaVM 35/2014 vp s. 4). Rikoksen tekemiseen osana järjestäytyntä rikollisryhmän toimintaa sisältyy se, että rikos on katsottava ryhmän hyväksymäksi, että se on tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä ja että se on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen. Rikos tulee voida katsoa tehdyksi ryhmän eikä rikoksentekijän itsensä lukuun. Koventamisperusteen soveltaminen edellyttää lisäksi, että tekijä on ollut näistä seikoista tietoinen (HE 263/2014 vp s. 29). Kokonaisarvioinnissa merkitystä on myös sillä, että toiminnan tarkoituksena taloudellisen hyödyn tavoittelu. Taloudellisen hyödyn tavoittelu tukee koventamisperusteen soveltamista.

KOVENTAMISPERUSTEEN SOVELTAMINEN KURIIRIIN?

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentin 2) kohdan mukaan rangaistuksen koventamisperuste on rikoksen tekeminen osana järjestäytyntä rikollisryhmän toimintaa. Miten organisoitumiseen liittyvä törkeysperuste ja sitä vastaava rangaistuksen koventamisperuste (RL 6:5.2) suhtautuvat edellä viitattuihin KKO:n enakkopäätöksiin? Korkeimman oikeuden enakkopäätöksissä KKO 2017:9 ja KKO 2017:23 ei ollut kysymys toiminnasta, johon olisi rangaistuksen koventamisperusteena tai rikoksen kvalifiointiperusteena sovellettu säännöstä toimimisesta rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyntä ryhmän jäsenenä.

Kuriirin epäitsenäisen roolin korostuminen rangaistusta alentavana perusteena ja järjestäytyntä rikollisryhmää koskevien normien soveltaminen samanaikaisesti vaikuttaa varsin vaikealta yhtälöltä. Jos kuriiri on tehnyt rikoksensa osana järjestäytyntä rikollisryhmän toimintaa, häneen voitaisiin soveltaa sekä rikoksen kvalifiointiperustetta että rangaistuksen koventamisperustetta. Tapauksissa KKO 2017:9 ja KKO 2017:23 KKO totesi nimenomaisesti, että huumausaineen laadun ja määrän sekä teko-olosuhteiden perusteella oli ilmeistä, että huumausaineiden maa-

hantuonti oli liittynyt organisoituneen rikollisryhmän toimintaan, mistä kuriirin oli täytynyt olla perillä. Tällöinkin rangaistus on mahdollista tuomita merkittävästi alhaisemmaksi kuin sellaiselle tekijälle, jonka osuus välitysketjussa on itsenäinen ja rikoksesta odotettavissa oleva hyöty kuriirin saamaa palkkiota olennaisesti suurempi. Mittaamisharkinnassa merkityksellisiä perusteita näyttävät enakkopäätösten perusteella olevan huumausaineen laji, määrä, pitoisuus, tavanomainen kerta-annos, käyttötapa, tekotapa, teon ajallinen kesto ja tekijän teko-osuuden painoarvo tekokokonaisuudessa. ■

Kirjoittaja on rikos- ja prosessioikeuden professori Itä-Suomen yliopistossa.

■ SOILI LAMMINEN

Huume- ja päihdehoito Suomen vankiloissa

Korvaushoitoa saavien vankien määrä on lisääntynyt

Useimmat vangit ovat monipäihderiippuvaisia ja huomattava osa rikoksista tehdään päihtyneenä. Suomen vankiloissa on joka päivä noin 3000

vankia. Heille yhteistä on moniongelmaisuus, eriaisteiset päihde- ja lääkeongelmat, elämänhallinnan ongelmat ja asunnottomuus. Yli 80 prosentilla vangeista on todettu

jokin elämänaikainen päihderiippuvuus. Vankien päihderiippuvuus on kymmenkertainen muihin aikuisikäisiin suomalaisiin verrattuna. Suurin osa vangeista tupakoi ja

nikotiiniriippuvuus on yleistä. C-hepatiitti eli krooninen virusmaksatulehdus pistämiskäyttämisen seurauksena on todettavissa tutkimusten mukaan 40–60 prosentilla →

Hoito on vankiloissakin useimmiten varsin lääkekeskeistä, koska sen perustana oleva psykososiaalinen hoito vaatii resursseja huomattavasti enemmän kuin vankiloissa on mahdollisuus tarjota.

→ vangeista ja myös maksakirroosin esiintyvyys vangeilla on lisääntynyt.

PÄIHDEHAITTOJEN EHKÄISYÄ TEHDÄÄN MONIN KEINON

Vankilaan saavuttuaan monet vangit pyrkivät jatkamaan siviilissä aloittamaansa päihdeiden ja huumeiden käyttöä. Vankilaan tulovaiheessa mahdolliset vieroitusoireet hoidetaan ja lääkitykset arvioidaan suositusten mukaisiksi, mutta lääkkeiden ja huumeiden käyttö saattaa jatkua. Huumeita pyritään salakuljettamaan vankilaan monin tavoin, lomalaisia voidaan painostaa tuomaan niitä ja osa vangeista velkaantuu vankeusaikana päihdeiden hankkimisen vuoksi. C-hepatiittitartuntoja ja vieroitusoireita päihdeiden käytöstä todetaan myös vankeusaikana.

Päihdehaittojen ehkäisy vankiloissa koostuu paitsi viranomaistoiminnasta huumeiden vankilaan kulkeutumisen estämiseksi, toisaalta myös päihdekuntoutustyöstä sekä terveysneuvonnasta, huume- ja infektioestauksista ja rokotuksista sekä myös opioidikorvaushoidon toteuttamisesta. Jo vangin tullessa suorittamaan vankeusrangaistustaan sairaanhoitaja arvioi hänen tilannettaan, lääkäri arvioi tarvittavia lääkityksiä. Mahdollista siviilissä aloitettua opioidikorvaushoitoa jatketaan ja vankiterveydenhuollon lääkäri vahvistaa

käytettävän lääkityksen huomioiden esimerkiksi tulotilanteessa todetun päihitymystilan. Vangeille tarjotaan tietoa päihdeiden käytöstä ja niiden haitoista, aktiivisesti tarjotaan hepatiitti- ja HIV-testausta ja keskustellaan infektioiden leviämisen ehkäisemisestä. Vangeille tarjotaan myös sukupuolitauditestausta, koska mahdollisten tartuntojen toteaminen ja hoitaminen siviilissä jää usein puolittaisen päihdeongelman vuoksi. Vuonna 2016 Suomessa julkistettiin C-hepatiittihoidostrategia ja sen mukaisesti myös vankiterveydenhuollossa on aloitettu hepatiittihoidot. Tutkimus- ja hoitolinjaukset on saatu valmiiksi ja hoitoa voidaan vähitellen tarjota kaikille sitä tarvitseville vangeille.

Varsinaista päihdekuntoutustyötä vankilassa tarjoavat Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyöntekijät. Vankiterveydenhuollon sairaanhoitajien ja lääkäreiden työpanos ei valitettavasti riitä perusteellisiin arvioihin ja keskusteluihin, mutta niitäkin tarjotaan mahdollisuuksien mukaan. Päihdekuntoutusta tarjotaan tukemaan selviytymistä siviilissä, ja ennen pääsyä valotettuun koevapauteen rangaistussuunnitelman mukaisesti voidaan suorittaa aktiivisesti päihdeongelmaa työstäen. Esimerkiksi Tampereen Silta- valmennus tarjoaa tähän hyvät mahdollisuudet. Osassa

vankiloista on päihdeettömiä osastoja, joissa vangit voivat sitoutua päihdeettömyyteen ja opetella uusia elämäntaitoja. Neuvontaa päihdeasioissa vangeille tarjotaan siis useammalta taholta, mutta siviilissä haittojen ehkäisyyn tarkoitettua pistämisvälineiden (neulat ja huumeruiskut) vaihtoa ei ole vankiloissa suunnitteilla, koska on arvioitu niiden antamisen vangeille muodostavan vakavan turvallisuusriskin paitsi henkilökunnalle myös vangeille itselleen.

Vankilassa tehdään huumeesta tarpeen mukaan, vankilaan tullessa alkometripuhalluksen lisäksi otetaan virtsan huumeeseulanäyte, joka pyritään epäselvissä tilanteissa varmistamaan oikeusturvan vuoksi. Huumetestejä voidaan ottaa ainoastaan ns. sitomusosastoilla vangin suostumuksen perusteella, valvonta voi ottaa huumeestejä epäiltäessä päihitymystilaa mutta vankiterveydenhuollossa huumeeseulanäytteitä voidaan ottaa vain vangin suostumuksen perusteella esimerkiksi korvaushoitoseurannassa.

KORVAUSHOITO ON SÄÄNNELTYÄ

Vankiloissa toteutetaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen 33/2008 mukaisesti opioidikorvaushoitoa jatkamalla siviilissä aloitettua hoitoa, tehdään arvioita ja hoidon aloituksia ja vapautessa läheteitä siviiliin korva-

ushoitoarvioon hakeutumiseksi. Kaikissa vankiloissa ei voida toteuttaa korvaushoitoa, koska niissä ei ole vankiterveydenhuollon henkilökuntaa sitä toteuttamassa. Asiaankuuluva hoitosopimus tehdään heti hoidon alussa ja siviilihoitopaikkaan ollaan yhteydessä hoidon varmistamiseksi. Hoito on vankiloissakin useimmiten varsin lääkekeskeistä, koska sen perustana oleva psykososiaalinen hoito vaatii resursseja huomattavasti enemmän kuin vankiloissa on mahdollisuus tarjota.

Metadonikorvaushoito annetaan päivittäin ja viikonloppuisin lääkkeen antamiseen osallistuvat siihen erillisen koulutuksen saaneet vartijat. Buprenorfiinikorvaushoito toteutetaan kolmijako-periaatteella (maanantai, keskiviikko, perjantai). Pitkävaikutteisiin buprenorfiini-injektioihin siirrytään jatkossa siihen soveltuvien vankien kohdalla.

Vangeille tarjotaan opioidikorvaushoidon tarpeen arviota vankiloolosuhteissa, mikäli aikataulu ja resurssit antavat myöten. Mikäli rangaistusaika on lyhyt, arviota ei ehditä tehdä ja suositellaan hakeutumista siviilissä arvioon. Pidempiaikaisille vangeille voidaan tehdä arvio haastatteleamalla heidät ensin päihdetyöntekijän ja sairaanhoitajan vastaanotolla, kerätään kaikki tarvittavat dokumentit siviilistä ja ne uuden vankiterveydenhuollon arviointikäytännön mukaisesti ohjataan Psykiatrisen

Lähes kaikki korvaushoitopotilaat joutuvat tavalla tai toisella ahdistelun ja painostuksen kohteeksi.

vankisairaalan Turun osaston nimetyille hoitajille, jotka tarkistavat kaikkien dokumenttien hankinnan ja asia siirtyy VTH:n korvaushoitoraadille. Raati kokoontuu tarpeen mukaan 2–4 viikon välein, siinä on mukana lääkäreitä, sairaanhoitajia ja tarvittaessa myös muita työntekijöitä (esim. sosiaalityöntekijä).

Opioidikorvaushoito voidaan myönteisessä tapauksessa aloittaa Psykiatrisen vankisairaalan osastoilla (Turku tai Vantaa), mutta ns. polikliinisia aloituksia eri vankiloissa ei turvallisuussyistä voida toteuttaa. Hoidon aloitus vaatii aina päivittäistä tilannearviota ja seuranta potilasturvallisuussyistä eikä sitä voida toteuttaa vankiloissa, joissa ei ole paikalla terveydenhuoltohenkilöstöä.

Opioidikorvaushoitolaisten määrä vankiloissa on kasvanut tasaisesti. Toistaiseksi ei ole täysin luotettavia tilastoja opioidikorvaushoitolaisten päivittäisestä määrästä vankiloissa, mutta puolivuositain toteutettu laskenta on kevästä 2017 alkaen toteutettu yhden päivän poikkileikkausotantana. Näissä arvioissa korvaushoitolaisten määrä on vaihdellut päivittäin välillä 98–132, ajoittain heitä on saattanut olla enemmänkin. 2/3 korvaushoitolaista saa metadonihoidoa ja 1/3 buprenorfiini–naloksoni -yhdistelmähoitoa. Pitkävaikutteista buprenorfiini-injektiohoitoa ei toistaiseksi ole toteutet-

tu kuin muutamille siviilissä jo tässä hoidossa oleville potilaille. Raskaana oleville opioidiriippuvaisille naisille pyritään järjestämään raskaudenaikainen opioiditukihoito, jonka arvio ja aloitus tehdään Hämeenlinnan Vankisairaalan naisten osastolla.

KORVAUSHOIDON TOTEUTTAMISESSA ON HAASTEITA

Vankeusaikana opioidikorvaushoidosta aiheutuu myös hankaluuksia ja erityisenä ongelmana vankilaympäristössä on sekä korvaushoitolaisten turvallisuuden ja hoidon että myös henkilökunnan turvallisuuden takaaminen. Lähes kaikki korvaushoitopotilaat joutuvat tavalla tai toisella ahdistelun ja painostuksen kohteeksi. Heitä painostetaan antamaan omia lääkkeitään tai myymään niitä muille. Tämän vuoksi osa korvaushoitopotilaista viettää suuren osan rangaistusajastaan sellissä turvallisuussyistä. Valitettavasti myös osa korvaushoitopotilaista haluaa oma-aloitteisesti mahdollisesti ansaitsemistarkoituksessa myydä omia lääkkeitään eteenpäin, mikä vaikeuttaa tilannetta entisestään.

Lääkkeiden valuminen vääriin henkilöille aiheuttaa huomattavan potilasturvallisuusriskin ja lisäksi se vankilaympäristössä vaarantaa kaikkien turvallisuuden, niin vankien kuin henkilökunnankin. Koska monet opioidiriippuvaiset ovat monipäihderiippuvaisia,

he pyrkivät jatkamaan aineiden käyttöä myös vankilassa ja usein myös rauhoittavien lääkkeiden oheiskäyttöä, mikä myös vaarantaa potilasturvallisuuden. Oheiskäyttöön ei voida vankilassa suhtautua täysin liberaalisti, koska pyritään turvalliseen lääkehoitoon laitosturvallisuuden vaarantumatta. Toistuvien hoitorikkomusten tähden joudutaan ajoittain harkitsemaan korvaushoidon kokonaan lopettamista elleivät erilaiset hoidon tiivistämistoimenpiteet riitä tilannetta korjaamaan.

Tulevaisuudessa vankiterveydenhuollossa pyritään tarjoamaan opioidikorvaushoitoa mahdollisimman monille voimavarojen puitteissa. Korvaushoitoa toivovia vankeja on paljon enemmän kuin mihin on mahdollisuuksia. Yrityksistä huolimatta aina ei saada riittävästi perusteita STM:n asetuksen mukaisen korvaushoidon aloittamiseen, vankeusrangaistus ”loppuu kesken” eikä ehditä päästä jonotuksen kautta aloitukseen jne. Tärkeää on varmistaa korvaushoitoa aloitettaessa siviiliin jatkohoitopaikka, koska korvaushoitoa ei voida lopettaa kesken vankipotilaan – joskus yhtäkkiä – vapautuessa siviiliin. Tämän vuoksi yhteistyön lisääminen siviilihoitopaikkojen kanssa on entistä tärkeämpää tulevaisuudessa.

Pitkävaikutteista buprenorfiini-injektiota voidaan tulevaisuudessa käyttää vankiloissakin ja se saattaa joitakin

ongelmia helpottaa, mutta ei sovellu kaikille eikä ratkaise kaikkia käytännön hoitongelmia. Tähän mennessä kaikissa vankiloissa on pyritty tarjoamaan opioidikorvaushoitoa, mutta tulevaisuudessa resurssien niukkuus voi edellyttää hoitojen keskittämistä muutama yksikköön, jotta niitä ylipäänsä voidaan toteuttaa. ■

Kirjoittaja on Vankiterveydenhuollon päihdelääkäri ja erikoislääkäri.

Päihteet ja naiserietyisyys

Rikosseuraamuksissa pyrittävä naiserietyisyyden huomioimiseen

Käyttäessään päihteitä, ollessaan niistä riippuvainen tai tultuaan tuomitukseksi vankeusrangaistukseen nainen ei ole kuin mies, eikä häntä tulisi sellaisena kohdella. Näin kuitenkin usein vääjäämättä käy, sillä miestapainen toiminta on osa käytänteitä. Naisia voidaan pitää vaikeina ja poikkeavina, kun he eivät istukaan järjestelmään, joka on rakentunut miesenemmistön tarpeisiin ja miestapaisen toiminnan varaan. Naiserietyisyys saattaa tuntua naisten tarvitsemalta erityiskohtelulta, vaikka kyse on lähtökohtien tasoittamisesta ja huomioimisesta sekä mahdollisuuksien tasa-arvosta.

Artikkelissa esittämäni havainnot perustuvat pääsääntöisesti väitöstutkimukseeni Rikoksista tuomitut naiset – yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet (Salovaara 2019) sekä postdoc-tutkimukseeni rikostaustaisten naisten kohtaamisista hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Aineistona on yhteensä 30 rikostaustaisen naisen haastattelut sekä viiden naisten kanssa työskentelevän asiantuntijan haastattelut.

MITÄ ON NAISERIETYISYYS?

Yhteiskunnassa vallitsevat kulttuuriset ja institutionaaliset tavat toimia ovat rakentuneet miestapaisen toiminnan kautta ja miesten tarpeet huomioiden. Tätä on saattanut edesauttaa esimerkiksi miesenemmistö päihteidenkäyttökulttuureissa ja rikosseuraamuksissa. Lähtökohta naiserietyisyydelle ja sen huomioimiselle syntyy ymmärrettäessä naisten tarpeet ja toiminta joiltain osin erilaiseksi, mutta

tasa-arvoiseksi miestapaisen toiminnan rinnalla. Naiserietyisyys on sitä, että huomioidaan naisten tausta, nykytilanne ja niistä johtuvat tarpeet. Naiserietyisten palvelujen tarve kumpuaa erityisesti siitä, että palvelujärjestelmässä tulisi kyetä huomioimaan ja kunnioittamaan erilaisuutta. Naiserietyisyys on naistapaisen toimijuuden huomioimista, hyväksymistä ja tukemista. Se tarkoittaa sukupuolen (gender) merkityksen ymmärtämistä. Tuolloin sukupuoli ymmärretään kulttuurisissa suhteissa tuotettuna ja ylläpidettynä toimintana.

NAISENA PÄIHEIDENKÄYTTÖ-VERKOSTOISSA

Päihteiden riippuvuusikäyttö on harvoin yksinäistä ja riippumatonta muusta sosiaalisesta verkostosta. Päihteidenkäyttö yleensä ja laittomien huumeiden käyttö erityisesti tapahtuu sosiaalisissa verkostoissa ja alakulttuureissa. Nämä verkostot ovat usein kategorisia ja tiukasti sukupuolittuneita. Päihteitä käyttävien sosiaalisissa verkostoissa vaikuttaa vahva maskuliininen hegemonia; miesnormi, jolloin naisille jää suhteellisen kapea toimintatila. Naisille tarjoutuu pääsääntöisesti kaksi mahdollista toimintaroolia: ”hyvä jätkä” ja ”pirihuora”. Naisten asemaa ja toimintamahdollisuuksia päihdekulttuureissa näyttääkin voimakkaasti määrittävän ja korostavan juuri sukupuoli ja sen mahdollistamat roolit. Nämä sukupuolittuneet prosessit vaikuttavat huumeiden saamiseen, niiden käyttöön sekä mahdollisuuksiin niistä eroon pääsemiseksi.

Päihteidenkäyttökulttuureissa vaikut-

tavat dikotomiseta naisen roolit ovat tiukasti biologiseen sukupuoleen sidottuja. ”Hyvänä jätkänä” toimiminen edellyttää oman sukupuolen kieltämistä ja astumista yhdeksi ”jätkäksi” muiden joukkoon. Tähän rooliin sisältyy myös edellytys väkivallan käytöstä. Väkivallan avulla naisella on mahdollisuus lunastaa paikka hierarkkisissa verkostoissa. Kyse on väkivaltaisen toimijuuden avulla lunastetusta vallasta. Vastakohtana ”hyvälle jätkälle” näyttäytyy ”pirihuora”, jonka sosiaalinen asema on alhainen. Määrittellessään itsensä ”hyväksi jätkäksi” ja toimiessaan kyseisen roolin mukaisesti nainen voi suojella itseään ulkoapäin tulevalta arvottavalta määrittelyltä. Luokittelu huumausaineprostituoiduksi on paitsi ulkoa annettu leima myös toimintaa, jossa seksi voi olla vaihdonväline joko rahaan, huumeisiin tai muuhun materiaan, kuten suojaan, yöpaikkaan tai vaatteisiin. Samalla siinä on kuitenkin kyse vallankäytöstä, missä naiselle osoitetaan häpeällinen leima ja paikka yhteisössä. Kyse on myös naisten toimintaa rajoittavasta ja määrittävästä luokittelusta, ulkoapäin annetusta roolista sekä kulttuurisesti jaettavasta ja ylläpidetystä tavasta, joka sinällään traumatisoi naisia riippumatta siitä kumpaan ryhmään tämä kuuluu.

Naista voi suojella tältä jaoteltulta eläminen parisuhteessa. Se ei kuitenkaan estä naista joutumasta parisuhdeväkivallan uhriksi. Lisäksi parisuhde voidaan tulkita vaihdonvälineeksi, jolloin naisen oletetaan toimivan ”pirihuoran” roolissa. Päihdeverkostoissa vallitseva kapea naisuuden tila toisaalta on rajoite ja selviy-

Sosiaalipalveluissa, päihdekuntoutuksessa ja rikosseuraamuksissa nais erityisyyden huomioiminen rakentuu kolmen keskeisen toiminnan varaan: ymmärryksen, kunnioituksen ja turvallisuuden.

tymiskeino. Itsen määrittäminen hyvien jätkien joukkoon kuuluvaksi on samalla itsen määrittämistä selviytyjäksi. Toisaalta kyseessä on alistumisen strategia, sillä valitessaan tämän selviytymistavan nainen samalla alistuu miestapaiseen toimintaan ja ylläpitää sitä.

LÄHISUHTEIDEN MERKITYS

Lähisuhteiden on todettu olevan naisille monella tavoin merkittäviä. Riippuvuus päihteisiin ja niitä ympäröivään elämäntapaan sekä niistä toipuminen tapahtuvat suhteissa. Lähisuhteilla on naisille kahtalaisia merkityksiä, sillä ne voivat joko tukea tai vahingoittaa häntä. Naisten päihteidenkäyttö ja mahdollinen vankeusrangaistus vaikuttavat erityisesti heidän lapsiinsa, mutta myös muihin läheisiin. Tämä ns. heijastusvaikutus saattaa jäädä kuitenkin usein havaitsematta, tai sitä ei huomioida riittävästi tilanteissa, joissa äiti ei ole lähivanhempi.

Lapset ovat tärkeitä motivaation ja identiteetin lähteitä huolimatta siitä missä ja kenen kanssa lapset asuvat. Traumatausta ja heikko itsekuunnioitus saattavat madaltaa muutosmotivaatiota, mutta lapset puolestaan toimivat positiivisen identiteetin lähteenä ja motivoivat päihteettömyyteen. Kuitenkin lapsiin saattaa liittyä satuttavia ja häpeällisiä asioita. Lasten tapaaminen saattaa kerta toisensa jälkeen nostaa esiin omia äitinä epäonnistumisen tunteita, etenkin silloin, kun lasten sijoitus kodin ulkopuolelle on ollut seurausta äidin omasta päihteidenkäytöstä.

Lähisuhteet voivat olla myös vahingoittavia. Päihteiden riippuvuuskäyttö altistaa naisia väkivaltaisille parisuhteille. Naisten kohtaama väkivalta on moninaista: lapsuudessa koettua pahoinpitelyä, parisuhdeväkivaltaa, taloudellista sekä seksuaalista väkivaltaa. Koettu väkivalta paitsi traumatisoi, myös alentaa kynnystä käyttä itse väkivaltaa. Väkivaltaan syyllistyneiden naisten elämänhistoriassa onkin runsaasti moninaisen väkivallan kokemuksia.

NAISERITYISYYS RIKOSSEURAAMUSALALLA

Päihteidenkäyttö ja päihderiippuvuus ovat yleisiä taustatekijöitä rikoksiin syyllistymisen taustalla. Myös rikosseuraamuksissa vallitsee miesnormi. Kaikista ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista naisia on ollut vuodesta 2014 lähtien kahdeksan prosenttia. Naiset näyttävätkin herkästi näissä palveluissa vaikeina, vaativina ja sopeutumattomina. Saattaa syntyä käsitys siltä, etteivät naiset kykene sopeutumaan rikosseuraamuksiin tai toimintaohjelmiin, vaikka kyse on siitä, etteivät palvelut kykene vastaamaan heidän tarpeisiinsa. Naisten sopeutumattomuutta korostaa vallitseva näennäisen sukupuolineutraali lainsäädäntö ja sen sisältämä miesnormi.

Rikosseuraamuksiin tuomitut naiset ovat tilastollisesti huonommassa lähtötilanteessa. Heillä on enemmän traumaattisia kokemuksia, he ovat monin tavoin sairaampia ja fyysisesti huonompikuntoisia kuin vastaavassa tilanteessa olevat miehet. Lisäksi esimerkiksi naisten oppimisvaikeuksia ja keskittymishäiriöitä ei tunnusteta edelleenkään yhtä hyvin kuin miesten vastaavia. Vahingoittavat lähisuhteet ja traumaattiset kokemukset (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta) eivät näy päällepäin. Sisältä rikki oleva ihminen piilottaa ne selviytyäkseen. Vankeusrangaistus on kuitenkin mahdollisuus, joka koetaan pysäytyksenä ja muutostyöskentelyn mahdollistajana. Etenkin naisten kohdalla kuitenkin häpeä vaikuttaa avun hakemiseen sekä avun tarpeen kieltämiseen ja sen vähättelyyn.

Rikosseuraamuksissa nais erityisyyden huomioiminen edellyttää traumataustan ja kokonaistilanteen ymmärtämistä. Pyrkimys traumavapaisiin ja turvallisiin olosuhteisiin tulisi huomioida aina laitossijoittelusta ja työntekijöiden asenteista alkaen. Kyse on kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta, jossa laitosturvallisuuden merkitys on laajennettu koskemaan myös

asiakastason turvallisuuden kokemuksesta. Esimerkkinä tällaisesta onnistuneesta nais erityisyydestä lähestymistavasta voidaan pitää Vanajan avovankilaa sekä VINN-toimintaohjelmaa. Vanajan avovankilassa on kyetty puuttumaan niihin tekijöihin, jotka ovat altistaneet naisia päihteidenkäyttöön ja rikoksiin. VINN-toimintaohjelmalla puolestaan lähestytään kokonaisvaltaisesti naisten arkea ja olosuhteita ennen vankeusrangaistusta ja pyritään motivoimaan heitä muutokseen.

LOPUKSI

Nais erityisyyden huomioiminen ei tarkoita pelkästään naisille rakennettuja tar koituksenmukaisia palveluita. Se tarkoittaa myös vallitsevan käytännön avaamista ja ymmärtämistä. Sosiaalipalveluissa, päihdekuntoutuksessa ja rikosseuraamuksissa nais erityisyyden huomioiminen rakentuu kolmen keskeisen toiminnan varaan: ymmärryksen, kunnioituksen ja turvallisuuden. Ymmärrys traumojen yleisyydestä ja niiden vaikutuksista edellyttää psykososiaalisen lähestymistavan omaksumista ja ulottamista arkeen. Kohtelu ja kunnioitus syntyvät vuorovaikutuksessa työntekijöiden ja heidän asiakkaidensa kohtaamisissa. Turvallisuus syntyy kahden edellisen elementin seurauksena. Turvallisuus tarkoittaa myös sellaista ympäristöä, jossa traumaattisia kokemuksia on mahdollista käsitellä ja, jossa on mahdollisuus opetella tunteiden ilmaisua. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa sosiaalityön yksilössä ”Transforming welfare service system from the standpoint of women in vulnerable life situations -akatemiahankeessa. Teksti viitteen ja lähdeluetteloinen on saatavissa kirjoittajalta: ulla.k.salovaara@jyu.fi.

ANTTI YRJÖNEN / LEHTIKUVA

■ HANNA HEIKKILÄ

Lähiyhteisöt ehkäisevän päihdetyön voimavaroina

Mitä voisimme oppia Islannin kokemuksista?

Päihdeiden käyttö ja siihen liittyvät terveys- ja mielenterveysongelmat sekä riskikäyttäytyminen ovat keskeisiä kansanterveyttä, työkykyä ja yhteiskunnallista osallistumista heikentäviä tekijöitä. Vaikka nuorten päihdeiden käyttö on Suomessa ollut laskevaa, se kasaantuu yhä voimakkaammin niille nuorille, jotka kohtaavat muitakin haasteita, ja toisaalta esimerkiksi kannabiksen ja uusien nikotiinituotteiden

käyttö yleistyy ja asenteet niitä kohtaan näyttävät kehittyvän myönteisemmiksi.

MITEN EHKÄISTÄ NUORTEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖÄ?

Nuorten päihdeiden käytön ehkäisy sekä aloitussiän lykkäminen ovat keskeisiä päihdehaittojen vähentämisen keinoja. Tähän on olemassa paljon vaikuttavia menetelmiä. Ne vaikuttavat päihdeiden käytön juurisyihin, jotka ovat usein yhteisiä niin päihdeongelmil-

le kuin muillekin kehityksen ja hyvinvoinnin häiriöille. On hyvin tyypillistä, että erilaisilla perheillä, koululuokilla tai vaikka yhteisöjen päihdepolitiikan toimeenpanoon vaikuttaville tahoille suunnatut päihde-ehkäisyohjelmat saavuttavat tuloksinaan paljon muutakin kuin vähentynyttä päihdeiden käyttöä – esimerkiksi parantunutta kommunikaatiota kodeissa, parantunutta ryhmätyöskentelyä ja kouluviihtyvyyttä luokissa, sekä vah-

vistunutta mielenterveyttä ja vähentynyttä häiriö- tai väkivaltaista käyttäytymistä nuorten parissa. Monen päihde-ehkäisyohjelman on osoitettu tuottavan pitkällä aikavälillä merkittäviä kustannussäästöjä.

Vahvaa näyttöä on esimerkiksi vanhemmuus- ja elämäntaitoja tukevista ohjelmista sekä laillisten päihdeiden saatavuutta, hintaa ja mainontaa rajoittavista politiikkatoimista. Sen sijaan harrastusten tehosta ehkäistä päihdeiden käyttöä

Yhteisön toimijoiden tuella voidaan tehokkaammin tunnistaa paikallisia päihteidenkäytölle altistavia tai siltä suojaavia tekijöitä.

sinällään ei toistaiseksi ole olemassa laadukasta näyttöä, mutta jos harrastustoimintaa käytetään mahdollisuutena antaa lapsille ja nuorille elämäntaitojen omaksumista tukevaa kasvatuksista, se voi ehkäistä myöhempää väkivaltaista käytöstä tai päihteiden käyttöä.

Vaikka vaikuttavaksi osoitettuja menetelmiä on paljon, oikeassa elämässä niiden käyttöönotto saattaa takuta, tai niiden teho hiipua tarkasti toteutettujen koeasetelmien ulkopuolella tai projektirahan päättyessä. Yhtä tärkeää kuin löytää aidosti vaikuttavia menetelmiä onkin kiinnittää huomiota niiden laadukkaaseen ja kestäväan toimeenpanoon. Tässä yhteisöjen osallistamisella voi olla merkittävä rooli.

YHTEISÖJEN MERKITYS TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN TUKEMISESSA

Erilaiset laajasti eri paikallisia toimijoita osallistavat yhteisöpohjaiset ehkäisevän työn mallit ovat yksi tehokas tapa suunnitella, toteuttaa ja ylläpitää ehkäisevää työtä. Esimerkiksi kun yhteisön toimijoita osallistettiin suunnittelemaan, toteuttamaan ja ylläpitämään koulu- ja perhepohjaisia ehkäisevän työn muotoja PROSPER-ohjelmassa Yhdysvalloissa, alkoholin ja laittomien päihteiden käyttö laski nuorten parissa jopa 30 prosenttia, samalla myös heidän väkivaltainen sekä rikollinen toimintansa väheni. Tässä ohjelmassa yhteisöille tarjotaan valikoidusti tehokkaiksi

todennettuja lasten ja nuorten elämäntaitoja kouluissa tukevia sekä vanhemmuustaitoja perheissä tukevia ohjelmia, josta yhteisöt valitsevat itselleen parhaat tekemänsä päihteidenkäytön paikallisia riskitekijöitä kartoittavan alkukartoituksen pohjalta. Yhteisöjä tuetaan mobilisoimaan ja sitouttamaan yhteisön eri toimijoita ja arvioimaan työtä jatkuvasti. Toimintaperiaate on hyvin sama kuin monessa muussakin yhteisöohjelmassa.

Lähempää samanlaisia yhteisöjen osallistamiseen nojavia esimerkkejä löytyy esimerkiksi Ruotsista, jossa STAD-ohjelmassa yhteisöjä mobilisoiitiin onnistuneesti tukemaan yöelämän haitattomuutta. Lähin ja meille kiinnostavin malli on tietenkin kotimainen paikallisen alkoholipolitiikan toimeenpanoa tukeva PAKKA-malli, joka on keskeinen menetelmä ennaltaehkäisevän päihdetyön ohjelmassamme Suomessa. Laaja-alainen eri sektoreiden ja intressiryhmien (niin lehdistö, kansalaiset, julkinen sektori, järjestöt kuin elinkeinon harjoittajatkin) yhdistäminen yhteisen päämäärän eteen työskentelyyn on PAKKA-toiminnan ytimessä.

Nämä ovat kaikki hyviä esimerkkejä siitä, kuinka yhteisöjä osallistamalla voidaan lisätä näyttöön pohjaavien päihde-ehkäisymenetelmien tehoa. Yhteisön toimijoiden tuella voidaan tehokkaammin tunnistaa juuri niitä paikallisia päihteidenkäytölle altistavia tai siltä suojaavia tekijöitä, jotka ovat kullekin kohderyh-

mälle tärkeitä. Eri toimijoita mukaan kutsumalla ja innostamalla työn toteuttamiseen saadaan rutkasti lisää voimaa ja eri toimijoiden työtä yhteisesti koordinoimalla voidaan poistaa päällekkäisyyksiä ja tunnistaa katvealueita. Ennen kaikkea ehkäisevää päihdetyötä yhteisön rakenteisiin juurruttamalla sen jatkuvuus ja vaikuttavuus voidaan turvata.

Yhteisöpohjaisten eri sektoreiden yhteistyöhön perustuvien mallien onkin osoitettu olevan tehokkaita keinoja sekä tukea näyttöön pohjaavien ehkäisytöiden omaksumista, että niiden juurruttamista osaksi yhteisön rakenteita, ja YK suosittaa tätä lähestymistapaa päihdetyön toteutukseen. Vastaavia positiivisia kokemuksia yhteisön omien voimavarojen sekä monisektorialisen yhteistyön hyödyntämisestä päihde-ehkäisyn toteuttamisesta on kertynyt monista eri maista, joista Islanti on yksi.

ISLANNIN IHME?

Aiemmin islantilaisnuoret kuuluivat Euroopan eniten päihteitä käyttävien kärkiryhmiin, mutta islantilaisten nuorten päihteidenkäyttö on vähentynyt tasaisesti. Lisäksi vanhempien kasvatuskäytännöt sekä nuorten ja heidän huoltajiensa välit näyttävät parantuneen samalla aikavälillä.

Islannissa ehkäisytyö perustui paikallisen seurantatiedon käyttöön sekä tutkijoiden, poliitikkojen ja paikallisten toimijoiden aktiiviseen yhteistyöhön ja osallistamiseen

tämän tiedon avulla. Keskeisiä toiminnan alueita olivat perheet (perheiden keskinäisen ja kotien ja koulujen yhteistyön tiivistäminen, hyvien vanhemmuuskäytäntöjen tukeminen), nuorten vapaa-aikaan ja kaverisuhteisiin vaikuttaminen (ohjatut, strukturoidut harrastusmahdollisuudet), koulut sekä päihteiden saataavuus ja näkyvyys yhteisöissä (esimerkiksi tupakkatuotteiden mainonnan kieltäminen, alkoholin oston ikärajan nostaminen). Lisäksi järjestöjen työtä tuettiin tieto-ohjauksen keinoin ja kuntia puolestaan palkkaamalla sinne ehkäisevän päihdetyön koordinaattoreita. Paikallista seurantatietoa hyödynnettiin paitsi eri toimijoiden osallistamiseen ja toimien paikalliseen suunnitteluun, myös yhteisöjen normeihin, kulttuuriin ja asenneilmapiiriin vaikuttamiseksi.

Rinteen hallituksen hallitusohjelmassa on vahva painotus hyvinvoinnin ja kansanterveyden edistämiseen, ja yhtenä toimenpiteenä mainitaan lasten ja nuorten liikunnallisuuden tukeminen, ja kansallisen sovelluksen luominen Suomeen Islannin mallista. Keskustelu aiheen ympärillä siis varmasti jatkuu tulevaisuudessakin, ja tarve tunnistaa Islannin kokemuksista meille hyödyllisimpiä komponentteja säilyy. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:ssä.

Lisätiedon lähteitä on verkkolehdes-
sä www.haaste.om.fi.

Päihteiden "sekakäyttö" puhuttaa – mitä se oikein on?

"Sekakäyttö" on enemmän mielikuva kuin tietynlaista päihteiden käyttöä tarkoittava käsite. Mielikuvaan liittyy ajatus eri huumeiden kontrolloimattomasta käytöstä ja varsin paljon moraalista ja ideologista latautuneisuutta. "Sekakäyttö" on paljon muutakin, minkä vuoksi ilmiötä on syytä käsitellä tätä jäävuoren huippua laajemmin.

Tässä jutussa pyrin avaamaan ilmiön eri puolia ja käytän täsmällisempää ja neutraalimpaa käsitettä päihteiden yhteiskäyttöä. Aineita kun ei sekakäyttökielikuvan mukaisesti välttämättä sekoiteta keskenään, käytetä sikin sokin tai edes sekavassa mielentilassa. Yksinkertaisimmillaan yhteiskäyttö on kahden tai useamman päihteen käyttöä samanaikaisesti. Päihteiksi on tässä yhteydessä mielekästä laskea alkoholi, huumeet ja lääkkeiden ei-lääkinnällinen käyttö, eli reseptillä saatavien uni-, rauhoittavien- tai vahvojen kipulääkkeiden käyttö eri tarkoitukseen tai suurempina annoksina kuin on määrätty tai kokonaan ilman lääkärin määräystä. Alkoholin rooli laillisena aineena on yhteiskäytössä merkittävä, sillä se on mukana monessa yhteiskäyttötilanteessa ja alkoholia paljon juovat käyttävät myös

useammin samanaikaisesti eri päihteitä. Tupakka sen sijaan ei ole nimenomaan yhteiskäytön ilmiön ymmärtämiseksi aineena erityisen kiinnostava.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa vuonna 2018 toteutetun Huumeekyselyn mukaan päihteiden yhteiskäytöstä vähintään kerran elämässään oli kokemusta noin kuudesosalla Suomen 15–69-vuotiaasta väestöstä. Yleisimmät yhdessä käytetyt aineet olivat alkoholi ja kannabis: viimeisen vuoden aikana tätä aineyhdistelmää oli käyttänyt noin neljä prosenttia suomalaisista. Alkoholi ja lääkkeet olivat seuraavaksi yleisin yhdistelmä, jota oli käyttänyt noin kaksi prosenttia vastaajista. Huumeiden yhteiskäyttö oli harvinaisempaa: samanaikaisesti kahta tai useampaa huumetta oli viimeisen vuoden aikana käyttänyt alle kaksi prosenttia suomalaisista.

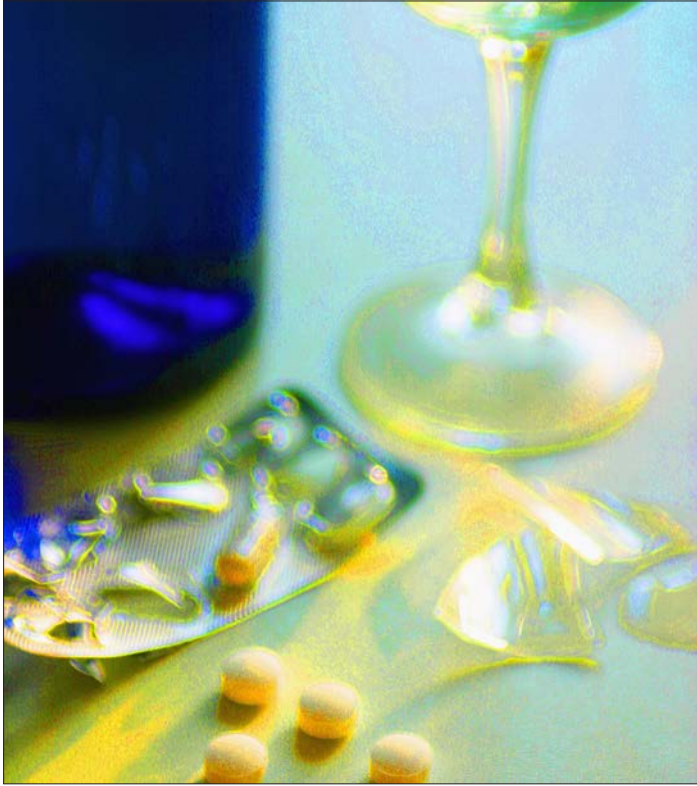
MIKSI ENEMMÄN KUIN YHTÄ PÄIHDETTÄ?

Mielikuva holtittomasta sekakäytöstä liittyy ehkä ajatukseen siitä, että useampia aineita käytetään koska yksi päihde ei "riitä" päihtymiseen. Yhteiskäytön motiivit ovat moninaisempia, ja ilmiötä tutkinut ryhmä eritteli ainakin neljä mahdollista tavoitetta: 1) kokeilu ja eri aineiden testaaminen, 2) mielihyvän lisääminen ja suorituksen parantaminen, 3) lääkitseminen ja 4) raju päihtymys.

Kokeilemisen tavoite liittyy halun testata eri aineiden yhteisvaikutuksia ja löytää toimivia ainekombinaatioita tai "komboja". Kokeilijat tietävät usein paljon aineiden farmakologisista vaikutuksista ja yhdistäminen tapahtuu tietoisesti ja hallitusti. Mielihyvän lisäämisen tavoite voi liittyä esimerkiksi juhlimiseen, jolloin tyypillistä on käyttää alkoholia yhdessä kannabik-

sen tai jonkin stimulantin, kuten ekstaasin tai amfetamiinin kanssa. Käytöllä voidaan myös tavoitella parempaa suoriutumista töissä tai opiskeluissa tai se voi olla reitti itsetutkiskeluun. Mielihyvän lisääminen ja suorituksen parantaminen olivat kyseilytutkimuksessa yleisimmin raportoitu syy päihteiden yhteiskäytölle.

Lääkinnällisistä syistä yhteiskäyttöä harrastavat ovat saattaneet löytää aineyhdistelmän, joka esimerkiksi sopii heidän sairautensa aiheuttamien kipujen poistamiseen. Yhteiskäyttö voi olla myös sitä, että yhdellä aineella halutaan poistaa toisen aineen epätoivottavia vaikutuksia. Tyypillistä voisi olla jonkin rauhoittavan aineen käyttö stimulantin käytön jälkeen. Kun kahden aineen käyttö tapahtuu ajallisesti lähekkäin (esimerkiksi yhden päivän sisällä), voidaan puhua yh-

teiskäytöstä, vaikka aineita ei otettaisikaan aivan samanaikaisesti. Rajun päihtymyksen tavoitteluun liittyy usein riippuvuuskäyttöä, ja tällöin herkemmin käytetään sekaisin sekä alkoholia, lääkkeitä että huumeita. Rajun päihtymyksen tavoite oli toisaalta nuorten yleisimmin raportoimaksi yhteiskäytölle, jolloin kyseessä lienee riippuvuuskäytön sijaan nuorten kokeilunhalu ja päihtymiskeskeisyys.

Päihteiden yhteiskäytöllä voidaan siis intentionaalisesti tavoitella juuri tietynlaisia olotiloja, tai se voi olla sattumanvaraisempaa. Käyttö voi olla myös vahvasti tilannesidonnaista ja tahatonta: kyselelytutkimuksessa osa päihteitä samanaikaisesti käyttäneistä vastasi sen tapahtuneen sattumalta esimerkiksi niin, että heille oli juhlassa tarjottu kannabista sen jälkeen, kun he olivat ensin juoneet alkoholia.

YHTEISKÄYTÖN VAARAT

Päihteiden yhteiskäyttöön liittyy yhden päihteen käyttöön verrattuna yhtäältä samoja ja toisaalta erityisiä vaaroja. Yliannostuksen vaara on luonnollisesti suurempi silloin, jos aineita käytetään enemmän. Erityiset vaarat liittyvät aineiden yhteisvaikutuksiin, jotka voivat olla odottamattomia farmakologiaa tuntemattomalle käyttäjälle. Monet aineet tuottavat yhdessä toisen aineen kanssa vaikutuksia, jollaisia ei esiinny silloin, kun aineita käytetään yksinään. Esimerkiksi alkoholi voimistaa monen lääkkeen ja huumeiden vaikutusta, jolloin päihtymyksestä tulee vaikeammin hallittava. Laittomilla markkinoilla huumeiden puhtaudesta voi olla vaikea saada tietoa ja varmuutta, jolloin vaikka ekstaasipilleri voi sisältää ekstaasin lisäksi jotain muutakin ainetta. Tällöin yhteisvaikutuksiin on mahdoton

varautua, vaikka käyttäjä pyrkisikin hallitsemaan käytön riskejä.

Väestötasolla eri päihteitä samanaikaisesti käyttäneiden kuolinsyyt eroavat valtaväestöstä: siinä missä jälkimmäisen yleisimpiä kuolinsyitä ovat sydän- ja verisuonisairaudet, päihteitä yhteiskäyttäneillä ihmisillä ne ovat huumeemyrkytykset ja itsemurha. Yhteiskäyttö on vaikea ilmiö myös päihdehoidolle, jossa siihen liittyvä tieto ja ymmärrys voi olla puutteellista, asiakkaat moniongelmaisia, ja useammasta eri aineesta vieroittautuminen vaikeaa.

MIELIKUVISTA TOSIASIOIHIN

Niin julkisuudessa kuin ihmisten puheissa kuulee usein, että ”sekakäyttö” on lisääntynyt ja että se kuvaa osuvasti tämän päivän huumeidenkäyttöä ja huumeekulttuuria. Tarkoista käyttömääristä on kuitenkin vaikea saada tietoa, sillä yhteiskäytön ilmiön monimuotoisuus tekee sen mittaamisesta vaikeaa. Yhteiskäyttöä on myös toistaiseksi seurattu systemaattisesti vasta lyhyen aikaa, mikä hankaloittaa kehityksestä tehtäviä tulkintoja. Huumeiden käyttökulttuurin muutoksen kuvaamiseen ilmiö sopii siltä osin hyvin, että muun muassa internet-markkinoiden merkittävä kasvu ja huumeiden laajempi saatavuus on omiaan muokkaamaan käyttöä erilaisten aineiden yhteiskäytön suuntaan.

Kuten tässä kirjoituksessa on tuotu esiin, päihteiden yhteiskäyttö voi tarkoittaa eri asioita hallitusta viihdekäytöstä hallitsemattomaan riippuvuuskäyttöön. Lopulta siihen liittyy hyvin samanlaisia motiiveja ja alukulttuureita kuin muuhunkin

huumeiden käyttöön. ”Sekakäyttö” on tämän vuoksi terminä epämääräinen, sillä se ei välttämättä kerro siitä, onko päihteiden käyttö käyttäjälle ongelma vai ei. Yhtä lailla ongelmallinen käsite on ”sekakäyttäjä”: alkoholin ja kannabiksen viihdekäyttäjiä tuskin kutsuttaisiin tällä nimityksellä ja käsite onkin totuttu liittämään vaikeasti päihdeongelmaisiin ihmisiin, jopa riippumatta siitä, tiedetäänkö henkilön käyttäneen eri aineita samanaikaisesti vai ei. Termistä voitaisiinkin luopua sen merkityksettömyyden ja voimakkaan leimaavuuden takia.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että riippuvuusongelmiin liittyy usein päihteiden yhteiskäyttöä, mutta päihteiden yhteiskäyttöön ei välttämättä liity riippuvuus- tai ongelmakäyttöä. Päihteiden yhteiskäytön erityisyyttä ja siihen liittyviä vaaroja ei tule väheksyä, mutta eri päihteiden samanaikaista käyttöä on hyödyllistä ymmärtää perinteisen sekakäyttö-mielikuvan lisäksi sen eri ilmenemismuotojen kautta. ■

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian oppiaineessa.

Kirjoitus perustuu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman päihteiden sekakäyttöä tarkastelevan MiksMix-hankkeen tuloksiin. Lisää tietoa mm. Hakkarainen, Hautala, Kailanto, Karjalainen, Kataja, Kuussaari, Savonen & Tigerstedt (2019): Monikasvoisen sekakäyttö: Suomen Akatemian rahoittaman MiksMix-tutkimusprojektin keskeiset tulokset. Yhteiskuntapolitiikka, 84:2.

Suomen huumeetilanne tutkimustiedon valossa

Huumeiden käytön muutokset synnyttävät paljon keskustelua. Keskustelut perustuvat usein huumeita käyttävien ihmisten tai alan työntekijän havaintoihin ja yksittäisiin tutkimuksiin. Mutta mitä kaikkea Suomea koskevaa tutkimustietoa on saatavilla?

Huumeita koskeva tutkimustieto voidaan jakaa karkeasti tietoon siitä, mitä ihmiset uskovat käyttämiensä tai myymiensä aineiden olevan, ja laboratorioanalyysiin perustavaan tietoon aineiden sisällöstä. Lisäksi muutamissa tutkimuksissa on pyritty yhdistämään näitä tietomuotoja.

Tietoa siitä mitä ihmiset uskovat käyttävänsä saadaan tyypillisesti haastatteluista ja väestökyselyistä. Laboratorio-tiedon aineistoa voivat olla takavarikat, jätevedet, virtsatestit ja huumeidenkäyttöön liittyvät esineet. Artikkelissa esitellään Suomen huumeetilannetta ja sen muutoksia viranomais- ja tieteellisten tutkimusten pohjalta.

VÄESTÖKYSELYILLÄ TIETOA KOKEILUISTA JA KANNABIKSEN KÄYTÖSTÄ

Perinteisesti huumeita käyttävien täysi-ikäisten ihmisten määrää on tarkasteltu ”Huume-kyselyksi” väestökyselyillä,

jota on toteutettu jo 1990-luvun alusta. Kyselyt kuvaavat erityisesti yleisimmin käytetyn huumausaineen kannabiksen käyttöä ja kokeiluita. Kannabista joskus elämänsä aikana kokeilleiden osuus väestöstä oli 24 prosenttia vuonna 2018. Yleisintä huumeiden käyttö oli 25–34-vuotiaiden keskuudessa, joista 18 prosenttia kertoi käyttäneensä jotain huumetta viimeisen vuoden aikana.

Kyselyiden perusteella voidaan todeta, että jotain huumetta, lähinnä kannabista, käyttävien ja kokeilleiden ihmisten kokonaismäärä Suomessa on kasvanut 1990-luvulta tähän päivään. Ero huumeita kokeilleiden ja käyttävien osuudessa on hyvin suuri ennen 90-lukua nuoruuttaan eläneiden sukupolvien ja sen jälkeisten sukupolvien välillä. Tämän vuoksi onkin todennäköistä, että etenkin jotain huumausainetta elinaikanaan kokeilleiden osuus väestöstä kasvaa vielä vuosikymmeniä väestön ikääntymisen seurauk-

senä. Huumeekokeilut ja kannabiksen käyttö ovat kuitenkin lisääntyneet nuorten aikuisten keskuudessa myös viime vuosina. Mielenkiintoista on, että alaikäisten kannabiksen käyttö ja kokeilut ovat pysyneet koululaisille suunnattujen kyselyiden perusteella samalla tasolla jo pitkään.

Kannabiksen lisäksi yleisempiä huumausaineita väestön keskuudessa ovat erilaiset huumaavat lääkkeet, amfetamiini ja ekstaasi. Muiden huumeiden osalta kokeilleiden väestöosuudet ovat olleet alle viisi prosenttia.

ONGELMAKÄYTTÄJIEN MÄÄRÄÄ ARVIOIDAAN REKISTERITIEDOSTA

Kyselytutkimukset soveltuvat erityisesti kannabiksen käytön ja kokeilun trendien mittaamiseen. Sen sijaan niillä tavoitetaan huonosti muiden huumeiden käyttöä ja runsaasti huumeita käyttäviä ihmisiä, vaikka tämä tieto on huumemarkkinoiden näkö-

kulmasta oleellista. Jo 90-luvulta väestökyselyllä saatavaa tietoa onkin täydennetty viranomaisrekistereihin perustuvalla arviolla huumeiden ongelmakäyttäjien määrästä amfetamiinin ja opioidien käytön osalta. Viimeisin arvio on vuodelta 2012.

Ongelmakäyttäjien määrä vaikuttaisi kasvaneen ja samalla ongelmakäyttö on siirtynyt amfetamiinista yhä enenevässä määrin opioideihin. Erityisesti huumeita ongelmallisesti käyttävien naisten ja yli 25-vuotiaiden osuus väestöstä on kasvanut. Vanhempien ihmisten osalta tätäkin kehitystä selittää 90-luvun ja sen jälkeisten sukupolvien ikääntyminen. Nuorten miesten osalta ongelmakäytössä ei viime tarkastelussa nähty kasvua. Amfetamiinin ja opioidien ongelmakäyttäjää arvioitiin vuonna 2012 olevan suurin piirtein yhtä paljon. Amfetamiinia tai opioideja ongelmallisesti käyttäviä ihmisiä arvioitiin olleen 18 000–30 000.

Viime vuosina onkin ollut nähtävissä kiinnostusta yhdistää kysely- ja laboratorioanalyysiin perustuvaa tietoa toisiinsa.

TAKAVARIKOT KERTOVAT MARKKINOILLA LIIKKUVISTA HUUMEISTA

Pitkään tieto Suomen markkinoilla liikkuvista erilaisista huumausaineista perustui pitkälti Tullin ja Poliisin takavarikoihin ja huumerattijuopumuksiin. Etenkin takavarikotietoon perustuviin arvioihin on liittynyt epävarmuutta, koska ei ole tietoa kuinka suuri osuus markkinoilla liikkuvista aineista päätyy viranomaisten takavarikoimiksi. Lisäksi tähän osuuteen voivat vuosittain vaikuttaa esimerkiksi viranomaisten resurssien vaihtelut, Suomen kautta kulkevat erät tai yksittäiset suuret takavarikot. Takavarikot ovat kuitenkin luoneet hyvin kuvaa uusista markkinoille tulevista aineista. Esimerkiksi Tulli löysi vuonna 2018 kymmenen uutta psykoaktiivista ainetta, joita ei oltu takavarikoitu Suomessa tullin toimesta koskaan aiemmin.

JÄTEVEDESTÄ SAADAAN UUTTA TIETOA

Viime vuosina takavarikoihin ja kyselyihin perustuvia arvioita on täydennetty jätevedestä tehtävillä laboratorioanalyysillä. Menetelmällä pystytään antamaan alueellisesti suhteellisen tarkka arvio käytettyjen huumausaineiden kokonaismäärästä ja käyttöajankohdista erityisesti stimulanttien (esim. amfetamiini, metamfetamiini, ekstaasi ja kokaiini) osalta.

Uudet jätevesianalyysit antavat viitteitä mm. huumerien paikallisuudesta, sillä esimerkiksi vaikutuksiltaan

samankaltaisten amfetamiinin ja metamfetamiinin välillä on nähtävissä paikkakunnittain eri ajankohtiin ajoittuvia vaihteluita. Lisäksi jätevesianalyysin perusteella erityisesti kokaiiniin ja ekstaasin käyttö keskittyy viikonloppuihin, kun taas erityisesti amfetamiinin käyttö jakaantuu tasaisemmin koko viikolle.

HUUMEMARKKINOIDEN KOKO?

Joidenkin huumausaineiden osalta on esitetty myös arviota vuotuisen markkinan koosta Suomessa. Kannabiksen osalta esitettiin vuonna 2004 huume-kyselyyn pohjautuvat arvio kulutetusta määrästä, jossa päädyttiin 1700–4200 kiloon kannabista. Jätevesitutkimusten pohjalta taas on arvioitu amfetamiinimarkkinan arvoksi 70 miljoonaa euroa ja sekä metamfetamiini- ja kokaiinimarkkinoiden arvoksi 10 miljoonaa euroa. Vuonna 2014 ja 2015 välisenä aikana taas suosituksen Tor-verkossa toimineen suomalaisen kauppapaikan myyntiä seuraamalla todettiin sen olleen 11 kuukauden ajalla noin 2 miljoonaa euroa.

HUUMETILANTEEN TUKIMUKSEN TULEVAISUUS

Laboratoriomenetelmät vaikuttavat 2000-luvulla vakiinnutaneen paikkansa kyselytutkimusten rinnalla huume-tilanteen arvioinnissa. Kun kyselyillä tutkitaan käyttäjien määrää ja käsityksiä käyttämisestään aineista, laboratorioanalyysillä voidaan tutkia alueellista kulutusta ja sitä mitä

aineita ihmisten elimistöstä löytyy. Menetelmien erillisyyksien vuoksi emme tiedä, missä määrin ihmiset käyttävät tietämättään jotain ainetta luullen sitä toiseksi. Viime vuosina onkin ollut nähtävissä kiinnostusta yhdistää kysely- ja laboratorioanalyysiin perustuvaa tietoa toisiinsa.

Vuonna 2013 ja 2014 päihdeiden käyttäjille suunnatuissa palveluissa kerättiin vapaaehtoisilta samanaikaisesti kyselytietoa viimeaikaisista käytetyistä päihdeistä ja virtsananalyysiin pohjautuvaa tietoa. Tutkimuksessa havaittiin monen käyttäneen Alpha-PVP-nimistä stimulanttia luullessaan käyttäneensä MDPV-nimistä stimulanttia. Vuonna 2019 Helsingissä toteutettiin pilotitutkimus, jossa käyttäjiä pyydettiin tuomaan tyhjiä huumeiden säilytykseen käytettyjä pusseja laboratorioanalyysiin ja kysyttiin samalla, mitä henkilöt uskoivat pusseissa olleen. Noin puolessa näytteistä löydettiin vaikuttavien aineiden osalta vain uskottua ainetta. Oletettavasti tutkimuksen aineisto painottui pusseihin, joiden sisältöä näytteenluovuttajat jo valmiiksi epäilivät, eikä tuloksia voi yleistää. Lisäksi Turussa – vielä julkaisemattomassa tutkimuksessa – kerättiin vuonna 2017 päihdepalveluiden yhteydessä tietoa käytetyistä aineista samanaikaisesti jätevesitutkimuksen aineistonkeruun kanssa.

Huumausainemarkkinat ovat jo jossain määrin siirtyneet sosiaaliseen mediaan ja verkon anonyymeille kaup-

pasivustoille ja -foorumeille. Näistä markkinoista on kuitenkin olemassa vähän luotettavaa tietoa. On oletettavaa, että sähköisesti käytävästä kaupasta ja asiakkaista saadaan tulevaisuudessa enemmän tietoa.

Maailmalla ovat viime vuosina yleistyneet vahvat opioidit, joissa piilee suuri yliannostusriski. Suomessakin vuosina 2016–2017 U-47700 nimiseen opioidiin liittyi vähintään 12 kuolemantapausta. Huumeita käyttävien ihmisten nykyistä nopeampi ja tehokkaampi varoittaminen on tulevaisuudessa entistä tärkeämpää. Jossain määrin tähän voitaneen vastata huumausaineita tutkivien laboratoriodien ja haittoja vähentävää päihdetyötä tekevien ihmisten paremmalla yhteistyöllä. Monissa Länsi-Euroopan maassa tähän tiedontarpeeseen vastataan tehokkaasti huumeita käyttäville ihmisille suunnatuilla ainetunnistuspalveluilla, jotka tuottavat tietoa päihdetyön ammattilaisten lisäksi suoraan huumeita käyttäville ihmisille. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijana A-klinikkasäätiössä.

Valikoidut lähteet saatavilla verkkolehdestä www.haaste.om.fi.

Helsinki esittää huumeiden käyttötilan kokeilemista

Monissa maissa valvotut pistotilat täydentävät muuta huumehaittoja vähentävää toimintaa. Tutkimusten mukaan valvotut käyttötilat tavoittavat kaikkien syrjäytyneimpiä huumeidenkäyttäjiä, jotka usein jäävät muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ulkopuolelle. Valvotut käyttötilat tuovat pistämällä huumeita käyttäville useita hyötyjä, kuten turvalliset pistovälineet ja pistäminen, yliannostuskuolemien väheneminen ja mahdollisuus saada ohjausta päihdehoitoon sekä muihin haittoja vähentäviin palveluihin. Lisäksi toimintaan voidaan tarvittaessa yhdistää tartuntatautitestausta ja rokotuksia.

Helsingin sosiaali- ja terveystoimialajohtajan asettama laaja-alainen työryhmä selvitti valvotun huumeidenkäyttötilan perustamisen mahdollisuutta ja kuuli eri tahoja. Loppuraportissaan (1.2.2019) selvitysryhmä totesi kokeilun edellyttävän lakimuutoksia. Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnon mukaan jo käyttöhuoneen kokeilu edellyttää toiminnan oikeuttavan lain säätämistä esimerkiksi määräaikaisena pilottilakina. Laissa on säädettävä mm. siitä, onko huumeiden käyttäminen ja hallussapito rangaistavaa myös käyttötilassa, mitä tehtäviä sen henkilökunnalle kuuluisi ja miten käyttöhuoneet rahoitettaisiin. Lisäksi pitäisi säätää siitä, miten käyttötilassa asioivien ja siellä työskentelevien turvallisuudesta huolehditaan ja onko poliisilla ja syyttäjällä oikeus saada tietoa henkilökunnalta, jos siellä epäillään tapahtuneen rikos.

Helsingin työryhmän mukaan valvottu huumeidenkäyttötila voisi olla hyödyllinen lisä haittoja vähentävässä työssä. Hyvin kohdennettuna ja toteutettuna huumeidenkäyttötila todennäköisesti vähentää huumeiden käytöstä aiheutuvia suoria terveyshaittoja ja oheissairastavuutta, lisää huumeidenkäyttäjien terveystaitoja ja sosiaalista osallisuutta sekä vähentää alueellisesti huumeiden käytöstä aiheutuvia häiriöitä. Euroopassa on hyviä kokemuksia käyttötilojen positiivisista vaikutuksista ja Helsingissä on tarvittava osaaminen tämän tyyppisen haittoja vähentävän yksikön toteuttamiseen. Työryhmän mukaan Helsinkiin sopisi päiväkeskusta muistuttava malli, jossa olisi myös muita palveluita.

Helsingin kaupunginhallitus päättikin keväällä esittää valtioneuvostolle huumeiden käyttöhuoneen kokeilun oikeuttavan erillislain säätämistä. Helsingin aloite ja selvitykset on toimitettu sosiaali- ja terveystoiministeriöön. ■

Riikka Kostiainen

Nuorten toiminta

KUVA: KRIMINAALIHUOLLON TUKISAATO

Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toiminta – Road trip 2017.

”Se on se meidän porukka, se Toimarin yhteisö. Sehän se koko homman ylläpitää, et meillä on täällä tämmönen porukka, joka välittää muista ja haluaa oikeesti ja aidosti tukea nuoria. Se on mun mielestä se koko homman kulmakivi, se millä tää homma toimii.”

Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toiminnassa, Toimarilla, tarjotaan yksilöllistä apua 15–29-vuotiaille rikostaustaisille nuorille. Keskeisin tavoite on tukea tuomion aikana nuorten omaa muutosmotivaatiota sekä vahvistaa rikoksettomaan elämään tähtääviä tavoitteita ja toimintaa. Yhteisö kuitenkin jatkaa nuorten rinnalla kulkevista tavallisesti myös tuomion päättymisen jälkeen.

Nuorten toiminta tekee tiivistä yhteistyötä lukuisten rikosseuraamus- ja nuorisotalan toimijoiden kanssa. Toi-

mintakeskuksessa käy enimmäkseen yhdyskuntapalvelua tai koevapauden toimintavelvoitetta suorittavia asiakkaita, mutta ovet ovat auki myös muille haastavissa elämäntilanteissa oleville nuorille.

KONKREETTINEN ARJEN APU TARPEEN

Artikkelia varten haastatellut asiakkaat jakoivat kokemukseensa Nuorten toiminnasta ja kertoivat omia näkemyksiään toiminnan vaikuttavuudesta. Yhdeksi keskeisimmistä asioista nousi yhteiskuntaan kiinnittymiseen tarjottu konkreettinen apu tuomion jälkeen. Eräs nuorista kertoi kokeneensa tärkeäksi esimerkiksi sen, että jo vankilassa vierailut työntekijä oli vapautuspäivänä heti portilla vastassa ja auttoi käytännön asioiden järjestämisessä. Haastateltavat mainitsivat saaneensa apua muun muassa virastoasioihin, asumiseen,

asiakkaiden silmin

työnhakuun sekä yleiseen arjenhallintaan.

”Mä suoritan nyt tuomiota avotalossa ja käyn Toimarilla kolme kertaa viikossa. Kun kerroin haluavani opiskella, työntekijät otti yhteyttä kouluihin ja oppilaitoksiin. Sen ansiosta voin nyt käydä peruskoulun loppuun ja jatkaa kauppikseen.”

PÄIVÄRYTMI JA YHTEISÖ AUTTAVAT MUUTOKSESSA

Asiakkaat kertoivat, että Nuorten toimintaan osallistumisen myötä rutiinit ja enstistä selkeämpi elämänyrtymi ovat palanneet osaksi arkea. Säännöllisesti toistuva päivätoiminta on ollut merkittävänä tekijänä muun muassa raitistumisessa sekä päihteetöntä elämää ylläpidettäessä.

”Mulla jotenkin jäi harrastukset pois mun elämästä ja tilalle tuli taas tyylit ne vanhat pahat tavat. Toimarin kautta mä olen päässyt takaisin harrastamaan ja tekemään taas päivisin kaikkea kivaa.”

”Mulla on itsellä paha päihdeongelma eikä mulla ollut vapautumisen jälkeen mitään suunnitelmia. Koevapauden aikana löysin Toimarin musiikkistudion ja sain apua musiikin teossa. Koevapauden jälkeen jäin Toimarin kalustoon ja teen töitä musiikkiuran eteen. Jos en tulisi tänne, olisin varmasti vetämässä subuja. Nyt mä olen perheellinen mies.”

Mahdollisuus tehdä itselleen mieluisia asioita kannustavassa ilmapiirissä onkin työntekijöiden mukaan osoittautunut nuorten muutosmotivaation kannalta erityisen tärkeäksi. Muutosta tukevan yhteisön piirissä toteutuvan aktiivisuuden on havaittu tuovan tarkoituksen tunnetta nuorten arkielämään ja antavan aiempaa positiivisempia kokemuksia yhteisöllisyydestä. Aktiivisen toiminnan tavoitteena on korostaa asiakkaiden pystyvyyttä ja tuoda esiin ne vahvuudet, joiden varaan uutta identiteettiä voidaan alkaa rakentaa.

”Mun pohjat on väkivalta-rikoksissa, mutta silti sellistä suoraan vieraan porukan keskelle tuleminen pelottaa. Tänne on kuitenkin helppoa tulla, on heti tervetullut ja hyväksytty olo.”

KOHDATUKSI TULEMINEN TÄRKEÄÄ NUORELLE

Nuoret kertoivat, että kokevat aina tullessaan kohdatuksi Nuorten toiminnassa ja, että sinne on siksi mukava tulla. Tärkeäksi koettiin myös se, että siellä kaikki ovat yhdenvertaisia, eikä työntekijöiden ja asiakkaiden välillä ole hierarkkista kuilua. Osalla Nuorten toiminnan työntekijöistä on myös itsellään rikostautaa. Asiakkaiden mielestä kokemusasiantuntijoiden mukana olo onkin tärkeää, sillä omasta elämäntilanteesta on helpompaa puhua sellaiselle henkilölle, joka pystyy aidosti samaistumaan käsillä oleviin

haasteisiin.

Rikostautaiset nuoret kohtaavat paljon syrjintää, väheksyntää ja ennakkoluuloja. He ovat yhteiskunnan asettamien vahvojen stereotyyppien vankeja vielä pitkään vapautumisensa jälkeenkin. Toimarilla nuoret kuitenkin kohdataan yksilöinä, arvotamatta ja menneisyyteen katsomatta. Se olikin haastattelujen perusteella nuorille kaikkein merkityksellisintä Nuorten toiminnassa: tulla nähdyksi omana itsenään.

”Kaikki tsemppaavat toisiaan, meillä klikkaa työntekijöiden ja muiden asiakkaiden kanssa ja sellais-

ta valta-asetelmaa asiakkaiden tai työntekijöiden välissä ei ole. Täällä kaikki ovat samanvertaisia.”

Haastatteluista päätellen Nuorten toiminta on ollut asiakkaille ennen kaikkea tärkeäksi koettu tukipiste. Työntekijät kulkevat nuorten vierellä ja pyrkivät vahvistamaan asiakkaissaan näkemäänsä hyvää. Muutosmotivaation on aina lähdettävä nuoresta itsestään, mutta toimivan yhteisön voimin sitä voidaan tehokkaammin herätellä, kasvattaa ja ylläpitää. ■

Lampela on vertaisohjaaja Kriminaalihuollon tukisäätiössä ja Pekkarinen on opiskelija.

YHTEISTYÖ RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN KANSSA MAHDOLLISTAA TOIMINNAN

Pystymme kulkemaan asiakkaiden rinnallaan tarpeeksi pitkään jo tuomion aikana, siksi pystymme vaikuttamaan asiakkaidemme yhteistyöhön sitoutumiseen ja toimintaamme kiinnittymiseen. Tämän mahdollistaa yhteistyö Rikosseuraamuslaitoksen kanssa.

Asiakkaiden kyvyttömyys ja haluttomuus sitoutua olemassa oleviin palveluihin on isoimpia haasteita kaikilla rikoksilla oireilevien nuorten kanssa toimivilla. Tähän haasteeseen lähdimme vas taamaan hankkeella. Rinnalla kulku vankeusaikana antaa tarpeeksi aikaa rakentaa luottamusta ja yhteistyösuhdetta, joka kantaa myös vapautumisen jälkeen. Kontrollin ja tuen yhdistäminen antaa meille aikaa vaikuttaa nuorten elämäntilanteisiin muun muassa valvotun koevapauden tai yhdyskuntapalvelun ajan. Päihteettömyys antaa tilaa uusille ajatuksille, muutosmotivaatiolle sekä uuden identiteetin rakentumiselle.

Yhteistyöstä haluammekin kiittää Rikosseuraamuslaitosta ja työntekijöitä, jotka ovat kanssamme tehneet tämän mahdolliseksi.

Mirja Salo, Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toiminnan vastaava ohjaaja

Venkuloiden slangisanasto

Kriminaalihuollon tukisäätiön Vertaistuki Rediksessä tehtiin Venkuloiden slangisanasto. Sellaista pyysi eräs yhteistyökumppani. Venkulat ja sosiaalialaa opiskelevat harjoittelijat ryhtyivät sitä työstämään. Tällä hetkellä sanasto on Rediksen perehdytyskansiossa, johon tutustuu jokainen harjoittelija.

Slangisanasto elää koko ajan ja olisikin tarpeen sitä säännöllisesti päivittää. Venkulasanasto on kuitenkin pysyvämpää ja laajemmin käytössä kuin vaikka huumesanasto. Esimerkiksi "rundi" on vanha käsite, joka tunnetaan jokaisessa Suomen vankilassa. Eri puolilla Suomea käytetään erilaisia sanoja eri huumeista ja uusiutuvat koko ajan. Jos tänään menee Piritorille ostamaan hepoa, käsketään lähtemään maalle.

Vertaistuki Redis on päihdetien kohtaamispaikka. Redis ohjaa päihderiippuvuudesta ja vankilakierteestä toipuvia ihmisiä elämässään eteenpäin. Käytössä on monipuolinen tukiverkko, josta löytyy apua elämönhallinnan ongelmiin, esimerkiksi vapautumisen jälkeen.

Redis tarjoaa vertaistukea, tukea harrastuksiin ja palveluohjauksesta. Tukipalveluja ja vertaistukea on tarjolla myös rikostaustaisten läheisille. Työntekijöillä on ammatillisen koulutuksen lisäksi vertaistusta ja kanssamme voi tulla juttelemaan, vaikka ongelmia ei olisikaan. Vertaistuki Redis on myös mahdollinen paikka yhdyskuntapalvelun ja koevapauden suorittamiseen.

SANASTO

Alke: Aluekeskus

Annes: Saramäen vankilan yhteydessä oleva psykiatrisen osasto (pakkohoito)

Annespallo: Vankien kehittämä pallolaji, jota pelataan ulkoilussa (lentopallon ja jalkapallon sekoitus)

Arke: Arviointikeskus

Astalo: Toisen vahingoittamiseen tehty/olemassa oleva esine, ase

Eristykset: Pakkokeinolain mukaisesti tutkinnallisista syistä yhteydenpitorajoitukset, muista vangeista/henkilöistä erillään pidettävä

Hivakka: Huumeikätkö

JR-merkintä: Tieto yhteydestä järjestäytyneeseen rikollisuuteen

Kaasu: OC-sumute

Kanttiini: Vankilassa oleva kauppa vangeille

Keha: Keskushallinto

Keikka/kuljetus: Vankilan ulkopuolelle suuntautuva vankikuljetus

Kivitalo: Suljettu vankila

Kongi: Selliosaston käytävä

Koppi: Selli

KuVa: Kuntouttava vankityöohjelma

Laputtaa: Asiointilomakkeen lähettäminen henkilökunnan jäsenelle

Lisko: Oman turvallisuutensa vuoksi pelkäävien vankien osasto

Lohikäärmeen suudelma: Oksennettu metadoni, jonka joku muu juo

Lomalappu: Poistumislupaanomus

Makuuraha: Toimettomalle vangille maksettava raha

Matkamies: Väliaikaisesti toiseen laitoksen kautta kulkeva vanki

RIIKKA KOSTAINEN

Matkaselli: Sellit, joihin asutetaan väliaikaisesti vankeja

Metalli: Metallinilmaisin

Narikka: Vastaanotto

Nimimies: Hierarkkisesti ylhäällä

Palikka: Psykiatrisen osasto/ Psykiatrisen vankisairaala

Pamppu: Vanginvartija

Paskatus: Vanki on eristetty muista ja käy vessassa ainoastaan valvotusti, jonka jälkeen uloste tutkitaan huumausaineiden varalta

Putsari: Puhdistajavanki/ luottovanki

Pyttytuomio: Vankeusrangaistus, joka suoritetaan päivästä päivään ilman vähennyksiä (Pakkolaitosrangaistus)

Päivystys: Vankilan toimipiste, jossa päivystävä esimies tai muu nimetty henkilö työskentelee

Päiväjärjestys: Aikataulu, jona mukaan vankilan toiminnot järjestetään

Ransu: Rangaistusajansuunnitelma

Ratsata: Sellin tutkiminen kiellettyjen esineiden/aineiden löytämiseksi

Rita: Riski- ja tarvearvio

Rosis/RO: Käräjäoikeus

Rp-loma: Rangaistusajan pituuteen perustuva poistumislupa

Rse: Rikosseuraamusesimies

Rundi: Eristysselli

Rutina: Asioimislomake

Sakkolainen: Sakonmuuntorangaistusta suorittava vanki

Suha: Suuttumuksen hallinta-ohjelma

Sumppu: Tilapäinen säilöönottotila

Suokki: Suomenlinnan Vankila

Teräväpää: Hallintopuoli

TKP: Teleskooppipatukka

Träkkeri: Valvontalaite

Ts-loma: Tärkeä syy perusteen poistumislupa

Tutkari: Tutkintavanki

Tuva: Turvallisuusvartija

Vahvat: Vahvasti tukien

Valvovs: Ilta- tai yövuoro

Vapsu: Vapauttamissuunnitelma

Vasikka: Tietolähde

Vati: Vankitietojärjestelmä

Vaunu: Vankien kuljetukseen laitoksesta toiseen tarkoitettu bussi tai juna

VK: Voimankäyttö

VKM: Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelma

VT: Vaativuustaso

YKP: Yhdyskuntapalvelu ■

Mielentilatutkimus vakavien väkivaltarikosten estämisessä

Mielentilatutkimukseen voidaan määrätä myös osana esitutkintaa

Tuomioistuimen määräämään ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimaan mielentilatutkimukseen on perinteisesti määrätty rikoksista, joissa pääsyyte on ollut jo toteutunut henkirikos, muu väkivaltarikos, tuhotyö tai seksuaalirikos. Jo tehtyjen lakimuutosten myötä (esim. törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, rikoslaki 21 luku 6 a §), mielentilatutkimukseen voidaan määrätä myös ennen mahdollisen väkivaltarikoksen konkretisoitumista, esimerkiksi osana esitutkintaprosessia. Mielentilatutkimuksesta voidaan tällaisissa tapauksissa saada hyödyllistä tietoa myös henkilön avuntarpeesta ja siitä, miten poliisin ennalta estävä työ tai terveydenhuollon toiminta voisi auttaa henkilöä olemaan syyllistymättä vakaviin rikoksiin.

ENNALTA ESTÄMINEN EDELLYTTÄÄ VIRANOMAISYHTEISTYÖTÄ

Mahdollisten kohdennetun ja vakavien väkivallantekeiden, esimerkiksi koulu- tai perhesurmien, ennalta estäminen vaatii

eri viranomaisten välistä yhteistyötä. Ennalta estävän toiminnan keskiössä ovat kattava väkivaltauhan arvio ja sellaiset tilanteeseen puuttumisen keinot, joiden avulla teon toteutumisen todennäköisyyttä voidaan vähentää. Olennaista on, että uhkan arvioinnissa yhdistyvät eri toimijoiden arvio tilanteesta ja sen vakavuudesta. Myös toiminnan koordinointi on tärkeää, etteivät toimenpiteet jää toteutumatta tiedonkulun ja yhdistymisen ongelmien vuoksi.

Toiminta edellyttää tiivistä yhteistyötä eri viranomaisten kuten terveydenhuollon ja poliisin kesken esimerkiksi tiedon vaihtamisen suhteen. Siinä keskeisessä asemassa on terveydenhuollon oikeus kertoa poliisille välttämättömät tiedot, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), 13 § potilasasiakirjoihin sisältyvien tietojen salassapito (20.3.2015/271). Samoin oleellista on, että poliisi välittää terveydenhuoltoon tietonsa kohdennetun väkivallan huolta aihe-

uttavista henkilöistä, jos on syytä epäillä mielenterveyden häiriöitä.

Vakavan kohdennetun väkivallan uhaan puuttumisen keinovalikoima on tällä hetkellä rajallinen. Mahdollisuuksia ovat mm. väkivallan suhteen huolta herättävän henkilön ohjaaminen tukitoimenpiteiden pariin esimerkiksi terveydenhuollon, sosiaalityön tai kolmannen sektorien toimijoiden kautta. Mahdollista on myös asian käsittely rikosprosessin kautta silloin kun rikoksen tunnusmerkistö täyttyy.

Vaikka puuttumisen keinovalikoima on rajallinen, sitä voitaisiin hyödyntää paremmin esimerkiksi oleellisen lainsäädännön tuntemusta lisäämällä ja sen tulkintojen selkeyttämisellä. Useissa vakavan väkivallan uhan torjunnan tapauksissa poliisin ja terveydenhuollon välisessä tiedonvaihdossa on ilmennyt ongelmia; asiaan liittyviä lainkohtia on tulkittu korostuneesti oirehtivan yksilön oikeuksia painottaen, vaikka laki potilaan asemasta ja oikeuksista olisi mahdollistanut järkevän tietojenvaihdon väkivallan todellisen uhan selvittämiseksi ja mahdollisen teon estämiseksi. Puut- ➔

Mielentilatutkimukseen määräämisen hyödyntäminen myös ennalta estävästi olisi hyvä lisä keinovalikoimaan, jolla pyritään estämään vakavia väkivaltarikoksia.

→ teellinen tieto voi johtaa sekä poliisin että terveydenhuollon osalta riittämättömiin toimenpiteisiin. Tästä kärsivät sekä mahdolliset väkivallan uhkan kohteena olevat että väkivallan kautta oirehtiva tekijä.

Keinovalikoiman lisääminen vaatii lainsäädännöllisiä muutoksia esimerkiksi tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiin. Nykyisin esimerkiksi henkilöä, jolla on vakava ja ulospäin oireileva persoonallisuushäiriö, ei Suomessa voida määrätä hoitoon tahdosta riippumatta. Muun muassa Alankomaissa lainsäädäntö mahdollistaa tämän. Mielentilatutkimukseen määräämisen hyödyntäminen myös ennalta estävästi olisi hyvä lisä keinovalikoimaan, jolla pyritään estämään vakavia väkivaltarikoksia. Suuntaus mielentilatutkimusten tekemisessä on kuitenkin ollut laskusuuntainen ja jo tapahtuneisiin väkivallan tekoihin keskittyvä.

Mielentilatutkimusten määrä on vähentynyt merkittävästi kymmenen viime vuoden aikana. Niitä tehtiin vielä vuonna 2005 jopa 200 kappaletta, kun vuonna 2018 luku oli enää 83. Korkeimmillaan mielentilatutkimusten määrä oli 1980-luvun loppupuolella, enimmillään jopa yli 300. Näistä henkilöistä valtaosa oli epäiltyinä henkirikoksesta tai muusta väkivaltarikoksesta.

MINKÄLAISIA TOIMENPITEITÄ LAINSÄÄDÄNTÖ MAHDOLLISTAA?

Oikeudenkäymiskaaren 17 luku 37 § määrittelee edellytykset mielentilatutkimukselle. Siinä säädetään tuomioistuimen oikeudesta määrätä rikosasian vastaajan mielentila tutkittavaksi tiettyjen ehtojen täytyessä. Ensinnä tutkimus voidaan määrätä, jos tuomioistuin on välituomioissaan todennut vastaajan menettelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädettyllä tavalla. Toiseksi tutkimus voidaan määrätä rikoksesta epäillylle jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn

tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin ilmeinen.

Tuomioistuin ratkaisee siis pääsääntöisesti jo ennen vastaajan mielentilatutkimukseen määräämistä erikseen kysymyksen siitä, onko vastaajan näytetty menettelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädettyllä tavalla. Tuomioistuin ei kuitenkaan ratkaise tällöin vielä lopullisesti, miten syytteessä kuvattua tekoa on arvioitava rikosoikeudellisesti eli mihin rikokseen vastaaja on syyllistynyt, vaan tämä tapahtuu vasta mielentilatutkimuksen jälkeen.

KUINKA MIELENTILATUTKIMUKSEN MAHDOLLISUUS VOI NOUSTA ESIIN?

Jotta vakavia kohdennettuja väkivallan tekoja voitaisiin estää ja suojata uhreja ja tekijöitä itseään niiden seurauksilta, poliisin pitää reagoida näihin uhkiin. Käytännössä tämä voi tapahtua esimerkiksi niin, että poliisin tietoon tulee ns. huolta aiheuttava henkilö. Huolta aiheuttava henkilö on esimerkiksi fantatisoinut, tutkinut, suunnitellut ja valmistellut vakavan väkivallanteon toteuttamista. Hänen hallustaan on voinut löytyä väkivallanteon toteuttamiseksi tarvittavia tekovälineitä, väkivalta-aiheisia piirustuksia tai tappolistoja. Lisäksi henkilöllä epäillään esiintyvän vakavia mielen-terveyden ongelmia. Poliisin tähänastisten kokemusten perusteella kohdennetun väkivallan uhkaa herättävä henkilö ei välttämättä ole kertonut esimerkiksi väkivaltaisista ajatuksistaan terveydenhuollolle tai terveydenhuollolla ei ole tietoa henkilön raakaa väkivaltaa ihannoivasta internet-käyttötymisestä. Mahdollista on myös, että terveydenhuollon ei ole voinut arvioida henkilön todellista mielen-terveyden tilaa aikaisemmassa vaiheessa.

Kuvatun kaltaisessa tilanteessa mielentilatutkimus voisi olla tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto rikosprosessiin pohjautuvalle rangaistukselle ja tapa saada henkilö asianmukaiseen psykiatriseen hoitoon ja muiden palveluiden piiriin.

POLIISIN ROOLI JA KEINOJA MIELENTILATUTKIMUKSEEN MÄÄRÄÄMISESSÄ

Mielentilatutkimukseen määrääminen voi siis tulla kyseeseen esimerkiksi tapauksissa, joissa kohdennetun väkivallan uhkan suhteen huolta aiheuttavasta henkilöstä on käynnistetty esitutkinta ja hänellä epäillään esiintyvän vakavia mielen-terveyden ongelmia. Rikosnimikkeinä voisivat olla törkeä henkeen ja terveyteen kohdistuva rikoksen valmistelu (rikoslaki 21 luku 6 a §) sekä väkivaltakuvauksen levittäminen tai sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen (rikoslaki 17 luku 17 § ja 18 §). Sellaisen materiaalin olemassaolo, joka täyttää näiden rikosten tunnusmerkistön, voi tulla poliisin tietoon laiteetsintöjen yhteydessä tai sosiaalisen median tileiltä. Käytännössä kyseessä voivat olla esimerkiksi todellista tappamista, nekrofiliaa tai lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä sisältävät videot ja kuvat. Tällaisten tapauksien käsittelyssä poliisi on perinteisesti lähestynyt asiaa esitutkinnallisilla keinoin. Edellytysten täytyessä henkilö on vangittu ja hän on viettänyt tutkintavankeusajan vankilassa. Varteenotettava vaihtoehto voisi olla myös henkilön mahdollisen avun tarpeen selvittäminen mielentilatutkimuksen keinoin.

Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen (rikoslaki 21 luku 6a §) valmistelun rikosnimikkeellä tuomioihin johtaneita tapauksia on edelleen vähän. Tämä saattaa johtua siitä, että rikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää sangen pitkälle edennytää törkeän väkivaltarikoksen valmistelua. Poliisilla on kuitenkin ollut tutkittavana useita tekoja, joissa syytä epäillä -kynnys on ylittynyt. Tämä on johtanut esitutkintatoimiin, joihin on saattanut sisältyä myös pakkokeinojen käyttöä. Monesti tapauksen esitutkinta ei ole johtanut syytekynnyksen ylittymiseen, mutta esiin on tullut tietoa henkilön mielen-terveysongelmista, joista on ollut viitteitä jo esitutkinnan aikana.

Mielenterveydenhäiriöitä kokevat henkilöt eivät aina välttämättä saa tarpeeksi kokonaisvaltaista psykiatrista tukea tutkintavankeusaikana.

TAPAUSESIMERKKI MIELENTILATUTKIMUKSEEN MÄÄRÄÄMISEN ESITÄMISESTÄ OSANA ESITUTKINTAA

Kirjoittajien tiedossa on toistaiseksi vain muutamia tapauksia, joissa mielentilatutkimukseen määräämisestä on esitetty osana esitutkintaa, joissa rikosnimikkeinä on ollut törkeä henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Seuraavassa esitetään esimerkki kuvitteellisesta tilanteesta, jossa henkilöä voitaisiin esittää määrättäväksi mielentilatutkimukseen osana esitutkintaprosessia.

”Koulusurmauhka, lääkärin ilmoitus poliisille ja esitys mielentilatutkimukseen määräämisestä”

Lääkäri ilmoittaa poliisille huolensa pian psykiatriselta osastolta avohoitoon kotiutettavasta potilaasta. Lääkärin huoli liittyy potilaan mahdolliseen väkivallan uhkaan. Lääkäri käyttää tässä oikeuttaan kertoa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia tai uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), 13 § potilasasiakirjoihin sisältyvien tietojen sallassapito (20.3.2015/271)).

Kyseessä on 20-vuotias nainen. Hän on nuoruudessaan ollut muutaman kerran hoidossa, myös tahdostaan riippumatta, ja tällöin on diagnosoitu vaikea masennustila, johon on katsottu liittyvän psykoottisiakin oireita. Tällä hetkellä diagnostiset kriteerit psykoottiseen masennustilaan eivät kuitenkaan täyty.

Potilas kertoo lääkärille, että on jo pitkään pyörityt mielessään koulusurmaan liittyviä asioita ja miettinyt, että hänen pitäisi tehdä samanlainen teko entisessä koulussaan. Potilasta kiusattiin siellä koko yläasteen ajan ja hän katkera ja vihainen siitä, mitä

hänelle on tapahtunut. Potilas kertoo lääkärille, että hän on selvittänyt, kuinka voisi hankkia itselleen aseita ja paikkoja joissa voisi opetella ampumaan. Hän ei kuitenkaan halua puhua asiasta enempää lääkärin kanssa. Terveydenhuollossa nähdään henkilön olevan vaaraksi itselleen ja muille, mutta hoidon tahdosta riippumatta kriteerit eivät täyty ”mielensairaudesta” osalta (Mielenterveyslaki 2 luku 8§ 1 mom).

Poliisin ryhtyy selvittämään asiaa lääkärin tekemän ilmoituksen perusteella. Poliisi selvittää mm. henkilön käyttäytymistä sosiaalisessa mediassa. Tässä yhteydessä löytyy väkivallan suunnitteluun viittaavaa materiaalia. Henkilön havaitaan kirjoitelleen sosiaaliseen mediaan ja erilaisille suljetuille sivustoille muiden tappamista ihannoivia ja pohtivia kirjoituksia. Poliisi saa myös selville, että henkilö on selviteltyt aseistuksen hankkimista. Henkilön sosiaalisessa mediassa tapahtuneen käyttäytymisen perusteella poliisin on kirjattava rikosilmoitus törkeästä henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Henkilö vangitaan ja hänen avustajansa esittää mielentilatutkimukseen määräämistä, johon henkilö sitten määrätään.

MIELENTILATUTKIMUKSEN HYÖDYT POTILAALLE JA YHTEISKUNNAN TURVALLISUUDELLE

Mielenterveydenhäiriöitä kokevat henkilöt eivät aina välttämättä saa tarpeeksi kokonaisvaltaista psykiatrista tukea tutkintavankeusaikana. Mielentilatutkimuksen yhteydessä laadittujen hoitosuosittelujen avulla saataisiin olla mahdollista parantaa henkilön elämäntilannetta pitkäkestoisesti ja parhaimmillaan ennalta estää uusintarikollisuutta. Käytännössä voisi myös turvata mahdollisten väkivallan uhrien fyysistä koskemattomuutta. Vaikuttaa siltä, että esimerkiksi hoidon tahdosta riippumatta

kohdalla lainsäädännön tulkintaa painotetaan erittäin voimakkaasti yksilön oikeuksien turvaamiseen yksilön tekojen haitallisten seurausten ehkäisyyn sijaan.

Voidaankin kysyä, että jos perustellusti epäillä, ettei henkilö kykene mielenterveyden ongelmien tai persoonallisuushäiriön oireiden kärjistymisen vuoksi harkitsemaan omaa parastaan, onko silti oikein antaa hänen tehdä asioita, joista voi olla peruuttamattomia seurauksia ja joita hän voi myöhemmin vakavasti katua.

Mielentilatutkimuksen mahdollisuuden huomioiminen esitutkinnassa muokkaa taten ennalta estävän toiminnan ajattelutapaa ja päämääriä. Mielentilatutkimukseen määrääminen voisi toissijaisesti palvella myös vakavien väkivallan tekojen ennalta estävää työtä poliisin ja terveydenhuollon toiminnassa, ottaen huomioon sekä oirehtivan henkilön että mahdollisten uhrien edun. ■

Mari Koskelainen on ylitarkastaja ja psykologi ja Markus Heiskanen rikosyliikonnaapeli. He työskentelevät Keskusrikospoliisin Uhat-toiminnassa.

FT Jan-Henry Stenberg on oikeuspsykologian erikoispsykologi, joka työskentelee poliisin apuna kohdennetun väkivallan estämisessä.

Lisätietoa:

Ahlgrén-Rimpiläinen, A. & Puusa, M. 2018. Syynotakeisuuden ja hoidontarpeen arviointi mielentilatutkimuksessa. Haaste 2/2018.

Ahlgrén-Rimpiläinen, A. & Puusa, M. 2018. Mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opas. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sisäministeriö 2019. ENSKA: Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023. Sisäministeriön julkaisuja 2019:3.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Mielentilatutkimus.

Turunen, J. 2019. Väkivallan ennalta torjunta perustuu uhka-arviointiin. Haaste 3/2019.

Palstaa pitää rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö.

■ S A I J A S A M B O U

Hyvä hanke on arvioitu eikä aiheuta haittoja

Rikksentorjuntaneuvoston pienten valtionavustusten turvin on ollut usein haasteita löytää hyvin arvioituja rikksentorjuntahankkeita. Hyvä arviointi ei vaadi pelkästään osaamista vaan usein myös erillisen rahoituksen. Rikksentorjuntakilpailussa arviointi korostuu. Tämän vuoden teema liittyi nuorten huumeidenkäyttöön.

Suomen ja Euroopan rikksentorjuntakilpailujen voittajia valitessaan raadit kiinnittävät huomiota hankkeiden vaikutusten arviointiin, mutta myös toistettavuuteen, kykyyn tarjota uusia ratkaisuja rikksentorjuntaan ja toteutettuun yhteistyöhön tavoitteiden saavuttamiseksi. Kansallisen rikksentorjuntakilpailun teema oli tänä vuonna nuorten huumeiden käyttöön liittyvän oheisrikollisuuden ja käytöstä aiheutuviin haittojen ehkäiseminen tai vähentäminen. Teema oli laaja, ja ehdokashankkeet saattoivat liittyä nuorten käytön katkaisuun, käytön aiheuttamien haittojen ja järjestyshäiriöiden vähentämiseen tai turvallisuuden tunteen parantamiseen julkisilla paikoilla. Kilpailuhankkeissa toivottiin käytettävän erilaisia rikksentorjunnan menetelmiä.

Eurooppalaisen rikksentorjuntakilpailun (ECPA) teeman isäntämaa valitsee Euroopan rikksentorjuntaverkoston (EUCPN) sopimista toimintalinjoista.

Suomi valitsi huumeita ja nuoria koskevan teeman, koska rikksentorjuntaneuvosto oli vuoden aikana muutenkin nostanut esille rikksilla oireilevien, päiheteitä käyttävien ja syrjäytymisen riskissä olevien nuorten kasautuneet ja monialaiset ongelmat. Niihin oikeusministeriön kehittämistyöryhmä ehdotti mm. kokonaisvaltaista, yhdestä paikasta saatavaa ja nuoren tarpeiden mukaista tukea (OM 2019/26). THL:n huumeekyselyn mukaan Suomessa huumeiden kokeilu ja käyttö on yleistynyt erityisesti 25–34-vuotiailla nuorilla aikuisilla, kun taas 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä vastaavat luvut näyttävät vuoden 2014 jälkeen tasaantuneen. Myös jätevesitutkimusten mukaan käyttö on edelleen yleistymässä.

STIGMATISOINNIN VÄHENTÄMISTÄ PÄIHTEETTÖMÄÄN YHTEISÖÖN

Nuorten huumeidenkäytön ja käyttöön liittyvien ongelmien ehkäiseminen on tärkeä tavoite Euroopassa ja kansallis-

sa huumestrategioissa. Eurooppalaisella kentällä on useita toimijoita, jotka tavoittelevat eri keinoin huumausaineiden käytön ehkäisemistä, käytön katkaisemista tai haittojen vähentämistä. Erilaisia hankkeita osallistui myös Suomen kansalliseen rikksentorjuntakilpailuun, johon tuli kuusi ehdokasta Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkoston toteuttama Kaikkien kaupunki, EHYT ry:n hanke Kaupunki kuuluu kaikille, Lapin poliisilaitoksen Meri-Lapin ennalta estävä ja paljastava hanke, Sininauhasäätiön toteuttama Nuorten kohtaamis- ja tukipisteen NUOLI-hanke, A-klinikkasäätiön Verkko-Vinkki sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön yhteistyökumppaneidensa kanssa toteuttama Nuorten toiminta- hanke.

Kaikki hankkeet sopivat kilpailun teemaan ja niiden tavoitteisiin kuului mm. lisätä turvallisuuden tunnetta julkisella paikalla, vähentää päiheteiden käyttäjiin liittyvää stigmatisointia ja kielteisiä asenteita taiteen, runojen ja koulutusmateri-

aalien avulla ja ylipäätään lisäämällä tietoa päihteiden käyttäjän kohtaamisesta julkisessa tilassa. Tietoa jaettiin myös digitaalisesti suonensisäiseen käyttöön liittyvien tartuntatautien ja muiden terveydellisten haittojen ehkäisemiseksi. Hankkeita toteutettiin kumppaneiden kanssa yhteistyössä niin pääkaupunkiseudulla kuin syrjäseudulla. Hankkeet arvioinut raati arvosti sitä, että esimerkiksi syrjäseudulla toteutettu nuorille suunnattu hanke voisi madaltaa kynnystä hoitoon hakeutumiseen, joka voi olla hankalaa pienillä paikkakunnilla päihteiden käyttöön liittyvän häpeän takia. Arvioitsijat kaipasivat hankkeiden mallinnusta ja selkeää ohjeistusta jalkauttamista varten helpottamaan niiden siirrettävyyttä. Moni hankkeista oli kuitenkin vasta käynnistynyt eikä niistä valitettavasti ollut saatavilla lainkaan vaikutusten arviointia, vaikka itse työtapaa, työprosessia ja asiakkaiden kokemusta olikin yritetty kuvata.

Kriminaalihuollon tukisäätöön toteutettava Nuorten toiminta- hanke voitti kansallisen kilpailun tarjoamalla rikos- ja päihdetaustaiselle nuorelle uuden yhteisön ja mallin päihteettömästä ja rikoksettomasta vapaa-ajan vietosta. Hankkeen kokonaisvaltainen lähestymistapa, etsivä ote ja kontaktin luominen nuoreen jo vankeusaikana vapautumisen riskien välttämiseksi miellytti raatia. Hankkeen tavoitteena oli tukea nuoren itseluottamusta ja -tuntemusta mm. musiikin, sanoittamisen ja eri harrastusmahdollisuuksien avulla. Yhteisöllisyyden ja vertaistuen kautta vahvistettiin myös sosiaalisia ja arjen taitoja. Viime kädessä tavoite on ohjata nuoret kohti työelämää ja koulutusta. Hankkeeseen osallistuneiden kokemukset olivat myönteisiä ja hankkeella arvioitiin olleen työllistävää vaikutusta. Hanketta esitellään myös nuorten näkökulmasta tässä lehdessä. Paras eurooppalainen hanke valitaan ECPA-kilpailun parhaiden käytäntöjen konferenssissa joulukuussa Helsingissä.

ARVIOINNISSA HUOMIO HANKKEEN VAIKUTUKSIIN

Sekä Euroopan rikosentorjuntaverkostossa että Suomen kansallisessa kilpailussa nuorten huumeiden käyttöön liittyvän oheisrikollisuuden ehkäisemiseksi

toivottiin tietoon perustuvaa arviointia hankkeen vaikutuksista. Myös huumeiden käytön ehkäisemisen halutaan perustuvan tehokkaiden näyttöön pohjautuvien ehkäisytoimien suunnitteluun ja toteutukseen ja se on keskeinen prioriteetti Euroopan huumausainepolitiikassa. Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus EMCDDA on vakiintuneen aseman saavuttanut toimija, joka tukee huumausaineisiin liittyvien tietoon perustuvien ja kohdennettujen toimintalinjojen ja toimien kehittämistä. Se kokoaa myös ajantasaisen yleiskatsauksen huumetilanteeseen, ja sen pohjalta voidaan kehittää tehokkaita toimia ajankohtaisiin ongelmiin ja tunnistaa uhkia, joihin voidaan reagoida.

Nuorten huumeidenkäyttöä ja huumeisiin liittyvien ongelmien ehkäisemistä voi lähestyä ja sitä on tehty monella tavalla. Suomen ja ECPA-kilpailun ehdokkaissa oli hankkeita, joilla vaikutettiin ympäristöön mm. turvallisuuden tunteen lisäämiseksi. Yleiset lähestymistavat kohdistuvat aina koko väestöön. Valikoiva ennaltaehkäisytyö taas kohdistuu haavoittuviin ryhmiin, joilla huumeiden ongelmakäytön riski voi olla keskimääräistä suurempi ja kohdennettu ennaltaehkäisytyö tavoittelee nimenomaan riskihenkilöitä. Pelkästään tiedon jakamiseen perustuvia metodeita ja hankkeita toteutetaan Euroopassa laajasti.

VARO HERÄTTÄMÄSTÄ NUKKUVAA KOIRAA

Ehkäisemiseen vaaditaan ja panostetaan resursseja. Ennaltaehkäisyä koskevaa tutkimusta edistävä yhdistys EUSPR (The European Society for Prevention Research) ja EMCDDA kehottavatkin päättäjiä, vaikuttajia ja poliitikkoja huolellisuuteen rahoituspäätöksiä tehtäessä. Myös hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa pitää niiden mukaan muistaa ainakin muutama tärkeä ohje- nuora erityisesti silloin, kun kohderyhmään kuuluvat lapset ja nuoret. Ei riitä, että ”vihdoinkin teemme jotain”, vaan pitää olla myös varmuus, että hankkeen toteuttajat tietävät, mitä ja miten hanke toteutetaan. Siksi hankkeiden vaikutuksia täytyy arvioida.

Erityisen huolestuneita täytyy olla niistä hankkeista, joiden kohderyhmänä

ovat lapset ja nuoret ja joiden tavoitteena on lisätä tietoisuutta käytöstä, riskeistä ja vaaroista shokeeraavaa kuvakieltä käyttäen, mahdollisesti liioitellen käytön yleisyyttä tai esimerkiksi entisten käyttäjien kuvauksia hyödyntäen. Shokkitaktikat ja pelon herättäminen voivat olla haitallisia, aiheuttaa päinvastaisia vaikutuksia kuin alun perin toivottiin ja provosoida riskinhakuisia ja uusia tuntemuksia hakevia nuoria kokeilemaan päihteitä, ts. herättää nukkuvat koirat.

EMCDDA ja EUSPR varoittavat hankkeista, joissa hankkeiden onnistumisen ja ”tehokkuuden” indikaattorina on käytetty ehkäisyohjelmiin osallistuneiden palautteita. Palautteissa materiaaleja on voitu arvioida mieleenpainuviksi, huomiota herättäviksi ja kiinnostaviksi tai kerrotaan materiaalien käytön laajuudesta, saavutettavuudesta ja käyttäjäkokemuksista, mutta palautteet eivät kerro mitään hankkeen tehokkuudesta tai vaikutuksista huumeiden käytön ehkäisyyn, vähentymiseen tai hyvinvoinnin lisääntymiseen. Näiden taktiikoiden sijasta EUSPR peräänkuuluttaa menetelmiä, joiden vaikutukset on arvioitu kunnollisten tieteellisten tutkimusten avulla.

Myös vanhempien, koulujen ja paikallisten toimijoiden tulisi tiedostaa, millaisin keinoin ja kompetenssein heidän nuoriaan lähestytään päihteiden käytön ehkäisemiseksi. EUSPR:n mukaan eettinen ehkäisy on usein lähes näkymätöntä: esim. koulujen opetussuunnitelmiin ja nuorisotyöhön integroitua luotettavan tiedon jakamista, nuorten kasvuympäristön parantamista, käyttäytymisen muuttamista, muutoksen ylläpitämistä, positiivista sosialisatiota ja sitoutumista muutokseen.

Hyvistä ja parhaista ehkäisyhankkeista ja käytännöistä ei voi oikeastaan puhua, ennen kuin on saatu laadukkaaseen arviointitutkimukseen perustuvaa näyttöä ehkäisemisen vaikutuksista eli havaituista todellisista käyttäytymisen muutoksista. Hallitusohjelma ja sen sisältämä rahoitus rikosten ennaltaehkäisyhankkeelle vuosille 2020–2022 mahdollistaa tutkimuksen tekemisen erilaisten ohjelmien ja mallien vaikutuksesta rikosten uusimiseen. ■

Lähteitä ja vinkkejä löytyy artikkelin verkkoversiossa www.haaste.om.fi.

Palstalle ajankohtaisista tutkimusaiheista kirjoittavat Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkijat.

■ C H R I S C A R L I N G

Hoidollisen työn vaikutukset väkivallasta irtautumiseen

Artikkelissa esitellään arviointitutkimus, jossa on tarkasteltu kodin ulkopuolisen väkivallan tekijöille suunnattua Aggredi-hanketta sekä väkivallan tekijöiden rikoksista irtautumisen mekanismeja ohjelman yhteydessä.

Kriminologisen arviointitutkimuksen lähtökohtana voi toimia hanke tai ohjelma, jonka toiminnan tarkasteleminen tieteellisin menetelmin nähdään tarpeellisenä. Arviointitutkimus jaetaan vaikuttavuusarviointiin ja prosessiarviointiin. Vaikuttavuusarviointi selvittää, onko ohjelmalla se vaikutus, minkä sillä on suunniteltu olevan. Prosessiarviointi puolestaan kuvailee ohjelman toteutusta. Molemmat arviointitutkimuksen tyypit ovat tärkeitä, sillä vaikuttavuusarviointi ei selvitä millaisten mekanismien kautta hanke toimii ja prosessiarviointi ei puolestaan kerro, onko toimenpiteellä ollut toivottu lopputulos.

Jonkin ohjelman toimivuuden tai ei-toimivuuden taustalla olevien mekanismien selvittäminen on tärkeää myös sen takia, ettei tietyissä ajassa ja ympäristössä toimiva ohjelma välttämättä toimi

toisessa kontekstissa. Prosessiarvioinnin selkeyttämät taustatekijät hyödyttävät siis eri käytäntöjen ja linjauksien tekemisessä. Vakuuttava perustelu kriminologisen arviointitutkimuksen tekemiselle on myös se, ettei tietyn ohjelman tai hankkeen lopputulos välttämättä ole se, mitä on suunniteltu tai toivottu. Esimerkkejä tästä löytyy ainakin Yhdysvalloista, esimerkiksi nuorisorikollisille suunnattu Scared Straight -ohjelma, jonka todettiinkin lisänneen siihen osallistuneiden nuorten rikollisuutta. Haittavaikutusten lisäksi arvioinnit voivat myös todeta niin sanotun nollatuloksen, jolloin ohjelmasta ei ole löydettävissä positiivista tai negatiivista lopputulosta – tutkimuksen tulos ei siis osoita minkäänlaista vaikuttavuutta. Sosiaalipoliittisten syiden lisäksi eri rikostorjunnallisten ohjelmien arviointi on siten tärkeää myös taloudellisesta näkökulmasta.

KATUVÄKIVALLANTEKIJÖILLE SUUNNATTUA KESKUSTELUAPUA

Nyt esiteltävän tutkimuksen arvioinnin kohteena oli vuonna 2006 käynnistetty HelsinkiMission Aggredi-ohjelma, jonka kohderyhmä on 18–49-vuotiaat katuväkivaltaan syyllistyneet henkilöt. Ohjelman tavoite on hoidollisen keskusteluavun kautta päättää asiakkaiden väkivaltainen käyttäytyminen ja katkaista mahdollinen rikoskierre. Hankkeen taustalla toimii muun muassa sosiaalisen konstruktio- nismien viitekehys, joka tarkoittaa, että työskentelyssä kunnioitetaan asiakkaan omaa totuuden määrittelyä ja sen muok- kautumista vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Aggredi ei vaadi asiakkailta sitoutumista, päihteettömyyttä tai rikok- settomuutta. Tutkimuksen aineistona toimi kuusi Aggredin pitkäaikaisen asi- akkaan haastattelua sekä yksi ohjelman työntekijöiden ryhmähaastattelu. Tämän

lisäksi hanketta tarkasteltiin Aggredin oman menetelmäjulkaisun pohjalta.

Aggredia on tutkittu myös aikaisemmin. Aaltonen ja Hinkkanen Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta tekivät vuonna 2014 Aggredista vaikuttavuusarvioinnin. Vaikuttavuusarvioinnin tuloksena oli se, että Aggredi-ohjelman läpikäyneet henkilöt uusivat rikoksensa huomattavasti harvemmin kuin hankkeen muut asiakasryhmät. Arvioitu ryhmä oli kuitenkin pieni, koska hankkeen keskeyttäminen oli tutkimuksen mukaan asiakkaiden keskuudessa yleistä.

ASIAKKAILLA VAHVA HOITOSITOUTUMINEN

Hankkeen keskeisiin arvoihin kuuluu asiakkaan kohtaaminen ilman tuomitsemista. Työntekijät toimivat puolueettomina ja asiakkaan omaa näkemystä kunnioittavina henkilöinä, joiden kanssa keskustellessa luottamus on kaiken keskiössä. Tyypillinen asiakas käy Aggredissa keskustelemassa kahden työntekijän kanssa kerran viikossa, joko vapaudesta tai vankilasta käsin. Keskustelu ohjautuu asiakkaiden omien tarpeiden ja tilanteen mukaan, eikä asiakassuhteelle ole aikarajaa. Aggredi voi myös tarjota käytännön apua esimerkiksi asunnonhakuun tai koulutukseen hakuun.

Tutkimuksessa ilmeni, että jokaisen asiakkaan hoito suunnitellaan asiakkaan ehdoilla hankkeen työmuodon ollessa avoin, mutta hankkeesta oli kuitenkin löydettävissä tiettyjä perustavanlaatuisia periaatteita. Näihin kuului riippumattomuus, tasavertaisuus, moralisoinnin puute sekä kunnioitava kohtaaminen. Haastattelujen perusteella voitiin todeta, että hanke oli Aggredin pitkäaikaisille asiakkaille erittäin tärkeä työmuoto, ja haastateltavien asiakkaiden sitoutuminen hoitoon oli laadultaan vahvaa. Asiakkaiden ja työntekijöiden kertomukset hankkeesta olivat erittäin samankaltaisia. Suurimmat erot näkyivät suhteessa hankkeen menetelmäjulkaisuun. Vuonna 2012 julkaistussa Aggredi työmenetelmänä -kirjassa oli vanhentunutta tietoa ja julkaisu sisälsi esimerkiksi sellaisia työmuotoja, jotka oli nykyisessä työskentelyssä jo hylätty. Tutkimuksessa suositeltiin julkaisun päivittämistä sekä hankkeen rakenteen selkeämpää kirjaamista, ja Aggredi

suunnittelee tällä hetkellä uuden menetelmäkirjan julkaisemista.

Aggredin toimintatavasta ei ollut löydettävissä rikollisuutta lisääviä mekanismeja.

SISÄINEN MUUTOS RIKOKSISTA IRTAUTUMISEN TAUSTAVOIMANA

Aineistoista nousi esiin neljä desistanssin mekanisme, joilla kaikilla on yhteys sosiologisen kriminologian teoriaan. Mekanismien taustalla toimi tutkimuksen keskeinen päähavainto: kaikilla haastateltavilla oli henkilökohtainen motivaatio elämänsä suunnan muuttamiseen jo silloin, kun työskentely Aggredissa aloitettiin. Havaitut mekanismit olivat sosiaalinen kontrolli, sosiaalinen konstruktionismi, kognitiiviset muutokset sekä oppiminen.

Aggredi toimii eräänlaisena sosiaalisen kontrollin piirinä, johon asiakkaat itse valikoituvat oman motivaationsa kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen perusteella puutteellisen motivaation omaaville henkilöille Aggredi-hanke ei ole sopiva työmuoto. Sosiaalisen kontrollin piiriin sitoutumisen ehtona oli se, että asiakkaat pystyivät luomaan luottamuksellisen suhteen hankkeen työntekijöihin. Hankkeen painottamat tekijät, riippumattomuus ja tasavertaisuus, olivat tämän suhteen luomisen taustalla. Hanke painottaa, että asiakas otetaan vastaan ensisijaisesti ihmisenä, ei väkivallantekijänä.

Keskusteluissa työntekijöiden kanssa asiakkailta ilmeni uusia ajattelutapoja ja uudenlaisen identiteetin kehittymistä. Tämä näyttäytyi sosiaalisen konstruktionismin mekanismeina. Kognitiivisten muutosten mekanismi puolestaan ilmeni siten, että asiakkaat alkoivat lisääntyneen itseymmärryksen kautta muodostaa uusia ajatusratoja ja käyttäytymistapoja. Käytännössä asiakkaat saivat työntekijöiltä uusia näkökantoja asioihin, joita asiakkaat pystyivät vastaanottamaan luottamuksellisen suhteen kehittymisen takia, ja uudet näkökulmat johtivat vuorostaan muutoksiin asiakkaan arvomaailmassa. Viimeinen mainittu mekanismi, oppiminen, ilmeni siten, että asiakas varsin konkreettisesti omaksui uude ratkaisutavat, ja alkoi soveltaa näitä arkielämässään.

HAASTEET EI-MOTIVOITUNEIDEN RIKOSTEN TEKIJÖIDEN KOHDALLA

Prosessiarvioinnin tulokset tukivat modernimpia sosiologisen kriminologian teorioita siitä, että sisäinen muutos on desistanssin, eli rikoksista irtautumisen, käynnistävä voima. Tutkimus tuki myös viimeaikaista kriminologista näkemystä siitä, että sosiaaliseen kontrolliin ei integroiduta vain ulkoisesti vaan myös sisäisesti omien päätösten ja mieltymysten kautta. Ulkoiset sosiaaliset instituutiot pystyvät harjoittamaan sosiaalista kontrollia silloin, kun ihmisillä on taustalla oma halu ottaa apua vastaan. Myös aiemmat tutkimukset ovat havainneet rikoksantorjuntaohjelmissa tehokkaaksi asiakkaiden kunnioittamisen ja asiakkaiden erilaisuuden huomioimisen.

Voi spekuloida, että Aggredin aieman vaikuttavuusarvioinnin tuloksena ollut korkea keskeyttämisprosentti johtuu keskeyttäneiden henkilöiden motivaation puutteesta. Aiemmin Aggredi on pyrkinyt tämän ongelman korjaamiseen tapaamalla asiakkaita useammin ja pitämällä kiinni tietystä aikataulusta. Jotkut haastatelluista asiakkaista puolestaan ehdottivat, että jokin strukturoidumpi ohjelma voisi sopia ei-motivoituneille henkilöille paremmin. Kuitenkin sekä asiakkaat että työntekijät olivat sitä mieltä, ettei ketään voi muuttaa motivoituneeksi. Työntekijät kertoivat, etteivät he edes pyri motivoimaan ketään muutokseen, vaan halun täytyy olla henkilöllä itsellään, ja työskentely voi ainoastaan tukea asiakasta hänen pyrkimyksissään. Motivaation puute on tyypillinen ongelma rikosuran katkaisuun pyrkivissä ohjelmissa: motivoituneet henkilöt pysyvät ohjelmissa mukana helpommin, kun taas ei-motivoituneet putoavat aikaisemmin ja todennäköisemmin pois. Yksi suuri kysymys rikoksantorjunnallisten ohjelmien kannalta on siis se, miten auttaa niitä henkilöitä, joilla on alhaiset resurssit henkilökohtaisen motivaation saavuttamiseen. ■

Kirjoittaja on tutkimusavustaja Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa. Artikkelin pohjautuu hänen maisterintutkielmaansa, joka sai rikoksantorjuntaneuvoston myöntämän oppinnäytepalkinnon.

Kriminologi: "Kaltareiden takana oleminen ei toimi"

Kriminaaliryönteiden foorumissa lokakuussa etsittiin keinoja onnistuneisiin avoseuraamuskäytänteisiin ja tutustuttiin kotimaisiin ja kansainvälisiin esimerkkeihin. Avoseuraamuksista kertoi tutkija Hannah Graham Skotlannista.

– Mahdollisimman avoimet seuraamukset ovat mitä mainiointa kuntouttavaa kriminaalipolitiikkaa, Kriminaalihuollon tukisäätiön toimitusjohtaja **Sanna Sunikka** sanoi foorumin avauspuheessaan.

Avoimet rikosseuraamukset mahdollistavat sosiaalisten suhteiden ylläpidon, asunnon ja työn säilyttämisen sekä yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden paremmin kuin suljetut vaihtoehdot. Avoimissa rikosseuraamuksissa riski yhteiskunnan reunalle tai ulkopuolelle joutumisesta pienenee.

Rikosseuraamuslaitoksen strategian 2019–2022 tavoitteena on edistää avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntönpäytäntöä. Tämänhetkissä vankilahankkeissa korostuu avoimuus niin Jyväskylään valmistuvassa vankilakampuksessa kuin Hämeenlinnan uudessa vankilassa.

LYHYET TUOMIOT LYHYTNÄKÖISIÄ

Kriminologian tutkija Hannah Graham kertoo Skotlannissa tehdystä suosituksesta lyhyiden, alle kahdentoista kuukauden rangaistusten vähentämiseksi. Aiemmin suositus on käsittänyt alle kolmen kuukauden rangaistukset. Tänä vuonna suositus laajeni kahteentoista kuukauteen.

Skotlannin suosituksen mukaan lyhyet vankeusrangaistukset tulisi korvata avoimemmilla seuraamuksilla, kuten yhdyskuntaseuraamuksilla. Suositus koskee kaikkia rikostyyppisiä, eikä se varsinaisesti kiellä lyhyitä rikostuomioita vaan kannustaa tuomioistuimia perustelemaan lyhyiden tuomioiden tarpeellisuutta.

Grahamin mukaan jokainen vankilatuomion alkaminen ja päättyminen vaikuttaa yksilöön ja yhteisöön. Vaikutukset eivät suinkaan ole positiivisia, sillä usein vankeus keskeyttää rikoksetonta elämää tukevia prosesseja kuten perhesuhteita, asumisen, työn sekä pääsyn terveydenhuoltoon ja muuhun tukeen.

Koska Skotlannin uudistus on tehty vasta muutama kuukausi sitten, sen vaikutuksia ei voida vielä arvioida. Aiempien tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että uudistus vähentää vankiloiden pyöröviefektia.

– Kaltareiden takana oleminen ei tietävästi toimi. Vankila ei ole riittävän kuntouttava, Graham sanoo.

Avoimiin seuraamuksiin liittyy myös riskejä, ja Skotlannissa eräät poliittiset ryhmät ovat arvostelleet lyhyiden rangaistusten vähentämistä. Osa kansalaisista pelkää tuhansien rikollisten vapautuvan kadulle uudistuksen myötä. Graham ja muut uudistusta tukeneet asiantuntijat ovat osallistuneet aktiivisesti julkiseen keskusteluun ja pystyneet osoittamaan vastustajien uhkakuvat liioitelluiksi.

– On tärkeää olla avoimia, jotta ihmiset tietävät, missä mennään.

MITEN KÄYTTÄÄ VANKEUTTA JÄRKEVÄSTI?

Itä-Suomen yliopiston tutkimusjohtajan **Jussi Pajujan** mukaan on tosiasia, että Suomessa vankeusrangaistukset ovat lyhyitä. Vuonna 2018 puolet vapautuneista on ollut vankilassa alle viisi kuukautta, kun taas loput ovat suorittaneet pidempää rangaistusta.

Lyhytaikaisvangit ovat pääasiassa tutkintavankeja, sakkovankeja ja alle kolmen kuukauden rangaistusta suorittavia vankeusvankeja. Jos Suomessa haluttaisiin vähentää lyhyitä rangaistuksia, pää-

Kriminologi Hannah Graham kertoi Skotlannin mallista.

tös vaikuttaisi näihin ryhmiin. Tosin jo nyt lainsäädännön puitteissa on mahdollista korvata lyhyitä vankeusrangaistuksia yhdyskuntaseuraamuksilla.

Kaikissa tapauksissa yhdyskuntaseuraamuksia ei voida käyttää. Laki rajoittaa yhdyskuntaseuraamusten määräämistä useita kertoja peräkkäin. Myös päihdeongelmat ja asumisongelmat voivat muodostua esteeksi yhdyskuntaseuraamukselle.

Pajuoja pitääkin lyhyiden vankeusrangaistusten rajoittamista olennaisempaan kysyä, miten olemassa olevaa vankeusaikaa voitaisiin käyttää järkevästi.

Kriminaaliryönteiden foorumin puheenvuoroissa korostui päihderiippuvuuteen, asunnottomuuteen ja työttömyyteen puuttumisen tärkeys. Lyhyisiin ja toistuviin vankeusrangaistuksiin liittyy päihderiippuvuus, ja toisaalta päihderiippuvuus ja muut toimintaa alentavat tekijät saattavat muodostua esteeksi avoimille seuraamuksille. Samaan aikaan kuntouttava kriminaalipolitiikka toteutuu parhaiten avoimissa seuraamuksissa.

Lisää aiheesta:

www.gov.scot/news/presumption-against-short-sentences-extended/

www.krits.fi/tapahtuma/kriminaaliryönteiden-foorumi-2019/

Kriminologian tieteenalayhdistys perustettu

Suomen Kriminologinen Yhdistys perustettiin keväällä 2019, ja toiminta on käynnistynyt kuluneen syksyn aikana. Yhdistyksen päätavoite on tukea kriminologian asemaa tutkimuksessa ja oppilaitoksissa sekä edistää sen käyttöä yhteiskunnassa.

Kriminologialla on jo pitkään ollut vahvat kansainväliset yhdistykset, kuten European Society of Criminology (ESC) ja American Society of Criminology (ASC). Monet suomalaiset kriminologit toimivat aktiivisesti näissä oman alansa tieteenalayhdistyksissä. Niiden konferensseissa käyminen pitää kriminologin ajan tasalla alansa kehityksestä. Samalla syntyy innostava kokemus omaan tieteelliseen ammattikuntaan kuulumisesta.

Suomessa ei toistaiseksi ole ollut vastaavaa kriminologian omaa tieteenalayhdistystä. Tilanne muuttui tänä vuonna, kun Suomen Kriminologinen Yhdistys on syksyn aikana käynnistämässä toimintaansa.

KRIMINOLOGIAN OPETUS JA TUTKIMUS LISÄÄNTYNYT

Kriminologian tieteenalayhdistyksen perustaminen tuli ajankohtaiseksi, koska kriminologian opetus ja tutkimus on viime vuosina lisääntynyt yliopistoissa ja muissa oppilaitoksissa. Tästä oli jo merkkinä mm. se, että Helsinkiin perustettiin 2017 kriminologian opiskelijoiden ainejärjestö, *Desistanssi ry*. Kriminologia on tehostanut myös tutkijakoulutusta, ja on näin ottamassa itselleen päätävävallan omasta tulevasta kehityksestään, halliten omaa uusiutumistaan, kuten muut tieteenalat. Suotuisan kehityksen varmistaminen edellyttää omaa tieteenalayhdistystä myös Suomessa.

Uuden yhdistyksen toiminnan lähtökohta on selkeä: kriminologia on it-

senäinen tieteenala, joka tutkii empiirisesti rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Yhdistys tukee objektiivista, kriittistä ja riippumatonta kriminologiaa. Se näkee itsenäisyyden välineenä, joka palvelee laadukkaampaa tieteidenvälistä yhteistyötä. Institutionaalinen asema itsenäisenä tieteenalana on paras keino tukea ja tehostaa kriminologian moniteistyötä.

KOHTI KRIMINOLOGIAN PÄIVIÄ

Yhdistyksen toiminta suuntautuu samantyyppisiin uomiin kuin alan kansainvälisten yhdistysten. Se tulee järjestämään tieteenalan etulinjaa esitteleviä tilaisuuksia, kuten kerran vuodessa järjestettävän Veli Verkko -luennon. Ensimmäisen luennon piti tänä vuonna kriminologian apulaisprofessori Antti Latvala.

Yhdistys on myös käynnistänyt kriminologian tieteenalapäivien valmistelun. Kriminologian päivät jatkavat aiempaa Kriminologian ja rikosseuraamusalan tutkimuspäivien perinnettä, sisällyttäen entiset painotukset mutta täydentäen niitä koko kriminologiaan. Päiviä suunnitellaan järjestettäväksi kahden vuoden välein, seuraavaksi Helsingissä vuoden 2020 lopussa. Sen jälkeen ne voisivat kiertää kaupungeissa, joissa on aktiivista jäsenistöä.

OMAN TIETEELLISEN JULKAISUN TARVE

Yhdistys on myös aloittanut pohdinnat siitä, tarvitaanko maassamme kotimainen kriminologian tieteenalajulkaisu, ja millainen se voisi olla. Nykyään tilanne on sikäli outo, että kotimaisilla kielillä kirjoittava kriminologi ei välttämättä saa vertaisarviota ollenkaan oman tieteenalansa edustajalta. On siten varsin selvää, että kriminologian kehittäminen vaatii pohdintaa julkaisufoorumeista. Jos

uuden julkaisun kehittämiseen lähdetäisiin, se olisi suomen- ja ruotsinkielinen. Yhdistyksen piirissä on jo virinnyt vilkas keskustelu myös muista mahdollisen julkaisun piirteistä.

Yhdistyksen päähuomio on kriminologiassa tieteenalana. Mutta tärkeänä tavoitteena on myös lisätä kriminologisen tiedon soveltamista julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Yhteiskuntamme tarvitsee entistä enemmän kriminologista tutkimustietoa. Siksi – alan tutkijoiden ja opettajien lisäksi – kaikki kriminologisen tiedon käyttäjät ovat erittäin tervetulleita mukaan toimintaan, riippumatta siitä, mikä oma taustatutkiminto tai alkuperäinen koulutusala on. Ainoa mitä tarvitaan, on kiinnostus ja halu käyttää ja soveltaa kriminologista tietoa sekä edistää kriminologian asemaa itsenäisenä tieteenalana.

Jäsenyydestä on tietoa yhdistyksen verkkosivuilla www.kriminologia.fi ja siihen voi olla yhteydessä myös suoraan sähköpostilla ([yhdistys\[at\]kriminologia.fi](mailto:yhdistys[at]kriminologia.fi)).

Kivivuori on kriminologian professori Helsingin yliopistossa ja Kiehelä johtaja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa.

FinnWID tapasi ENCATIP-koalition edustajat Benin Cityssä marraskuussa 2018. Kuvassa oikealta Inkeri Mellanen, Anthonia Iyade, Blessing Ehiagwina, Nosa Aladeselu, Adefunke Abiodun, Theodora Eghomwan ja Roland Nwoha.

KUVAT: ANNA KUOKKANEN

Idia Renaissancen koulutuskeskus tarjoaa ammattikoulutusta ja yrittäjyysvalmennusta muun muassa haavoittuvassa asemassa oleville naisille.

Ihmiskauppaa voidaan ehkäistä kehitysyhteistyössä

Ihmiskauppaa on viime vuosina tunnistettu Suomessa aikaisempaa paremmin. Siihen on vaikuttanut muun muassa koulutuksen ja tietoisuuden lisääntyminen. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään tulee aikaisempaa enemmän uhreja. Uusien asiakkaiden määrä yli kolminkertaistui vuodesta 2015 vuoteen 2018, ja kasvu on jatkunut tänäkin vuonna.

Yksi merkittävä ihmiskaupan lähtömaa on Nigeria ja nigerialaiset ovat suurin yksittäinen kansallisuus Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä. Kesällä 2019 auttamisjärjestelmän 458 asiakkaasta 74 oli nigerialaisia. Nigerialaiset ovat merkittävä ryhmä ihmiskaupan uhrien joukossa myös monissa muissa Euroopan maissa.

Ihmiskaupan vastainen ja ennaltaehkäisevä työ on tarpeen myös lähtömaissa. Silloin on tärkeä ymmärtää ihmiskaupan yhteiskunnallisia ja rakenteellisia syitä, jotka liittyvät usein muun muassa globaaliin epätasa-arvoon, köyhyyteen

sekä koulutus- ja toimeentulomahdollisuuksien vähäisyyteen.

NIGERIA IHMISKAUPAN LÄHTÖMAANA

FinnWID – Naiset kehitystyössä ry. on uusi järjestötoimija suomalaisessa ihmiskaupan vastaisessa työssä. Se keskittyy ihmiskauppaa ehkäisevään työhön Nigeriassa. Järjestöllä on yhteistyökumppanina Nigeriassa vuonna 2003 perustettu kuuden kansalaisjärjestön koalitio ENCATIP, jonka jäsenjärjestöt ovat erikoistuneet ihmiskaupan ehkäisemiseen, tasa-arvon edistämiseen sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien parantamiseen.

Nigeriasta Eurooppaan suuntautuva, usein seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa on yksi maailman laajimmista ja organisoituneimmista ihmiskaupan muodoista. Nigeriasta lähtee vuosittain tuhansia nuoria Eurooppaan paremman tulevaisuuden toivossa.

Suuri osa salakuljettajien mukana Nigeriasta lähtevistä naisista päättyy

ihmiskauppiain mukana Italiaan tai muualle Eurooppaan, missä heidät pakotetaan prostituutioon. Vaikka naisia on lähtenyt ihmiskauppiain järjestäminä Eurooppaan jo 1980-luvulta lähtien, uhrien määrä on lisääntynyt merkittävästi 2010-luvulla. Heinäkuussa 2017 YK:n siirtolaisjärjestö IOM tiedotti, että nigerialaisten, prostituutiotarkoituksessa Italiaan Välimeren yli saapuneiden naisten määrä oli seitsenkertaistunut kolmessa vuodessa. Viime vuosina he ovat myös olleet yhä nuorempia, jopa 13-vuotiaita. Ihmiskauppiat houkuttelevat naisia ja alaikäisiä tyttöjä kertomuksilla hyvistä ansioista Euroopassa ja tarjoutuvat järjestämään matkat väärennetyine dokumentteineen.

IHMISKAUPAN JUURISYYT NIGERIASSA

Nuoria naisia ajaa Nigeriassa ihmiskaupan uhriksi koulutuksen ja elinkeinomahdollisuuksien niukkuus, naisten alisteinen asema nigerialaisessa yhteiskunnassa ja

näköalattomuus. Tytöt joutuvat keskeyttämään koulun useammin kuin pojat. Monet ihmiskaupan uhriksi päätyvät naiset ja tytöt ovat joutuneet Nigeriassa fyysisen väkivallan uhreiksi.

Myös köyhyys ja työttömyys ruokkivat ihmiskauppaa. Vaikka monet Benin Cityssä tietävät, että työ Euroopassa voi olla prostituutiota, tyttären lähettäminen ulkomaille saattaa olla perheelle ainoa mahdollisuus yrittää nousta köyhyydestä.

Roland Nwoha on työskennellyt vuosia ihmiskauppaa ehkäisevissä hankkeissa. Tällä hetkellä hän toimii projektipäällikkönä Idia Renaissance -järjestössä, joka on ENCATIP-järjestökoalition jäsen.

– Nigerialainen populaarikulttuuri ruokkii epärealistisia käsityksiä, joiden mukaan Euroopassa on helppo rikastua. Naisiin ja tyttöihin kohdistuvasta ihmiskaupasta on tullut Edon osavaltiossa lähes kulttuurinen tapa. Koska jotkut perheet ovat pystyneet parantamaan elintasoaan ulkomailta työskentelevien tyttären lähettämällä rahoilla, muut perheet tavoittelevat samaa, Nwoha sanoo.

Ihmiskaupan lisääntyminen itsessään vauhdittaa ihmiskaupan kierrettä. Kun ihmiskaupan verkostot ja infrastruktuuri on luotu, muuttovirrat yleensä lisääntyvät. Myös ihmiskaupparikollisuuden järjestäytyneisyyden aste on Nigeriassa kasvanut, mikä tehostaa uusien uhrien värväämistä yhä laajemmilta alueilta.

VAIHTOEHTOJA IHMISKAUPALLE

FinnWID ry aloitti tänä syksynä ENCATIP-järjestöjen kanssa Nigeriassa yhteistyön, joka tulee kehittämään kestäviä toimeentulomahdollisuuksia nuorille naisille, joilla on kohonnut riski joutua ihmiskaupan uhriksi. Hankkeen keskiössä on ammatti- ja yrittäjyyskoulutus.

– Nuorten työllistyminen Nigeriassa on hyvin vaikeaa, ja työttömyys merkittävimpiä syitä sille, että nuoret lähtevät etsimään parempaan toimeentuloa esi-

merkiksi Euroopasta, Nwoha sanoo. – Vaikeasta työllisyysilanteesta huolimatta on tiettyjä aloja, joilla menee hyvin ja joilla tarvitaan jatkuvasti työvoimaa, kuten hotelli- ja ravintola-ala. Koulutamme nuoria näille aloille ja autamme heitä löytämään työpaikan.

ENCATIPin järjestöt auttavat myös Euroopasta palanneita ihmiskaupan uhreja. Järjestöt tekevät yhteistyötä vapaaehtoisen paluun ohjelmien ja useiden eurooppalaisten järjestöjen kanssa, jotka rahoittavat työtä.

– Työhömmme kuuluu Euroopasta palanneiden ihmiskaupan uhrien yhteiskuntaan integroitumisen ja työllistymisen edistäminen. Voimme esimerkiksi auttaa heitä perustamaan yrityksen. Resurssija rahoitusta on kuitenkin aivan liian vähän. Järjestöt pystyvät auttamaan vain osaa Euroopasta palanneista ja palaute- tuista, Roland Nwoha harmittelee.

Nigeriassa tehdään jo nyt paljon valistustyötä ihmiskaupan vaaroista, mutta se ei Roland Nwohan mukaan yksin riitä.

– Tietoisuuden lisäämisellä on tärkeä rooli ihmiskaupan ehkäisemisessä, mutta tarvitaan myös konkreettisia toimeentulo- ja koulutusmahdollisuuksia. Pelkkä valistus ja tieto riskeistä ei riitä siihen, että voisimme ehkäistä nuoria naisia joutumasta ihmiskaupparikoksen uhriksi. Tarvitaan todellisia vaihtoehtoja. Kestävä toimeentulo ja koulutus vähentävät painetta muuttaa maasta ja riskiä joutua muista riippuvaiseen alisteiseen asemaan ja hyväksikäytetyksi.

Jos Nigeriassa onnistuttaisiin lisäämään nuorten työllisyyttä, saattaisi olla mahdollista ehkäistä myös ihmiskaupparikosten järjestäytyneisiin verkostoihin päätyvien tekijöiden määrää.

FinnWID on toteuttanut vuosina 2018 ja 2019 Toisenlaisia tarinoita- kehitysviestintähanketta EU:n Frame, Voice, Report! -globaalikasvatusohjelman rahoituksella. Lue lisää: www.toisenlaisiatarinoita.fi/nigerialaisenihmiskaupanjaljilla

Rikosuhripäivystys toiminut 25 vuotta

Rikosuhripäivystyksen asiakasmäärät ovat viime vuosina kasvaneet merkittävästi. Viime vuonna tukea ja neuvontaa tarjottiin jo 14 300 asiakkaalle, asiakasmäärä kasvoi edellisvuoteen verrattuna 13 prosenttia. Etenkin EU:n rikosuhridirektiivin ja rikosuhrimaksun voimaantulo on vahvistanut järjestön mahdollisuuksia palvella asiakkaita koko maassa.

Lokakuussa vietetyssä 25-vuotisjuhlaselminaarissa rikosuhrijärjestöjen eurooppalaisen kattojärjestön *Victim Support European* toiminnanjohtaja **Levent Altan** kertoi rikosuhridirektiivin merkityksestä Euroopassa.

– Myös Suomessa on vielä paljon tehtävää rikosuhridirektiivin toimeenpanemisessa. Tutkimuksemme osoittaa, että monet uhrit eivät koskaan tee rikosilmoitusta tai eivät saa tarvitsemiaan tukipalveluita. Ammattilaisille tulee tarjota tasapuolisesti eri puolilla maata lisää tietoa ja koulutusta uhrien kohtaamisesta. Suomi on ollut rikoksen uhrin aseman osalta edistyksellinen maa. Nyt Suomen tulisi johtaa kehitystä EU-puheenjohtajana.

Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja **Leena-Kaisa Åberg** muistutti, että rikosuhridirektiivistä huolimatta parannettavaa vielä löytyy.

– Käytännön työn kautta tunnistamme sen, että Suomessa on vielä alueellisia eroja direktiivin mukaisten oikeuksien toteutumisessa. Tämä näkyy siinä, miten aktiivisesti viranomaisten ohjaavat uhreja tukipalveluihin ja miten järjestelmällisesti poliisi tekee uhreille suojelutarpeen arviointeja. Myös uhrien tiedonsaantioikeutta tulee kehittää. Harva ihminen tietää etukäteen oikeuksistaan rikosprosessissa, minkä takia kattava ja oikeaan aikaan saatu tieto on uhrille tärkeää.

/RK

Rikksentorjuntaneuvosto 30 vuotta

Rikksentorjuntaneuvoston 30-vuotisjuhlaseminaarissa Säätytalolla 1. lokakuuta jaettiin ensimmäinen rikksentorjunnan arviointitutkimuksen palkinto. Palkinnolla neuvosto pyrkii korostamaan arviointitutkimuksen merkitystä. Palkinnon sai **Mikko Aaltonen** tutkijastaan, joissa on arvioitu rikessakkuuudistuksen vaikutuksia yli- ja keskinopeuksiin. Perusteluina oli tutkimusten metodologinen innovaatio ja lainsäädännön uudistusten arvioinnin tärkeys.

Ajantasaisen ja kattavan tutkimustiedon laaja-alainen hyödyntäminen on korkeatasoisen rikksentorjuntatyön perusta, totesi neuvoston puheenjohtaja **Sakari Melander**. Tutkimustietoa tarvitaan niin yleisesti rikksia ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä kuin tällaisten toimenpiteiden vaikutusten arvioinnista.

– Erityisesti yksilötasoisii rekisteriaineistoihin perustuva arviointitutkimus on lisääntynyt viime vuosina Pohjoismaissa. On tärkeää, että Suomessakin hyödynnetään laadukkaan tilastollisen vaikutustutkimuksen mahdollisuudet ja panostetaan tutkimusmenetelmien opetukseen. Samaan aikaan on pyrittävä siihen, että uskottavan vaikutustutkimuksen sallivia tutkimusasetelmia syntyy nykyistä enemmän ja satunnaistettujen koeasetelmien käyttöä edistetään mahdollisuuksien mukaan, Aaltonen painotti.

Juhlaseminaarin avasi oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson**, joka korosti rikollisuuden ja uusintarikollisuuden ehkäisyn olevan hallitusohjelman painopisteitä. Entinen pääsihteeri **Hannu Takala** kertoi rikksentorjunnan neuvottelukunnan (sittemmin neuvosto) perustamisesta ja toiminnan alkuvuosista. Taustalla olivat mm. EN:n suosituksot ja uusi tutkimustieto rikollisuuden syistä ja siitä, etteivät rangaistukset vähennä rikollisuutta.

Mikko Aaltonen sai ensimmäisen rikksentorjunnan arviointitutkimuksen palkinnon.

Historioitsija **Teemu Kesksisarja** valaisi rikksentorjuntaa vuosisatojen saatossa. Hän arvioi, että suomalainen rikksentorjuntajärjestelmä on ollut 1600-luvulta lähtien hämmästyttävän tehokas. Oikeustoimittaja **Päivi Happonen** kertoi merkittävistä rikossutuista 30 vuoden ajalta ja rikossutuistoinnin muutoksista, joista keskeisin on verkon ensisijaisuus ja median sekuntakilpailu yleisöä kiinnostavista rikossutuista. Uutisten herättämällä keskustelulla voi hänen mukaansa olla rikksia ehkäisevä vaikutus.

Myös rikksentorjuntaneuvoston työn innoittamista menestystarinoista kuultiin. Toiminnanjohtaja **Teemu Vartiamäki** kertoi Icehearts-toiminnasta, jossa joukkueurheilun keinoin ehkäistään syrjäytymistä pitkäjänteisesti. Tällä hetkellä joukkueita on jo 46 ympäri Suomea ja toiminnan on arvioitu säästäneen 18 miljoonaa euroa. Poliisitarkastaja **Pekka Heikkinen** puolestaan esitteli Järvenpään kattavaa paikallista turvallisuustyötä ja korosti yhdessä tekemisen merkitystä. Seminaarin päätti oikeusministeriön kansliapäällikkö **Pekka Timonen**, joka painotti rikollisuuden ehkäisyn yhteiskunnallista merkitystä sekä verkostomaisen yhteistyön, toimijoiden sitoutumisen ja tutkimustiedon tarvetta.

Silk Road

Keskiviikko lokakuun 3. päivä 2013, Glen Parkin kirjasto, San Francisco. Joukko siviilipukuisia poliiseja odottaa jännittyneenä, kun nuori mies saapuu kannettava tietokone kainalossa. Mies valitse paikan, missä hän voi tarkkailla ympäristöä, istahtaa ja avaa tietokoneensa. Poliisit pohtivat, miten heidän kannattaa edetä. Tietokone on todennäköisesti viritetty niin, että sen sisältö voidaan tuhota napin painalluksella. Operaation tavoite, epäillyn kiinnioton lisäksi, on siis napata tietokone avoimena. Tietokone sisältää todennäköisesti todistusaineistoa, joka sitoo sen omistajan pahamaineiseen *Silk Road* -huumekauppaan.

Pariskunta alkaa riidellä nuoren miehen lähellä, ja tämän huomio siirtyy sekunniksi pariskuntaan. Nuori nainen tarttuu tilaisuuteen ja nappaa tietokoneen, ja loppu on rutiinia. Mies, joka oli legendaarisen virtuaalihakmon *Dread Pirate Roberts* takana, viedään selliin. Tietokone on vielä auki ja kirjautuneena huumekauppaan ylläpitäjänä, ja se osoittautuu varsinaiseksi kultakaivokseksi. Samalla otetaan palvelimia haltuun Islannissa ja Ranskassa. Yli kaksi ja puoli vuotta kestänyt operaatio oli vihdoin loppuosoralla.

Parikymppinen texasilainen **Ross Uibrich** oli yrittäjähenkilö. Hän oli kokeillut useita omia liikeideoita yliopistosta valmistumisen jälkeen, kuitenkin ilman merkittävää menestystä. Vuonna 2010 hän hoiti tuttavien omistamaa käytettyjen kirjojen nettikauppaa ja oppi samalla paljon verkkopalveluiden kehittämis-

– huumekaupan mullistaja

tä. Ulbricht poltti ruohoa säännöllisesti ja oli liberaalien arvojen suuri kannattaja. Hän oli myös hyvin fokuosoitunut ja työskenteli mielellään kovaa ja määrätietoisesti, kun hän innostui jostain. Hän elätti suuria haaveita, yksi niistä oli maailman vapauttaminen "valtaa käyttävän yhteiskunnan" tyranniasta. Lopputulos ei ole oikeastaan kovin yllättävä tällä taustalla.

Ulbrichtin helmikuussa 2011 avaama Silk Road oli ensimmäinen nykyaikainen verkkokauppa huumeille. Konsepti oli uusi ja mullistava ja huomio taattu. Silk Road nousi nopeasti yleiseen tietoisuuteen, ja viranomaisetkin ymmärsivät varhain, että se oli korkean prioriteetin kohde.

Silk Roadia on tutkittu tieteellisesti. Viimeinen tutkimus suoritettiin syyskuussa 2013, alle kuukausi ennen verkkokaupan sulkemista. Se antaa hyvän kuvan hämmästyttävästä kasvusta ja volyymita. Silk Roadilla oli syyskuussa 2013 yli tuhat myyjää, joilla oli yli 10 000 tuotetta myynnissä. Suurin osa niistä oli erilaisia huumeita ja reseptilääkkeitä. Kaupassa oli yli miljoona rekisteröityä käyttäjää ja sen liikevaihdoksi arvioitiin yli sata miljoonaa dollaria. Tämä on pieni osa maailmanlaajuisesta huumeakaupasta, mutta kasvutahti oli hyvin vaikuttava alle kolme vuotta toimineelle kaupalle. On myös huomioitava, että arviot kaupan volyymeista ovat minimilukuja. Todellinen volyymi on suurempi piilotettujen tuotelistojen ja transaktioiden takia.

Mutta miksi Silk Road oli niin mullistava? Ja miten se onnistui toimimaan melkein kolme vuotta poliisin jatkuvista ponniste-

luista huolimatta? Ensinnäkin kannattaa muistaa, että Ulbricht ei ollut huumekauppias, hän oli kauppapaikan ylläpitäjä. Aineet eivät koskaan kulkeneet hänen kauttaan; hän tarjosi vain virtuaalisen kohtaamispaikan ostajille ja myyjille.

Tämä ei sinänsä ollut mullistavaa, mutta verkkokaupan avoimuus oli vaikeasti yhdistettävissä laittomaan kauppaan. TOR-teknologia (ks. Haaste 3/2018) tarjosi ratkaisun tähän ongelmaan. Se mahdollistaa sen, että kauppapaikan palvelimen sijaintia on melkein mahdotonta selvittää. Käyttäjät, ostajat, myyjät ja ylläpitäjä voivat myös asioida ilman että heidän todellinen sijaintinsa tai identiteettinsä paljastuu. Tämä suoja on vahva teknisellä tasolla, mutta ihminen on taipuvainen tekemään virheitä. Ulbricht teki useita virheitä, jotka johtivat identiteetin paljastumiseen.

Toinen avain menestykseen oli kryptovaluutta Bitcoin (ks. Haaste 2/2018). Se mahdollistaa anonyymeja rahansiirtoja maailmanlaajuisesti ja täysin ilman viranomaisten kontrollia. Silk Road toimi puhtaasti Bitcoinin varassa.

Kolmas tärkeä ominaisuus oli kauppapaikan globaali luonne. Asiakkaat olivat kaukana toisistaan ja tavara liikkui pääasiassa postin välityksellä. Lähetyskiä oli vaikeata jäljittää. Hävikkiä syntyi toki jonkin verran, mutta valtaosa lähetyksistä tuli perille.

Neljäs mullistava tekijä oli avoimuus. Laitonta kauppaa on perinteisesti harastettu salaa. Avoin verkkokauppa on hyvin skaalautuva, se tavoitti suuren määrän asiakkaita ja mahdollisti nopean kasvun. Kolme ensimmäistä tekijää muodostivat suojan, joka mahdollisti

tämän avoimuuden. Avoimet tuotelistat mahdollistivat myös kauppapaikan analysoinnin tieteellisin menetelmin. Tästä syystä meillä on tarkempaa tietoa Silk Roadin tarjonnasta ja liikevaihdosta kuin perinteisestä huumeakaupasta.

Viides tekijä oli kuluttajansuoja. Viranomaiset eivät auta laittomassa kaupassa petettyä, mutta Silk Road teki parhaansa varmistaakseen, että peli oli reilua. Palaute ja myyjän maine ovat tuttuja konsepteja nettishoppaajalle, ja Silk Road toteutti nämä toiminnot. Kauppa hoiti myös maksuliikenteen ja välitti rahat myyjälle vasta, kun ostaja oli vahvistanut, että oikea tuote oli vastaanotettu.

Ulbrichtin puolustus yritti muun muassa vedota siihen, että nettikauppa on hyvä tapa torjua huumekauppaan liittyvää väkivaltaa. Ketään ei ammuta, kun kauppa tehdään netissä ja toimitus tapahtuu postin välityksellä. Tämä saattaa olla totta, mutta oikeus ei innostunut argumentista. Ulbricht tuomittiin 4.2.2015 elinkautiseen vankeuteen. ■

Teksti perustuu pääasiassa näihin julkaisuihin:

Aldridge, Judith and Décarry-Héту, David, Not an 'Ebay for Drugs': The Cryptomarket 'Silk Road' as a Paradigm Shifting Criminal Innovation (May 13, 2014)

WIRED, The Untold Story of Silk Road, <https://www.wired.com/2015/04/silk-road-1/>

Kirjoittaja on tietoturva- ja älykkö Svenska Handelshögskolanissa.

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Haaste-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisia ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

Haaste kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

Haaste on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

Haaste ilmestyy neljä kertaa vuodessa. www.haaste.om.fi